

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİMDALI

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İÇ KONTROL SİSTEMİ
VE İÇ DENETİM: MALATYA BÖLGE BİRLİĞİNE BAĞLI
KOOPERATİFLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN
ETKİNLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Recep GÜNEŞ

HAZIRLAYAN
Ramazan DİCLE

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİMDALI

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İÇ KONTROL SİSTEMİ
VE İÇ DENETİM: MALATYA BÖLGE BİRLİĞİNE BAĞLI
KOOPERATİFLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN
ETKİNLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Recep GÜNEŞ

HAZIRLAYAN
Ramazan DİCLE

Jürimiz, 03.10.2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1. Prof.Dr. Recep GÜNEŞ**
- 2. Doç.Dr. Yusuf Cahit ÇUKACI**
- 3. Yard.Doç.Dr. Özcan DEMİR**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Tarım Kredi Kooperatiflerinde İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim: Malatya Bölge
Birliği Müdürlüğüne Bağlı Kooperatiflerde İç Kontrol Sistemi Etkinliğinin
Araştırması****Ramazan DİCLE****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****İşletme Anabilim Dalı****Elazığ-2016; Sayfa: XI+93**

Dünyada oluşan finansal krizler neticesinde işletmelerin iç kontrol yapılarının ve iç denetim fonksiyonlarının zayıf olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda hükümetler ve mesleki kuruluşlar iç kontrol ve risk kavramlarını ele alan yeni kurumsal yapılar geliştirmeye başlamıştır.

Başarılı bir yönetim için, iç kontrol sistemi doğru anlaşılmalı, işletme hedefleri doğrultusunda sağlıklı bir biçimde kurulmalı ve uygulanmalıdır. Başarılı işletmelere bakıldığında işletmedeki problemlerin kısa sürede çözümünde iç kontrol sisteminden yararlandıkları görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında iç kontrol sistemi ile iç denetim hakkında temel bilgiler verilerek, Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliği Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren 59 birim kooperatifte iç kontrol sisteminin etkinliği araştırılmıştır. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatiflerinde uygulanan iç denetime ilişkin olarak bilgiler verilerek, gerek iç kontrol sistemi gerekse iç denetimle ilgili olarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol Sistemi, İç Denetim

ABSTRACT

Master's Thesis

**Agricultural credit cooperatives Internal Control System and Internal Audit: The
Research on the Effectiveness of Internal Control System in Cooperatives
Affiliated with Directorate of Regional Union of Malatya
Ramazan DİCLE**

**Firat University
Social Sciences Institute
Business Department
Elazığ-2016; Page: XI+93**

As a result of the financial crisis in the world, it has been observed that internal control structures and internal audit functions of business enterprises are weak. As a result, governments and professional organizations started to develop new corporate structures that address the concept of internal control and risk.

For a successful management, the internal control system must be understood correctly, established and implemented in a proper way in line with the business enterprises targets. When we examine the successful businesses, we can see that they make use of internal control systems to solve the problems in the business in the short time.

In this study, we will provide basic information about the internal control system and internal audit and conduct a research on the effectiveness of internal control system of 59 cooperatives, carrying on business in affiliation with Directorate of Regional Union of Malatya of Agricultural Credit Cooperatives. Furthermore, we will provide information about the internal audit on Agricultural Credit Cooperatives, put forward suggestions about internal control system and internal audit.

Keywords: Internal Control, Internal Audit

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
ÖNSÖZ	XI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
1. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ SİSTEMİN TANITIMI	2
1.1. Kooperatifçiliğin Kapsamı ve Kooperatif İlkeleri	2
1.1.1. Kooperatifin Tanımı	2
1.1.2. Kooperatif İlkeleri.....	3
1.2. Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi	6
1.2.1. AB Kooperatifçilik ve Gelişimi	6
1.2.2. Dünya’da Tarım Kredi Kooperatifçiliğin Gelişimi	9
1.3. Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi	10
1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	11
1.3.1.1. Memleket Sandıkları.....	11
1.3.1.2. Menafi Sandıkları	11
1.3.2. Cumhuriyet Dönemi	12
1.4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarım Sektörü Açısından Önemi	13
1.4.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülkemiz Tarımını Açısından Önemi	13
1.5. Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları....	14
1.5.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları	15
1.5.2. Bölge Birliklerinin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları	16
1.5.3. Merkez Birliğinin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları	17
1.6. Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminin Organizasyon Yapısı	18
1.6.1. Tarım Kredi Kooperatifinin Organizasyon Yapısı	18
1.6.2. Bölge Birliklerinin Organizasyon Yapısı	19
1.6.3. Merkez Birliğinin Organizasyon Yapısı	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. İÇ KONTROL SİSTEMİ İLE İÇ DENETİM VE TARIM KREDİ

KOOPERATİFLERİNDE İÇ DENETİM.....	23
2.1. İç Kontrol Kavramı.....	23
2.2. İç Kontrol Sisteminin Tarihsel Gelişimi	24
2.3. İç Kontrol Sisteminin Amaçları	25
2.3.1. İşletme Varlıklarını Korumak ve Her Türlü Kayıplarının Önlenmesi.....	25
2.3.2. Muhasebe Verilerinin Doğruluğunu ve Güvenilirliğini Sağlamak.....	26
2.3.3. İşletme Faaliyetlerinin Etkinliğini Arttırmak	26
2.3.4. Yönetim Politikalarına Bağlılığı Sağlama	27
2.4. İç Kontrol Sisteminin Temel Özellikleri.....	27
2.5. İç Kontrol Sisteminde Kontrol Türleri.....	27
2.5.1. Yönetimsel Kontroller.....	27
2.5.2. Muhasebe Kontrolleri	28
2.6. İç Kontrol Sisteminin Sınıflandırılması.....	28
2.6.1. Önleyici Kontroller	28
2.6.2. Yönlendirici Kontroller.....	29
2.6.3. Tespit Edici Kontroller	29
2.6.4. Düzeltici Kontroller	29
2.6.5. Telafi Edici Kontroller.....	29
2.7. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Temel İlkeleri.....	30
2.7.1. Görevlerin Ayırımı	30
2.7.2. Kıymet Hareketlerinin Yetkilendirilmiş Olması.....	30
2.7.3. Uygun Bir Belgeleme ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Var Olması	31
2.7.4. Fiziki Koruma	31
2.7.5. Bağımsız Mutabakat	31
2.8. İç Kontrol Yapısını Etkileyen Faktörler	31
2.9. İç Kontrolde Görev ve Sorumluluklar	32
2.9.1. Yönetim Kurulu	32
2.9.2. Üst Yönetim.....	32
2.9.3. İç Denetçiler.....	32
2.9.4. Çalışanlar	33
2.9.5. Kurum Dışındaki Taraflar.....	33

2.10. İç Kontrol Sistemini Oluşturan Unsurlar	33
2.10.1. Kontrol Ortamı.....	34
2.10.2. Muhasebe Sistemi	34
2.10.3. Kontrol Yöntemleri.....	34
2.11. COSO İç Kontrol Bileşenleri	34
2.11.1. Kontrol Ortamı.....	35
2.11.2. Risk Değerlendirme	36
2.11.3. Kontrol Faaliyetleri.....	36
2.11.4. Bilgi ve İletişim	36
2.11.5. İzleme.....	36
2.12. İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi.....	37
2.12.1. Not Alma Yöntemi.....	37
2.12.2. Akış Şemaları Yöntemi.....	37
2.12.3. Anket Formu Uygulama Yöntemi	37
2.13. İç Kontrol Riskinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	38
2.13.1. Doğal (Yapısal) Risk	38
2.13.2. Kontrol Riski.....	39
2.13.3. Ortaya Çıkartma Riski	39
2.14. İç Kontrol Sistemine İlişkin Yapılan Düzenlemeler	40
2.14.1. Uluslararası Alanda Yapılan Düzenlemeler	40
2.14.1.1. COSO Tarafından Yapılan Düzenlemeler	40
2.14.1.2. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)	41
2.14.1.3. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Tarafından.....	41
Yapılan Düzenlemeler	41
2.14.1.4. İç Denetçiler Enstitüsü Tarafından Yapılan Düzenlemeler	42
2.14.2. Türkiye’de İç Kontrol İle İlgili Yapılan Düzenlemeler	42
2.14.2.1. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.....	42
2.14.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu İç Denetim Tebliği Kapsamında İç Kontrol	
Düzenlemeleri	43
2.14.2.3. Türk Ticaret Kanunu Kapsamında İç Kontrol Düzenlemeleri.....	43
2.15. İç Denetim Kavramı.....	44
2.16. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi	45
2.17. İç Denetime Katkıda Bulunan Yasal Düzenlemeler.....	47

2.17.1. Denetim Standardı Tebliği.....	47
2.17.2. Sahte Mali Raporlama Ulusal Komisyonu Sonuç Raporu.....	47
2.17.3. Sarbanes-Oxley Yasası ve Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Düzenlemeler	48
2.18. İç Denetimin İşleyişi.....	48
2.19. İç Denetimin Temel Amaçları	49
2.20. İç kontrol ve İç Denetim İlişkisi	49
2.21. Tarım Kredi Kooperatiflerinde İç Denetim.....	50
2.21.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Teftiş.....	51
2.21.1.1. Muhasebe Finansman Raporu.....	52
2.21.1.2. Krediler Raporu	53
2.21.1.3. Kredi Takip ve Tahsilât Raporu.....	54
2.21.1.4. Teşkilatlandırma Raporu.....	56
2.21.1.5. Performans Değerlendirme Raporu	57
2.21.2. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Denetim	58
2.21.2.1. Kapsamsız Ani Denetim	58
2.21.2.2. Kapsamlı Ani Denetim	61
2.21.3. Merkezi Denetim Sistemi	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ MALATYA BÖLGE BİRLİĞİNE BAĞLI

KOOPERATİFLERDE ARAŞTIRMA	64
3.1. Araştırmanın Amacı	64
3.2. Araştırmanın Metodolojisi	64
3.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Analizi	65
3.3.1. Yönetim Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle	68
İlgili Değerlendirmeler	68
3.3.2. Depo Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili	72
Değerlendirmeler	72
3.3.3. Muhasebe Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle	75
İlgili Değerlendirmeler	75
3.3.4. Kredi ve Satış Bölümü Faaliyetlerinde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili Değerlendirmeler	79
SONUÇ	82

KAYNAKLAR	87
EKLER	92
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	92
ÖZGEÇMİŞ	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bölge Birlikleri kuruluş merkezleri ve çalışma alanlarına göre iller.....	21
Tablo 2. Kooperatiflerin illere dağılımı	65
Tablo 3. Kooperatiflerin çalışan sayılarının dağılımı	66
Tablo 4. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin yaş dağılımı	66
Tablo 5. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin öğrenim durumu dağılımı	67
Tablo 6. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin unvan dağılımı	67
Tablo 7. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin hizmet süresi dağılımı.....	68
Tablo 8. Yönetim Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi	69
Tablo 9. Depo Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi.....	73
Tablo 10. Muhasebe Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi.....	76
Tablo 11. Kredi ve Satış Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tarım Kredi Kooperatifi Teşkilat Şeması	19
Şekil 2. Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Teşkilat Şeması	20
Şekil 3. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Teşkilat Şeması	22

ÖNSÖZ

Çalışmalarına değer katmayı ve geliştirmeyi hedeflemiş denetim ilke ve tekniklerinin geliştirilmesiyle, işletme kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını temin etmeye yönelik iç kontrol ve denetim sistemlerinin kurulma zorunluluğu dünyadaki gelişmeleri yansıtan, ülke gerçeklerini ve ihtiyaçlarını da göz ardı etmeyen işletmeler için her geçen gün daha fazla hissedilmeye başlanılmıştır. İç kontrol sistemini oluşturan işletmeler, varlıklarını korurken, muhasebe tarafından sunulan verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini de sağlayarak, işletme faaliyetlerinin etkinliğini arttırmakta ve yönetim politikalarına bağlılığı sağlayabilmektedirler.

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin tanıtımını yaparak, yeni bir denetim anlayışı olan iç kontrolü ve iç denetimi genel itibariyle izah etmeyi amaçlayan bu tez çalışmasıyla, başta iç denetim olmak üzere genel anlamda Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliği Müdürlüğü'ne bağlı 59 birim kooperatifin iç kontrol sistemine ve iç denetim birimine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Gelişen ekonomik şartlar neticesinde iç kontrol işletmeler için önemli bir konuma gelmiştir. İç kontrolün genel olarak, ilgili kanunlara ve düzenlemelere uygun olma, güvenilir finansal raporlama, faaliyetlerin etkinliği ve yeterliliği gibi başlıca amaçları vardır. İç kontrol mekanizmasının etkin bir biçimde yürütülmesi ise ancak iç denetimle mümkündür. İç kontrolle, iç denetim birbirini tamamlayan kavramlardır.

Denetimin işletmelerdeki ehemmiyeti ve işlevi bakımından yegâne bir hizmet olduğu aşîkârdır. Ancak, denetimin kendisinden bekleneni ortaya koyabilmesi için gerekli şartların sağlanarak doğru şekilde yapılandırılması şarttır. Etkin iç kontrol ve iç denetim için gerekli şartları yerine getiren ve denetim sistemini doğru şekilde yapılandıran işletmeler, faaliyetlerinin etkin ve verimli yürütülmesini, mali raporlarının güvenilir üretilmesini, iş ve/veya işlemlerinin yasal mevzuata uygun yürütülmesini sağlamaktadırlar.

Çalışmanın birinci bölümünde, Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin tanıtımı yapılarak, ikinci bölümde iç kontrol sistemi ve iç denetim hakkında temel bilgiler verilerek, Tarım Kredi Kooperatiflerindeki iç denetim sistemi anlatılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise iç kontrol sisteminin etkinliğinin belirlenmesine yönelik olarak Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 59 birim kooperatifte uygulama yapılarak iç kontrol sisteminin etkinliği incelenerek, kurumun iç kontrol sistemine ve iç denetim yapısına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ SİSTEMİN TANITIMI

1.1. Kooperatifçiliğin Kapsamı ve Kooperatif İlkeleri

Bu bölümde kooperatifçilik hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılacak ve kooperatifçilik ilkeleri açıklanacaktır.

Demokrasilerde ülkeleri yönetenler öngördükleri hedeflere ulaşabilmek için, bireyin oluşturacağı organizasyonlara ilgi gösterirler ve izleyecekleri politikalarda farklı insan kümelerinin hür iradeleriyle oluşturdukları örgütlenmelerin amaçlarına uygun hukuki alt yapılarını sağlarlar. Yine hükümetler farklı sosyoekonomik beklentileri olan bireylerin kendi aralarında örgütlenmesi ile toplumsal ve ekonomik sorunların çözümünde sorumlulukların daha geniş kitlelere dağılmasını sağlayarak, toplumda sağlıklı bir uzlaşmanın kapılarını aralamış olurlar.

Demokrasilerde bireyin hür iradesi ile oluşumuna karar verdiği örgütlenmelerin başta gelenlerinden biri kooperatiflerdir. Kooperatifler, sosyal ve ekonomik çıkarları ortaklaşa paylaşan bireylerin oluşturdukları örgütlerdir.

1.1.1. Kooperatifin Tanımı

Kooperatif, "Co operatio", latince kökenli bir kelimeden gelmektedir. Kooperatif kelimesi genelde birlikte çalışmak ve işbirliği anlamında kullanılır(Mülayim, 2003:63). Hemen belirtilmesi gerekir ki, her kesimin üzerinde anlaştığı genel bir kooperatif tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle farklı disiplinler perspektifinden yapılmış kooperatif tanımları genel verilerek çalışmamız açısından farklı bir tanım yapılmaya çalışılacaktır.

Bir başka tanım da kooperatif, bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmektir(Mülayim, 2003 :68).

Kooperatif, bireylerin sosyal ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için, gönüllü olarak belirli bir sistem çerçevesinde bir araya gelmeleriyle oluşmuş bir yapıdır. Kooperatif oluşturmanın temelinde, ortaklaşa karşılıklı yardımla bir ihtiyacın karşılanması düşüncesi yatmaktadır(Hazar, 1990:62).

1.1.2. Kooperatif İlkeleri

Kooperatif ilkelerinin neler olduğu, ilk defa bilimsel olarak 1937 yılında tespit edilmiştir. Uluslararası Kooperatifler Birliği (International Cooperative Alliance) çeşitli ülkelerin kooperatiflerinde uygulanan ilkeleri tespit etmek üzere 1930'dan 1937'ye kadar süren bir anket düzenlemiştir. Bu ankettten alınan sonuçlara göre kooperatif ilkelerini şu şekilde tespit etmiştir(Mülayim, 2003:69).

Mutlak İlkeler

- 1- Serbest Giriş (açık kapı),
- 2- Demokratik yönetim,
- 3- İşletme fazlalarının oranlı olarak dağıtılması (Risturn verilmesi),
- 4- Sermayeye sınırlı faiz verilmesi,

İkinci Derecedeki İlkeler

- 5- Siyasal ve dinsel tarafsızlık
- 6- Peşin satış
- 7- Kooperatif eğitiminin geliştirilmesi

Bir kooperatifin Uluslararası Kooperatifler Birliğine üye olabilmesi için en az mutlak ilkeleri, yani ilk dört ilkeyi uygulaması şart koşulmuştur. Bu ilkeleri aynen geçerli olup olmadığı özellikle 1950 yılından sonra kooperatifler arasında tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ülkelerde gelişmeye başlayan kooperatifçilik, bu ülkelerin değişik ekonomik ve sosyal koşulları içinde yepyeni sorunlarla karşılaşmış ve bu nedenlerle bu ülkelerde modern kooperatifçiliğin hem pratik, hem teorik bölümlerine ait ilkelerinin yeniden değerlendirilmesi ve bazı yeniliklerin yapılması gerektiği ileri sürülmüştür.

1963 yılında İngiltere'nin Bournemouth'da toplanmış genel kongresinde resmen bu ilkelerin gözden geçirilmesi talep edilmiştir. Kongre bu sorunu incelemek üzere bir komite kurmuş ve yapılan çalışmalar ile komitenin görüşleri bir rapor halinde Uluslar arası Kooperatifler Birliğinin(ICA) 5- 7 Eylül 1966 tarihleri arasında Viyana'da yapılan 23. Kongresine sunulmuştur. Yapılan tartışmalardan sonra komitenin raporunda yer alan ilkeler aynen kabul edilmiştir(Mülayim, 2003:71).

1966 yılında Viyana'da yapılan Uluslar arası Kooperatifler Birliğinin 23.Kongresinde kabul edilen 6 kooperatif İlkesi şunlardır;

- 1- Serbest giriş
- 2- Demokratik yönetim
- 3- Sermayeye sınırlı faiz verilmesi
- 4- Risturn verilmesi
- 5- Kooperatif eğitiminin geliştirilmesi
- 6- Kooperatiflerle işbirliği

1966 yılında kabul edilen bu kooperatif ilkelerinde, daha önce kooperatiflerde uygulanan peşin satış ilkesi tamamen çıkarılmıştır. Kooperatiflerle işbirliği adında yeni bir İlke konulmuştur. Bu ilkeler bölünemeyecek bir bütünün parçaları olup ilkelerin bir bütün olarak incelenmesi ve uygulanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Nitekim 1966 yılında kabul edilen bu 6 ilke, yirmi yıllık bir uygulamadan sonra Dünya' da tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar üzerine Uluslararası Kooperatifler Birliği, 1988'de Tokyo Kongresini kooperatif ilkeleri konusunda inceleme ve tartışmaya ayırmıştır. 23 Eylül 1995 tarihinde İngiltere'nin Manchester kentinde toplanan 31. Uluslararası Kooperatifler Birliği Kongresinde yedi tane kooperatif ilkesi kabul edilmiştir. 1995 yılında Uluslar arası Kooperatifler Birliği tarafından kooperatif ilkeleri yedi tane tespit edilmiş olup bu ilkeler şunlardır(Mülayim, 2003:74);

- 1- Gönüllü ve serbest giriş
- 2- Ortağın demokratik yönetimi
- 3- Ortağın ekonomik katılımı
- 4- Özerklik ve bağımsızlık
- 5- Eğitim. Öğretim ve bilgilendirme
- 6- Kooperatifler arası işbirliği
- 7- Toplumsal sorumluluk

1-Gönüllü ve Serbest Giriş

Kooperatife üye olmakta insanlar arasında sosyal, siyasal veya dinsel herhangi bir ayırım yapılmaz. Şahıslar bir kooperatife ancak kendi rızaları ile üye olabilirler. Kooperatife ortaklıkta herhangi bir zorlama söz konusu değildir. Ancak kooperatifler kooperatif hizmetlerinden yararlanabilecek kimselere açıktır. Kooperatifin faaliyet konusu hizmetlerinden faydalanmayacak kişilerin kooperatife ortalığı kabul edilmez. Bu durumda kooperatifler kendisine ortaklığı sınırlandırabilir ve kendi uğraşı alanı ile ilgili olanları ortaklığa kabul eder.

2-Ortağın Demokratik Yönetimi

Kooperatifler demokratik kuruluşlardır. Kendi yönetim ve denetimlerini demokratik mekanizmaları ile oluşturduğu kurullarca gerçekleştirirler. Kooperatiflerin demokratik mekanizmalarının en önemlisi ise genel kurullarıdır. Genel kurulda her ortağın kadın ve erkek ayrımı olmadan bir oy hakkı vardır. Kooperatifler bu genel kurullarında kendi içlerinden seçerek oluşturdukları yönetim kurulları ile yönetilir. Genel kurulda seçmiş oldukları denetim kurulları ile de işlemleri denetlenir. Yine kooperatifler üst kuruluş ve birliklerine seçilecek temsilcileri de genel kurulda yönetim ve denetim kurulu üyelerini seçtikleri gibi seçerler. Bu temsilcilerde üst birlikteki genel kurula katılarak benzer demokratik yollarla üst birliğin yönetim ve denetim kurulu üyelerini seçer.

3-Ortağın Ekonomik Katılımı

Kooperatifin sermayesi üyelerinin katılımları ile oluşur. Her ortak kooperatife adil bir biçimde sermaye katılımı yapar. Burada dikkat edilmesi gereken husus her bir ortağın sermaye payının eşit tutarda olmadığıdır. Ortakların kooperatiftan yararlanma oranına göre ödeyecekleri sermaye tutarları adil bir şekilde belirlenir. Ortağın kooperatifin imkânlarından yararlanma oranı arttıkça ödeyeceği sermaye tutarı da artmaktadır.

4- Özerklik ve Bağımsızlık

Kooperatifler kendi ortaklarınca yönetilen bağımsız kuruluşlardır. Kooperatifler, devletle, diğer kuruluşlarla veya dış kaynaklarla anlaşmak suretiyle sermaye sağlamaları durumunda, bütün bu ilişkilerini kooperatifin özerkliğine ve ortakların kooperatiflerini demokratik olarak yönetmelerine bir zarar getirmeyecek biçimde yürütürler.

5- Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme

Bu ilkeye göre kooperatifler, kendi ortaklarına, seçilmiş yöneticilerine ve personeline, kooperatiflerinin gelişmesine etkin bir biçimde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlarlar. Ayrıca kooperatifçiliğin yararları gibi konularda da kamuoyunu bilgilendirirler.

6- Kooperatifler Arası İşbirliği

Kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir biçimde hizmet götürmek ve kooperatifçilik hareketini güçlendirmek için diğer kooperatiflerle yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde sıkı bir işbirliğine giderler.

7- Toplumsal Sorumluluk

Kooperatifler, faaliyetleri ile içinde yaşadıkları topluma karşı bir sorumluluk içindedirler. Her ne kadar kooperatifler ortaklarının menfaatlerini korumak için kurulan kuruluşlar olsa da, ortaklarının yaşadığı toplum ile de sıkı bir işbirliği içindedirler. Bu sebeple kooperatifler faaliyetleri ile bulundukları toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kalkınmasında sorumluluk sahibidirler.

1.2. Dünya’da Kooperatifçiliğin Gelişimi

Kooperatifçiliğin doğuş nedenlerinden de anlaşılacağı üzere kooperatifin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Ne zaman kişiler birbirlerine yardımcı olmak üzere müşterek hareket etmişlerse orada basit bir kooperatif örneği ortaya koymuşlardır. Hemen her memlekette örf ve âdete dayanan müşterek hareketler vardır.

Avrupa ülkelerinde “Mir, zadruga veya artel” , Afrika da tarımsal kesimde yapılan işbirliklerinden “aikin gaya, efaka , egbe , kompın , ikokoro” tasarrufta işbirliği olan “ esusu” Latin Amerika da “ Ayllu ” Meksika da “ ejido ” Hindistan da “ Ponsava ” Japonya da “ dokuzu , kumi burakn, yui ” geleneksel kooperatif şeklindeki çalışma ve işbirliğidir.

Bu tip geleneksel kooperatif kuruluşları yüzyıllarca Türk toplumunda “İmece” adıyla kullanılmıştır. Ayrıca Türk toplumunda “ Keşik ,Ahi ve Aul ” da müşterek çalışma ve işbirliğinin örneklerindendir.

Dünya’da bugünkü modern anlamıyla ilk kooperatifin, kapitalist işletmenin meydana gelmesiyle, kapitalizmin düzenleyicisi olarak geçen yüzyılın ortalarına doğru 1844 yılında İngiltere’de kurulduğu kabul edilmektedir(Mülayim, 2003:32).

1.2.1. AB Kooperatifçilik ve Gelişimi

Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal kooperatifçilik hareketi, kırsal kesimi ekonomik ve sosyal hayata entegre etmek fikrinden doğmuştur. Zaman içerisinde sanayileşme ile çiftçilerin aleyhine ortaya çıkan sosyal ve ekonomik dengesizliğin

olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde tarımsal kooperatifler önemli roller üstlenmişler, bu alanda oluşturulan ekonomik ve sosyal politikaların uygulama araçları olmuşlardır.

Avrupa Birliği Entegrasyonunda ise; Roma anlaşması ile başlayan süreçte, tarım ürünlerinin pazarlanmasında kooperatifleri de kapsayan çiftçi kuruluşları ile ilgili hükümler getirilmiştir. 1964 yılından itibaren ise tarım ürünlerinin toplanması, işlenmesi ve pazarlanması gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kooperatifçiliğe özellikle yer verilmiştir. Roma anlaşmasının 39. ve 110. maddeleriyle kooperatiflerin amaçları belirlenen ilkeler çerçevesinde;

- Tarımsal verimliliği artırmak,
 - Üreticileri uygun yaşam düzeyine kavuşturmak,
 - Pazar istikrarını sağlamak,
 - Tüketici fiyatlarını uygun düzeyde tutmak,
 - Ortak piyasa düzenini oluşturmak
- Şeklinde özetlenmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal faaliyetlerde teknoloji kullanımının giderek artması, teknik bilginin işletmelerde kullanımının zorunlu hale gelmesi ve büyük üretim gücüne sahip üreticiler ile küçük çiftçilerin rekabet sorununun giderek büyümesi tarımsal teşkilatlanmaya duyulan ihtiyacı daha da artırmıştır. Avrupa genelinde daha ziyade küçük işletmelerden oluşan tarımsal yapı,

- Tarımsal girdileri uygun fiyatlarla temin etmek,
- Ürünlerin işlenerek değerlendirilmesini sağlamak,
- Finansman ihtiyacını karşılamak,
- Devletçe sağlanan proje teşvik ve kredi imkânlarından yararlanmak,
- Ürün satışlarında pazar problemlerini çözmek,

Amacıyla üst örgütlenmeler etrafında ihtisas alanlarına göre örgütlenmiştir.

Avrupa, tarımsal alanda Ortak Tarım Politikası ile bütünleşmeye çalışmaktadır. Tarımsal Kooperatiflerde bu politika içerisinde, AB bütünleşmesinin kaderini tayin eden Ortak Tarım Politikasına kırsal kesimin uyumunu kolaylaştıran tarımsal örgütler olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği lkeleri genelinde tarım ürünleri piyasa düzeni, tarım ürünleri ortak fiyat ayarlaması ve çiftçiler yönelik gelir istikrarı arayışı sonucu ortaya çıkan Ortak Tarım Politikası, Avrupa Birliği'nin diğer ortak politikaları içinde en karmaşıık ve sürekli gelişen bir yapıya sahiptir. Ortak Tarım Politikası uygulamalarına başta tarımsal kooperatifler ve diğer tarımsal örgütler de hem ülkeler bazında hem de Avrupa Birliği düzeyinde etki ederek katkı sağlamaktadır.

Ortak Tarım Politikası ile, birliğin tamamında genelinde geçerli olacak genel bir piyasa düzeni oluşturmaya alışan Avrupa Birliği Komisyonları, tarım politikasını oluşturma çalışmalarında, ifti örgütleri ile ulusal ve uluslar arası alanda sürekli olarak işbirliği içerisindedirler.

Bu rgtler, mensubu oldukları sosyal kesimin çıkarlarını korumak için politikalar oluşturarak ulusal bazda nihai karar organı olan Tarım Bakanlıkları, Avrupa Birliği düzeyinde ise Tarım Bakanları Konseyi ve Avrupa Birliği Parlamentosundaki karar organları ile koordinasyon içerisinde çalışmaktadırlar. Bu amaca yönelik olarak, ifti örgütlerinin birçoğu Avrupa Birliği bazında Brüksel'de örgütlenmiş durumdadırlar.

Avrupa Birliği düzeyinde ise örgütlenmiş kuruluşlar olarak, Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Konfederasyonu (COGECA) Avrupa Birliği Tarım Bakanları Konseyine etki eden en önemli uluslararası örgüt olarak öne çıkmışlardır. Ortak Tarım Politikasının verimli işlemesi ve Komisyonun prestijinin artırılması için Ortak Tarım Politikası oluşturan kurumlar da, COGECA gibi kuruluşların görüş ve önerilerini dikkate almaktadırlar.

Ortak Tarım Politikası bazında tarımsal kooperatiflerin dikkate alınmasının en önemli nedeni bu kooperatiflerin sosyal ve ekonomik hayatta sahip oldukları önem ve glerinden kaynaklanmaktadır. Kırsal kesimin nabzını tutan tarım kooperatifleri, Avrupa Birliği'nde ekonomide ve sosyal alanda, sosyoekonomik arabulucu olarak görev yapmaktadırlar.

Tarımsal kooperatifler genel olarak Avrupa Birliği'nde tarımsal girdileri sağlamada % 50'nin, tarımsal ürünlerin pazarlamasında % 60'ın ve Avrupa Birliği genelinde ihracatta ise % 50'nin üzerinde pazar payına sahiptirler.

Günümüzde de; büyük ölçüde Ortak Tarım Politikası uygulamalarına bağlı olarak, Avrupa Birliği lkelerinde kooperatifçilik hareketi çok yaygın ve gelişmiş durumdadır. Birim kooperatifler, güçlü st örgütlere sahip ve uluslar arası

kooperatifçilik ilkelerine göre çalışan demokratik örgütlerdir. Avrupa Birliği ülkelerinde toplam 132 bin kooperatif bulunmakta olup, bunların 32 bini tarımsal kooperatiflerdir. Yani Avrupa Birliği ülkelerindeki kooperatiflerin yaklaşık olarak % 24'ü tarımsal kooperatiflerdir. Tarımsal kooperatiflerin ortak sayıları 24 milyona ulaşmıştır. Avrupa Birliği kooperatiflerinde 2,3 milyon kişi istihdam edilmektedir. Tüm bu verilere baktığımızda Avrupa Birliği ülkelerde tarımsal kooperatiflerin etkin bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

Genel hatları ile ortaya koyduğumuz Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifçiliği, kırsal kesimin ekonomik ve sosyal hayat şartlarını belirlemede ve Ortak Tarım Politikasına uyumu sağlamada hayati önem taşımaktadır. Birlik üyesi her ülke kırsal kesimin nabzını çiftçi birlikleri yani tarımsal kooperatifler vasıtası ile tutmaktadırlar. Avrupa Birliği içerisinde genel nüfusla kıyaslandığında sayıları az olmasına rağmen çiftçi nüfusunun diğer sektörlerle bağlantısı ve stratejik önemi nedeniyle refahı önemlidir.

Kırsal alanda tarımsal sanayinin gelişmesi ve tarımsal nüfusun şehirlere göçünün önlenmesinde tarımsal Kooperatiflerin rolü birlik üyesi ülkelerde kabul edilmektedir.

Bu bakımdan, Kooperatiflerin istihdamı artırıcı rolleri teşvik edilerek desteklenmektedir. Bu destekle birlikte, Avrupa Birliği genelinde tarımsal kooperatifler vasıtası ile kurulan tarımsal işletmeler de başarılı işletmecilik modelleri ortaya koymaktadırlar.

1.2.2. Dünya’da Tarım Kredi Kooperatifçiliğin Gelişimi

Dünyada kooperatifçiliğin miladı olarak İngiltere'nin Rochdale Kasabasında Rochdale Öncüleri adıyla kurulan tüketim kooperatifinin faaliyete başlama tarihi olan 21 Aralık 1844 kabul edilmektedir.

21 Aralık Dünya Kooperatifçilik Günü olarak ta kutlanmaktadır. Ayrıca ülkemizde de Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından 21 Aralık törenlerle kutlanan önemli bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır.

28 Mart 1864 tarihinde Ödünç Para Verme Derneği adı ile Almanya’ da ilk kooperatif denemesi Friedrich Wilhelm Raiffeisen tarafından üç köyün maddi imkânlarının birleştirilmesi ile Almanya'da başlatılmıştır. Böylece Dünya kooperatifçiliğinde önemli bir yer tutan Raiffeisen Kooperatiflerinin temeli atılmıştır(Mülayim, 2003:232).

Tarım Kredi Kooperatiflerinin yabancı ülkelerdeki gelişimi yönüyle, devlet yardımı olmadan ve devlet yardımı ile gelişenler şeklinde iki gruba ayrılabilir.

Devlet yardımı olmadan gelişen tarım kredi kooperatifleri Almanya'yı yani Raiffeisen'i örnek almışlardır. Raiffeisen tipi tarım kredi kooperatifleri tam anlamıyla Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda, Lüksembourg' da gelişmiştir.

Devlet yardımına dayanan tarım kredi kooperatifi hareketine ise Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri örnek gösterilebilir. Arjantin, Kolombiya, Küba, Venezüella, Japonya, Yunanistan ve Türkiye'de de Tarım Kredi Kooperatifleri devlet yardımına dayanmaktadırlar(Mülayim, 2003:234).

1.3. Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi

Türk kooperatifçilik faaliyetlerinin tarihi 300 yıl kadar eskilere dayanmakla birlikte, günümüz tarım kooperatifçiliğinin temelinde 1863'de Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıkları ile başlayan daha sonra Menafi Sandıklarına dönüştürülen kooperatif hareketi yer almaktadır(Mülayim, 2003:50).

Her ne kadar kooperatif kavramı yeni olsa da “imece” kültürümüzde çok eskilere dayanan ve kooperatif ilkelerini kapsayan bir işbirliği harareti özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de kooperatiflerin tarihini 1863 ile başlatmak doğru görülmemelidir.

İmecenin daha müessesleşmiş ve belli prensiplere bağlanmış şekli olarak, Türk toplum yapısında asırlarca etkisini sürdüren Ahi teşkilatlarını görmektedir. Bu teşkilatların ahlaki ve İktisadi boyutlarının yanında kooperatifçiliğe benzer yönleriyle de sosyal ve siyasi etkisinin uzun süre devam ettirdiği bilinmektedir.

Tarihi seyir içinde “kooperatifçilik” hareketinin olumlu katkıları 1923'te Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile birlikte kooperatif hareketin çok çabuk benimsenmesini ve süratle yaygınlaştırılması için önemli bir başlangıç teşkil etmiştir.

Atatürk'ün Tarım Kredi Kooperatifine kurucu ortak olarak katılmak suretiyle, modern kooperatifçilik anlayışının kurumlaşmasında ve temel hukuki normlara kavuşturulmasında büyük payı vardır. 1924'te yasalaşan 498 sayılı "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929 yılında yayınlanan 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ve takiben 1935 yılında yürürlüğe giren 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile de Atatürk, kooperatifçiliğin hukuki çerçevesini belirleyerek

bugünkü anlamda Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin kuruluşuna ve gelişmesine yön vermiştir(T.K.K.M.B T.K.K. Atatürk ile 50 yıl, 1986 :2).

1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin bugünkü duruma gelmesinde Cumhuriyet öncesi dönemde iki ana teşkilat büyük rol oynamıştır. Bunlar Mithat Paşa tarafından kurulan memleket sandıkları ve menafi sandıklarıdır.

1.3.1.1. Memleket Sandıkları

Tarım Kredi Kooperatifleri kuruluş ve işleyiş şekli itibariyle ilk uygulamasını 1863 yılında kurulan Memleket Sandıklarında bulmuştur. Bu yılda Mithat Paşa'nın Niş Valiliği sırasında Şehir köyü (Piot) kasabasında kurduğu bu ilk teşkilatla tarımda kredilendirmenin Türkiye'de başlangıcını oluşturmuştur. 1867 yılında Mithat Paşa tarafından hazırlanan nizamname ile de, sermaye, yönetim, ikraz işleri, kârın kullanılması ve muhasebe işleri gibi hususlar belli esaslara bağlanmıştır(Mülayim, 2003:47).

Memleket sandıklarının çalışma esasında ise; atıl zamanlarında çiftçilerin devlete ait toprakları eşit paylaşım ilkesine göre işlemesi yer almaktadır. Devlete ait bu hisselerden de kredi ihtiyacı olanlara kredi verilirken, ayrıca bayındırlık ve hayır işleri(çeşme, okul, köprü, yol v.s.) de sandık paralarından karşılanıyordu. 15-20 yıl kuruluş maksatlarına hizmet eden Memleket Sandıkları, merkezi bir yönetimden yoksun olduklarından, mal sandıklarına yatırılan ürün bedelleri hazinenin ihtiyaçlarına sarf edildiğinden, fazla gelir sağlanamaması ve sandıkların çalışmasını kontrol eden köklü bir sistemin bulunmayışı gibi sebeplerle sandıklar güçsüzleşmiş ve yerini 1883 yılında Menafi Sandıklarına bırakmıştır (T.K.K.M.B T.K.K. Atatürk ile 50 yıl, 1986:3).

1.3.1.2. Menafi Sandıkları

Memleket sandıklarının sermaye gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1883 yılında Devletin topladığı aşar vergisine %10 nispetinde Menafi Hissesi adı altında bir zam yapılmıştır. Böylece Memleket Sandıklarına bu tarihten itibaren de Menafi Sandıkları adı verilmiştir. Menafi sandıklarının yıllık mali raporlarını Ticaret ve Kamu işleri Bakanlığına sunmaları şartı getirilmiş ve böylece Devlet'te bu tür kuruluşların işlerine ilk kez doğrudan karışmış oluyordu. Bilahare 15 Ağustos 1888 tarihinde bir

nizamname ile Menafi Sandıkları, Ziraat Bankası olarak teşkil edilen bir yeni bünyenin kuruluş üniteleri haline dönüştürülmüştür(Mülayim, 2003:50).

Kooperatif hareketin Memleket Sandıkları ve Menafi Sandıkları sonrasındaki tarihi süreci Cumhuriyet dönemi kapsamında incelenebilir.

1.3.2. Cumhuriyet Dönemi

Modern anlamda kooperatifçilik anlayışının kurumsallaşması ve temel hukuki normlara kavuşması ise Cumhuriyetin kurulmasından sonraya rastlamaktadır.

1924 Yılında çıkarılan 498 sayılı İtibari Zirai Birlikler kanunu ile ortakların şahsi ve müşterek kefaletine dayalı birliklerin kurulması yolu açılmıştır. 1929 yılında 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile ülkemizde Tarım kredi kooperatifleri kurulması geniş ölçüde ele alınmıştır.

Bu yasaya göre Ziraat Bankası kurduracağı tarım kredi kooperatiflerine kredi verecek, kooperatifler ise bu krediyi köylüye çeşitli koşullarda dağıtacaktır.

1470 Sayılı yasadaki bazı aksaklıkların giderilmesi amacıyla 1935 yılında 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasa hükümlerine göre bir Tarım kredi kooperatifinin kurulabilmesi için en az 30 ortak bulunması, anasözleşmenin ortaklarca imzalanmış olması, anasözleşmenin T.C. Ziraat Bankası'na onaylandıktan sonra Ticaret Bakanlığı tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

1972 Yılında 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri" kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla tarım kredi kooperatiflerinin yeniden Örgütlenmesi Öngörülmüş, böylece birim tarım kredi kooperatiflerinin bölge birlikleri ve merkez birliği şeklindeki Örgütlenmesine imkân tanınmıştır. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle tarım kredi kooperatifleri idari, finansal ve denetim bakımından Ziraat Bankasının denetiminden çıkmıştır. Böylece Tarım Kredi Kooperatifleri özerk bir hal almıştır. 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı kanunla Ankara'da Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ve 16 ilde Bölge Birliği kurulmuştur.

Yapılan değişikliklerle Kooperatiflerde, Bölge Birliklerinde ve Merkez Birliği yönetimlerinde artık tanınmış üyeler bulunmayacaktır. Yönetim Kurulu üyelerinin tümü için ortaklar arasından seçimle gelme esası getirilmiştir. 28 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe konulan 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Devletin, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri üzerindeki idari kontrolü oldukça zayıflamıştır.

553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile getirilen hukuki düzenlemeler akademi ve ekonomi çevrelerinde öteden beri tartışılan demokratik-özerk kooperatifçilik anlayış ve beklentilerinin doğal bir sonucudur. 553 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname de 5330 sayılı Kanun ile değiştirilerek 12 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği; Milletlerarası Raiffeisen Birliği (IRU), Milletlerarası Kooperatif Birliği (ICA), Avrupa Tarım Konferansı (CEA), Milletlerarası Kamu ve Kooperatif Ekonomisi Araştırma ve Bilgi Merkezi (CIRIEC)'nin üyesidir.

1.4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarım Sektörü Açısından Önemi

Ekonomisi tarıma dayalı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasının tarıma bağlılığı kaçınılmazdır. Ayrıca bu ülke nüfusunun beslenebilmesi için toplam tarımsal üretimin artırılması kaçınılmazdır. Üretimi arttırabilmek için ise ileri tarım tekniğinin uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle doğal kaynakların etkin biçimde kullanılması, tarımdaki yapısal bozuklukların giderilmesi ve yeni tarım tekniklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak ülkemizdeki tarım işletmelerinde girdi kullanımı açısından karşılaşılan sorunlardan biri de sermayenin yetersiz olmasıdır. Ayrıca işletmelerin büyük çoğunluğu küçük işletme olduklarından ve gelirlerinin düşük olması nedeniyle sermaye oluşumu çok yavaş ve yetersiz düzeyde kalmaktadır. Bu durum kredi kullanımını, sermaye temini açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkarmaktadır.

1.4.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülkemiz Tarımı Açısından Önemi

Tarım insanlarda aç kalma korkusunun yok edilmesinde alternatifi olmayan bir ekonomik faaliyet alanıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olsun ülkelerin tamamı tarıma özel hatta stratejik bir önem vermek zorunda kalmışlardır. Nitekim Avrupa bütünleşmesinde ilk 30 yıldaki müzakerelerin tarım alanında yoğunlaşması bu önemi açıkça ortaya koymaktadır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin içinde bulunduğu pazar; kredi, girdi, tüketim malzemeleri, sigorta hizmetleri, pazarlama hizmetleri, üretim ve diğer hizmetlerden meydana gelmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri' nin hem üretim hem de elde edilen ürünlerin satılmasında işlevi vardır. Tarım Kredi Kooperatifleri faaliyetlerindeki bu çeşitlilik ve genişlik Tarım Kredi Kooperatifleri'ni diğer

kooperatifler için bir şemsiye organizasyon rolünü üstlenebilecek nitelikte görmemizi mümkün kılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından yürütülen tüm faaliyetler (birim kooperatiflerin uğraşı alanları açısından) aşağıda açıklanmıştır.

Kredi: Birçok girdi ve hizmet aynı kredi olarak sağlanmaktadır. Nakit kredi sınırlıdır.

Girdiler: Genel itibariyle tohum, gübre, yem, tarımsal ilaç ve tarımsal motorin kalemlerinden oluşmaktadır.

Tüketiciler: Temel tüketim malları (yemeklik yağ, zeytin, paketlenmiş kuru gıda, sabun ve kömür) ortaklara sağlanmaktadır.

Sigorta: TKK birim kooperatifleri vasıtasıyla sigorta hizmeti sunan Groupama A.Ş.'dir.

Üretim: Bu yeni ve pek yaygın olmayan bir alandır. Bireysel kooperatifler üretici birlikleri olarak da çalışabilirler. Bazı bölge birlikleri sertifikalı tohum üretimine başlamış durumdadırlar.

Diğer Hizmetler: Suni tohumlama buna bir örnek olarak verilebilir. Bu hizmetler verilirken tamamlayıcı nitelikte olacak şekilde yayım hizmeti de verilmelidir. Örgütlenmiş kredi kurumları içinde çiftçilerin tarımsal kredi ihtiyacını karşılayabilecek en büyük kurum T.C Ziraat Bankasıdır(Oğuz ve Bayramoğlu, 2003;120).

Son yıllarda ise bu oran azalmış ve 5330 sayılı yasadan sonra ise Tarım Kredi Kooperatifleri Ülkemizde bulunan finans kurumlarından daha düşük faizli kredi kullanmaya başlamıştır.

Ülkemizde Tarımsal üretimin verimli ve yeterli miktarda yapılabilmesi için, ileri Tarım tekniklerinin kullanılması, tarımsal üretim için gerekli olan tarımsal girdilerin de yeterli miktarlarda kullanılması gerekmektedir.

1.5. Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminin Kuruluş Amacı ve Çalışma

Konuları

1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunun 3223 Sayılı Kanunla değişik 3. Maddesinde Kooperatiflerin amaç ve çalışma konuları şöyle belirtilmiştir.

1.5.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları

Ana mukavelenameye göre bu kooperatiflerin amacı, ortakların istihsalini düzeltmek, arttırmak ve kıymetlendirmek için ucuz üretim kredisi ve tarımsal girdi, alet ve makineler temini suretiyle ortakları zararlı kredi yollarına başvurmaktan alıkoymak ve böylece yurt içinde ve dışında rekabet kabiliyetlerini arttırmak için faaliyette bulunurlar.

A. Ortakların:

- Kısa ve orta vadeli kredi ile her türlü tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamak,
- Mahsullerini değerlendirmek ve pazarlamak,
- Müştereken faydalanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri temin etmek.

B. Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin:

- Üretim ve zarurî tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak ve bu maksatla, Merkez Birliği yönetim kurulunun müsaadesi ile kuruluşlara iştirak etmek,
- Hükümetçe görev verildiği takdirde, Devletçe yapılacak destekleme ödemelerine aracılık etmek,
- El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek
- Meslekî ve teknik yönden bilgilerini arttırmak, sosyal ve kültürel konularla ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler tertip etmek.

C. Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak.

D. 1581 Sayılı Kanun ile ek ve değişikliklerine göre kurulmuş diğer kooperatifler, bölge birlikleri ve Merkez Birliği ile kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu gibi kuruluşlara iştirak etmek,

E. Bölge birliğince kendisine verilecek diğer görevleri yapmak.

- Kooperatif bu faaliyetlerini, üst kuruluşlarca tespit edilecek genel uygulama esaslarına göre yürütür.

Tarım Kredi kooperatifleri, ortak çiftçilerin kısa ve orta vadeli tarımsal kredi ihtiyaçlarını, kendi özkaynakları ve üst kuruluşlarından sağladıkları fonlar ile T.C. Ziraat Bankasından sağlanan plasmanlardan karşılamaktadır. Ortak çiftçi ürünlerini değerlendirmek ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kendi iştiraki olan yem fabrikalarının

hammadde ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Tüm Bölge Birlikleri alışma alanı içerisinde yemlik arpa alımları gerçekleştirilmektedir.

Ortak çiftçilerin akaryakıt ve madeni yağ ihtiyaçları da sabit istasyonlar ve seyyar olarak yerinde karşılanmaktadır.

Merkez Birliği Genel Müdürlüğünün izni ile firmalarla yapılan anlaşmalar çerçevesinde, ifti ortakların ihtiyaç duyduğu traktör, römork, mibzer, gübre serpmek makinesi, pülverizatör, bahçe traktörü, harman makinesi ve motopomp gibi tarımda makineleşmeye, dolayısıyla verimlilik artışına yönelik ekipmanları ve verim artışını sağlayan diğer önemli faktörler olan zirai mücadele ilaçları, gübre, yem ve diğer çeşitli girdiler temin edilerek ortakların hizmetine sunulmaktadır.

Çiftçi ortakların ve diğer üreticilerin temel gıda maddesi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli il ve ilçelerde un, şeker, ay iek yağı gibi temel ihtiyaç maddeleri satışları yapılmaktadır.

1.5.2. Bölge Birliklerinin Kuruluş Amacı ve alışma Konuları

Bölge birliklerinin kuruluş amacı ve çalışma konuları aşağıda sıralanmıştır;

- Kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemek,
- Ortak mahsullerinin değerlendirilmesi ile ilgili işleri yürütmek,
- Gerektiğinde kooperatiflerin ihtiyaç duydukları üretim ve zarurî tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak veya imal etmek, imal eden kuruluşlara Merkez Birliği'nin müsaadesi ile iştirak etmek,
- Kooperatiflerin işlerinin kooperatifçilik prensiplerine ve mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütölmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak, teknik ve idarî yardımlarda bulunmak ve ortakların genel ve meslekî eğitim faaliyetlerini düzenlemek,
- Kooperatifleri denetlemek,
- Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak,
- 1581 Sayılı Kanun ile ek ve değişikliklerine göre kurulmuş kooperatifler, diğer bölge birlikleri ve Merkez Birliği'nin kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu gibi kuruluşlara iştirak etmek,
- Merkez Birliğince kendine verilecek diğer görevleri yapmak,
- Devletçe kooperatiflere verilen desteklerden yararlanmak için gerekli tedbirleri almak.

Birlik, bu faaliyetlerini anasözleşme ile Merkez Birliği yönetim kurulunca tespit edilecek genel uygulama esasları dâhilinde ya doğrudan doğruya veya Merkez Birliği'nin tasvibi ile il veya ilçe merkezlerinde kuracağı şubeleri veya görevlendireceği kooperatifler aracılığı ile yürütür.

1.5.3. Merkez Birliğinin Kuruluş Amacı ve Çalışma Konuları

Tarım kredi kooperatifleri ile bölge birliklerinin, müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmeleri yolunda faaliyette bulunmak ve her türlü çalışmalarını düzenlemek üzere kurulan Birliğin çalışma konuları şunlardır:

Kooperatif ve bölge birliklerinin 1581 Sayılı Kanun ile ek ve değişiklikleri hükümlerine ve kooperatifçilik prensiplerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, kooperatifçilik ve mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmak,

- Kooperatif ve bölge birliklerine finansman kaynakları temin etmek ve bunların geliştirilmesi için her türlü tedbirleri almak, kredi işlerinin düzenle yürütülmesini sağlamak,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin üretim ve zarurî tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak, imal etmek ve ortak mahsullerinin değerlendirilmesi ile ilgili faaliyetleri rasyonel bir şekilde düzenlemek ve bu konularda her türlü teşebbüse girişmek veya iştirak etmek ve gerekli tesisleri kurmak, faaliyet konularına giren hususlarda ithalat ve ihracat yapmak,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin görev ve çalışma konularının düzenle yürütülmesini sağlamak üzere genel uygulama esaslarını tespit etmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerini denetlemek,
- Kooperatiflerle, bölge ve Merkez Birliği'nin personel politikasını tespit etmek ve yürütmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin kuruluşuna karar vermek ve kuruluş merkezini ve çalışma alanını tespit etmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak,
- Hükümetçe finansman sağlanarak görevlendirildiğinde, Devlet destekleme alımları ile ilgili faaliyetleri yürütmek,
- Kooperatiflerin ve bölge birliklerinin toplayacakları mevduatın kullanılma şekil ve şartları ile bu konudaki üst kuruluşlarla olan bağlantılarını gösteren yönetmeliği

hazırlayarak Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kanalı ile Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı'ndan izin almak,

- Birlik ve kooperatiflerce sağlanan kredi ile edinilen araç ve gereçlerin kullanılış şekil ve şartları ile amaca uygun olarak kullanıldığının kontrolünü gösteren bir yönetmelik hazırlamak,
- Bölge birlikleri ve kooperatiflerle, kredi ihtiyaçlarını da karşılamak üzere ortaklaşa bir banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu gibi kuruluşlara iştirak etmek.

1.6. Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminin Organizasyon Yapısı

Bu bölümde 30 üreticinin birleşerek kurdukları Tarım Kredi kooperatifleri ile yine 30 Tarım Kredi Kooperatifinin birleşerek kurdukları Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliklerini ve 7 Bölge Birliğinin birleşerek oluşturduğu Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğinin organizasyon yapısı hakkında bilgi verilecektir(Çevik 1997:20).

1.6.1. Tarım Kredi Kooperatifinin Organizasyon Yapısı

1581 sayılı Kanun esasları çerçevesinde hazırlanan Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesinin 6.maddesi doğrultusunda bir Tarım Kredi Kooperatifi kurulabilmesi için en az 30 üreticinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Tarım Kredi kooperatifleri teşkilat şeması Şekil 1.'de verilmiştir.

Şekil 1. Tarım Kredi Kooperatifi Teşkilat Şeması

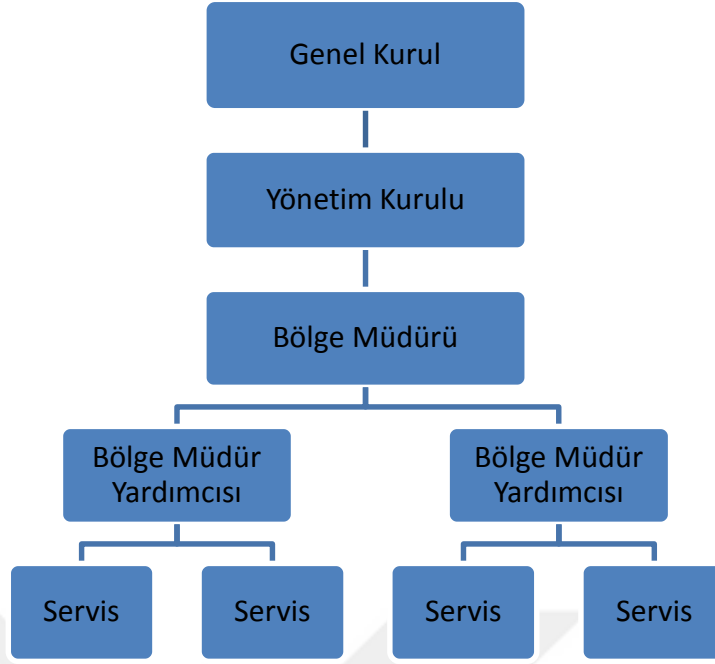
Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun- Mevzuatlar s.270

1.6.2. Bölge Birliklerinin Organizasyon Yapısı

Bölge Birlikleri Ortak kooperatiflerin müşterek amaçlarını gerçekleştirmeleri için faaliyette bulunmak ve çalışmalarını düzenlemek amacıyla ortak sayısı sınırlandırılmadan kuruluşta en az 30 kooperatifin ortak olması ile kurulurlar(Bölge Birliği Anasözleşmesi madde 6).

Tarım Kredi kooperatifleri Bölge Birliklerinin teşkilat şeması Şekil 2’de verilmiştir.

Bölge Birlikleri'nin kuruluş yerleri ve çalışma alanları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Teşkilat Şeması

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun- Mevzuatlar, s.271

Tablo 1. Bölge Birlikleri Kuruluş Merkezleri ve Çalışma Alanlarına Göre İller

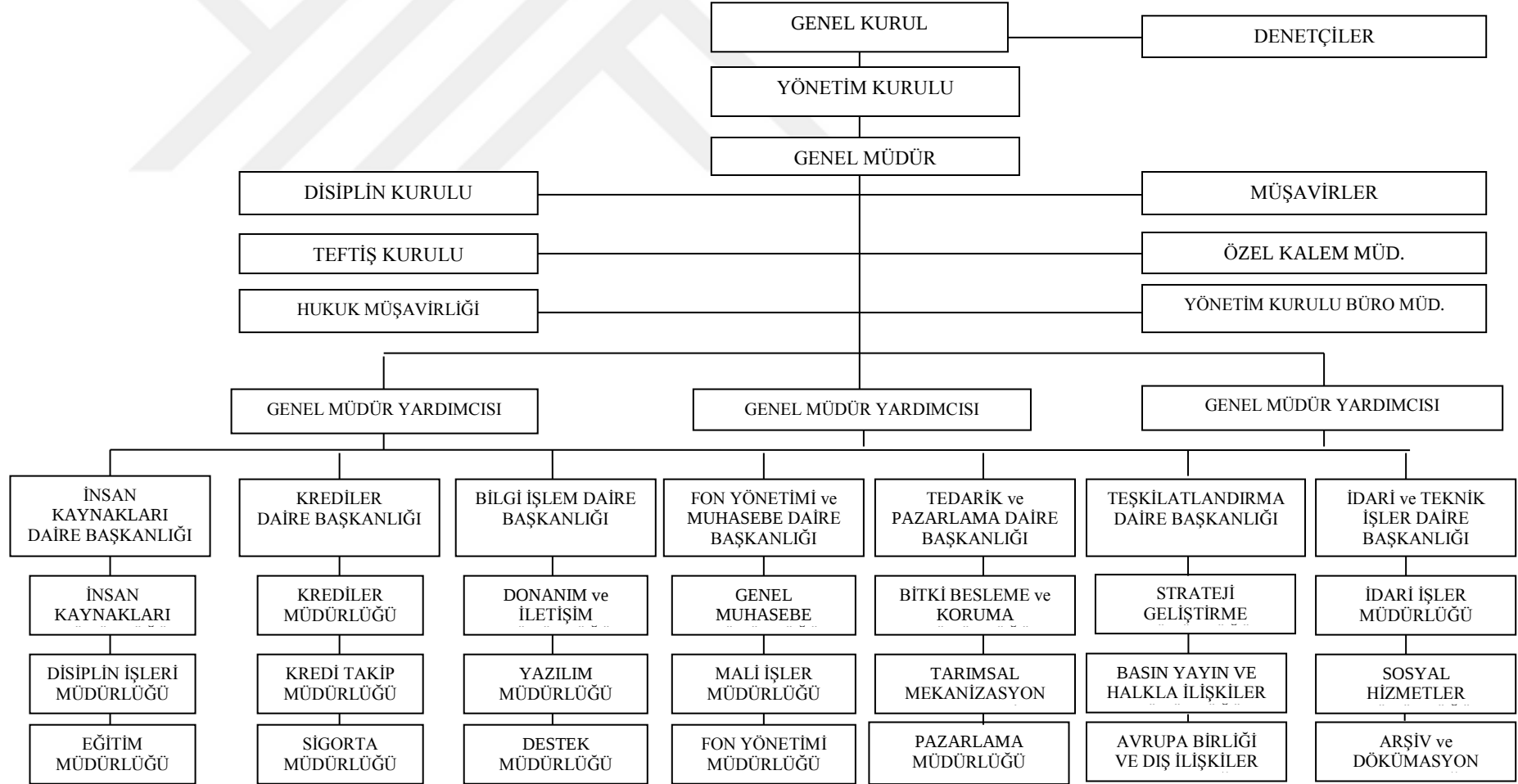
BÖLGE NO	BÖLGE MERKEZİ ÇALIŞMA ALANLARI	ÇALIŞMA ALANLARI	KURULUŞ TARİHİ
1	Tekirdağ	Tekirdağ, Edime, İstanbul(Trakya kesimi), Kırklareli, Çanakkale (Trakya kesimi)	22.08.1975
2	Balıkesir	Balıkesir, Bursa, Çanakkale(Anadolu kesimi)	15.09.1975
3	Sakarya	Sakarya, Kocaeli, Bolu, Zonguldak,Bartın Yalova, Karabük, Düzce, İstanbul(Anadolu kesimi)	06.04.1976
4	İzmir	İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli	06.04.1976
5	Kütahya	Kütahya, Eskişehir, Uşak, Bilecik	06.04.1976
6	Antalya	Antalya, Burdur, Isparta	09.08.1976
7	Konya	Konya, Niğde, Aksaray, Karaman	02.04.1976
8	Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kırıkkale	04.08.1975
9	Kayseri	Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir	08.04.1976
10	Sivas	Sivas, Tokat, Erzincan	19.09.1975
11	Samsun	Samsun, Sinop, Amasya, Ordu	21.08.1975
12	Trabzon	Trabzon, Rize, Giresun, Gümüşhane, Artvin, Bayburt	15.06.1976
13	Erzurum	Erzurum, Kars, Ağrı,Ardahan, Iğdır	20.09.1975
14	Malatya	Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Van, Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Van. Hakkari, Muş, Batman, Sımak, Mardin	13.09.1975
15	Gaziantep	Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa, Kilis	05.04.1976
16	Mersin	Mersin. Adana. Hatay ,Osmaniye	03.04.1976

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun- Mevzuatlar, s.272

1.6.3. Merkez Birliğinin Organizasyon Yapısı

Merkez Birliği, 1581 Sayılı Kanunun esaslarına göre kurulan 16 Bölge Birliğince tek üst birlik olarak 17.05.1977 tarihinde kurulmuştur.

Tarım Kredi kooperatifleri Merkez Birliğinin teşkilat şeması Şekil 3’de verilmiştir.

Şekil 3. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Teşkilat Şeması

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun- Mevzuatlar, s.273

İKİNCİ BÖLÜM

2. İÇ KONTROL SİSTEMİ İLE İÇ DENETİM VE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İÇ DENETİM

2.1. İç Kontrol Kavramı

“Kontrol” kavramına bir yönüyle bir işlem tamamlandıktan sonra bu işlemin doğru bir şekilde mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığının kontrol etmekle sorumlu bir kişi tarafından kontrol edilmesi anlamı verilmektedir. Kontrol kavramı diğer yönüyle ise daha çok yönetsel bir mana taşımakta, belirli bir işlemin tamamlanmasından sonra değil, aksine gerçekleştirilmesi esnasındaki yol ve yöntemleri de içine alan, süreçlerin içine yayılmış ve sürekli devam eden bütün sorumluluğu yalnızca denetçilerin üzerine yüklemeyen, tüm kurum çalışanlarının sorumluluk taşıdığı bir uygulama olarak tanımlanmaktadır. İç kontrol kavramının genel kabul gören bu algılamada farklılıkları iç denetçilerimiz tarafından birçok durumda anlaşılması ve uygulanmasında yetersizliğe ve kavramların karmaşasına sebep olduğu görülmektedir(Özbek, 2012:385).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanununda; “İç kontrol; idarenin amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, mali bilgi ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlamak üzere idare tarafından oluşturulan organizasyon, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan mali ve diğer kontroller bütünüdür.” Şeklinde tanımlanmıştır.

İç kontrol, kurumun hedeflerine ulaşmasına makul güvence sağlamak üzere yöneticiler ve tüm personel tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu hedefler aşağıdaki gibi özetlenebilir; faaliyetlerin düzenli, ekonomik, etkin ve etkililiği, kaynakların savurganlıktan, suiistimalden, yetersiz yönetimden, hatalardan ve yolsuzluktan kayıplara karşı korunması; yasalara, yönetmeliklere ve yönetimin direktiflerine uyulması; güvenilir mali ve idari verilerin hazırlanması, saklanması ve uygun zamanlı raporların tam ve doğru olarak açıklanmasıdır. İç kontrol söz konusu hedeflere ulaşılması için bir araçtır ancak kesin bir güvence değil sadece makul bir güvence sağlar. İç kontrol sadece yasal düzenlemeler ve yöntemlerden oluşmaz,

kurumun her düzeydeki personeli ile etkileşim içinde oluşturulur. Kurum kontrolünün her yönünü içerir. İç kontrol tek bir olay veya durum değil kurum faaliyetleri içine nüfuz etmiş hareketler zinciridir. İç kontrol sistemi, yönetim sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak yönetim işleviyle iç içe geçmiştir. İç kontrol kurumun altyapısına yerleştirildiği ve kurumun bir parçası olduğu zaman en etkin konuma geçmiş olur(Mutlu ve Saltık, 2007:5).

COSO(Treadway Komisyonu Sponsor Organizasyonlar Komitesi)'ya göre iç kontrol bir organizasyonda; hedeflere ulaşmak, faaliyetlerde etkinliği ve verimliliği sağlamak, mali raporlama sisteminin güvenilirliğini sağlamak, uygulamaların düzenlemelere göre olmasını sağlamak konularında makul güvence sağlamak üzere yöneticiler ve çalışanlar tarafından tasarlanan, yönlendirilen ve uygulanan bir süreçtir(Demirtaş, 2005:169).

İç kontrolü genel olarak bir örgütün ilkelerini, değerini, güven ve kültürünü şekillendiren kurallar bütünü biçiminde tanımlana bilir. İç kontrole ilişkin faaliyetleri ise gerçekleştirilen bir işlemin ilgili yasa ve yönetmeliklere uygun bir biçimde yerine getirilip getirilmediğini saptamak için örgütçe süregelen standartlaştırılmış bir süreç olarak izah edebiliriz(Higtover, 2009:27).

2.2. İç Kontrol Sisteminin Tarihsel Gelişimi

1940'lı yıllardan sonra işletmelerin yapısal işlevlerinde meydana gelen büyümeler, karmaşık işlemler, faaliyetlerin aşırı artması gibi olaylar çeşitli sorunlar doğurmaya başlamıştır. Üst yönetimlerin merkezden tüm işletme örgütüne doğrudan hâkim olamamaları ilk sorun olarak görülmüştür. Bunun sonucu teoride ve uygulama alanında yeni arayışlara gidilmesine sebep olmuştur. Bu yeni arayışlar sonucu Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü(AICPA) tarafından 1947 yılında “İç Kontrol” isimli yayın yayımlanmıştır(Köroğlu ve Uçma, 2006:1).

1980'li yıllarda meydana gelen bir dizi denetim başarısızlıklarının ardından, iç kontrolü yeniden tanımlama ve iç kontrol sisteminin etkinliğini belirlemek üzere COSO Sponsor Organizasyonlar Komitesi(The Committee of Sponsoring Organizations) raporu oluşturulmuştur(Memiş ve Ünsal, 2006:69).

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü AICPA, Denetim Standartları Kurulu tarafından yayınlanan ve 1990 yılında yürürlüğe giren 55 no'lu standartta iç kontrolü, “işletmenin özel amaçlarının başarılmasında uygun bir güveni

sağlamak için yönetim tarafından belirlenen politikalar ve yordamlardır” şeklinde tanımlamıştır(Kalkınoğlu, 2003:74).

Treadway Komisyonunun 5 önerisi ile ortak bir iç kontrol tanımı belirlemek ve işletmelerin iç kontrol yapısını (İKY) geliştirmelerine yardım edecek bir çerçeve belirlemek için 16 Mart 1991 tarihinde yayımlanmış olan bu raporun başlangıç noktası ise, 1987 yılında iç kontrole ilgili birçok örgütün bir araya gelmesidir(Dabbağoglu, 2007:162).

COSO, 1992 yılında “İç Kontrol Bütünleşik Sistem” (Internal Control, Integrated Framework) adlı bir rapor yayımlamıştır. Bu rapor iç kontrole ilişkin yönetim raporu üzerine yoğunlaşmıştır(Demirbaş ve Uyar, 2006:118).

2.3. İç Kontrol Sisteminin Amaçları

İşletme bünyesinde iç kontrol sistemini kurmak isteyen işletme sahiplerinin öncelikli olarak yapması gereken işletmenin finansal ve muhasebe risklerini belirlemektir. Daha sonra bu riskleri en düşük seviyeye çekmek için gerekli olan politika ve prosedürleri belirleyip, işletmede çalışan personelin işletme yönetimince belirlenen uyulması gereken bu politika ve prosedürler hakkında bilgilendirilmesi sağlanmaktadır. Risklerin genelde ve ayrıntıda ele alınışına göre iç kontrol sisteminin amaçları dört düzeyde incelenebilir.

2.3.1. İşletme Varlıklarını Korumak ve Her Türlü Kayıplarının Önlenmesi

İşletmelerin sahibi bulunduğu varlıkları yanlış kullanılmaya, çalınmaya, israf veya tahribat edilmeye uygundurlar. Bu olumsuzlukların önlenmesi için yönetim tarafından kontrol unsurlarının oluşturulması zorunludur. İç kontrol yapısının temel gayesi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerde işle ilgili süreçlerde makul güvence sağlamak amacıyla tasarlanmış iç kontroller, şirketin yönetim kurulu, yöneticileri ve çalışanları tarafından yönlendirilmekte ve yürütülmektedir.

İç kontrol; standartlaşmış süreçler yardımıyla operasyonların etkinliğini ve verimliliğini artırır. Aynı zamanda kontrol faaliyetleri yardımıyla işletmenin varlıklarının da korunmasına yardımcı olur. Çünkü işletme büyüdükçe varlıklarını korumak sistemsal bir sorun haline gelmektedir(Erkan, 2008:72).

Etkin bir iç kontrol sisteminde olduğu gibi, kültür, tutum ve davranış işletme varlıklarının korunmasında önemli rol oynamaktadır. Şirkette çalışanların yeterlilikleri, etik değerleri ve dürüstlük ilkeleri, şirket yönetiminin felsefesi ve işletme tarzı, yetki ve sorumlulukların değerlendirilmesi, görevlerin ayrılığı ilkesi, yönetim kurulunca gösterilen dikkat ve yönlendirmeler etkin bir koruma sistemi sağlayarak işletme varlıklarının korunmasına yardımcı olur.

İç kontrol sisteminin görevlerin ayrılığı ilkesi uygulamaya geçirilerek, işletmelerde varlıkların muhafaza edilmesi ile kayıt tutma işlemlerinin sorumluluğu birbirinden bağımsız olarak görevlendirilen çalışanlara verilerek varlıkların korunması ve gerekli kontrollerin bağımsız bir şekilde yapılması sağlanabilir.

Bunun nedenle bir kişinin bir işlemi;

- 1) Yetkilendirme(işleme izin verme),
- 2) İşlemi kaydetme,
- 3) İşlemden doğan varlıkları muhafaza etme fonksiyonlarını tek başına yerine getirmemesi gerekir(Günel, 2010:13).

2.3.2. Muhasebe Verilerinin Doğruluğunu ve Güvenilirliğini Sağlamak

Yönetim tarafından işletmeyle ilgili alınacak kararlarda muhasebe verileri oldukça önemlidir. Çünkü işletme yönetimi buradaki verilere bakıp işletmenin durumu hakkında analiz yaparak işletmeyle ilgili kararlar verirler. Bu nedenle muhasebe verilerinin doğru ve güvenilir olması şarttır. Aksi takdirde işletmeyle ilgili olarak yanlış kararlar verilebilir. Tüm bu bilgiler çevresinde iç kontrol yapısının amaçlarından biri de muhasebe verilerinin doğru ve güvenilir bir biçimde elde edilmesini sağlamaktır.

2.3.3. İşletme Faaliyetlerinin Etkinliğini Arttırmak

İşletme faaliyetlerinin etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayabilmek yönetimlerin temel amaçlarından birisidir. Bir işletme faaliyetlerinde ne kadar etkinse o ölçüde belirlediği amaç ve hedeflere ulaşabilir. Bu etkinliği oluşturulan iç kontrol yapısı en üst düzeye çıkartmayı hedeflemektedir.

2.3.4. Yönetim Politikalarına Bağlılığı Sağlama

İşletme yönetimince işletme içerisinde uyulacak bir takım kurallar belirlenmek suretiyle bu kurallara çalışanların uymaları istenmektedir. Fakat çalışanlar tarafından bu kurallara hangi seviyede uyulduğu saptanamamaktadır. İç kontrol yapısı bu kurallara çalışanların uymalarını sağlamaya yönelmektedir.

2.4. İç Kontrol Sisteminin Temel Özellikleri

İç kontrol sisteminin temel özellikleri aşağıda sıralanmıştır;

- İç kontrol, idarenin hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve etkili bir yönetim için üst yöneticinin kullanacağı en önemli araçtır.
- İç kontrol faaliyetleri, sürekli ve sistematik bir şekilde ve yönetim sorumluluğu çerçevesinde yürütülür.
- İç kontrol faaliyet ve düzenlemelerinde riskli alanlara öncelik verilir.
- İç kontrol sorumluluğu, işlem sürecinde yer alan bütün görevlileri kapsar.
- İç kontrol mali ve diğer kontroller bütünüdür.
- İç kontrol sistemi yılda en az bir kez değerlendirilir ve alınması gereken önlemler belirlenir.
- İç kontrol düzenleme ve uygulamalarında saydamlık, hesap verebilirlik, ekonomiklik, etkinlik ve etkililik gibi iyi mali yönetim ilkeleri esas alınır(MBBMK, 2006:1).

2.5. İç Kontrol Sisteminde Kontrol Türleri

İç kontroller, işletmenin iç bünyesindeki önlemlerin tümünü kapsamaktadır. Bu doğrultuda iç kontroller örgütsel yapı içerisindeki işlevlerine göre tanımlanırken genellikle yönetsel kontroller ve muhasebe kontrollerinin genel sınıflandırılmasına göre bölünür(Kuyucu, 2003:12).

2.5.1. Yönetsel Kontroller

Yönetsel kontrol; İşletme üst yönetimince belirlenen amaçlar doğrultusunda işlemlerin, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine yönelik yönetim politikalarına bağlılığı artıran mali olaylar ve muhasebe kayıtlarıyla doğrudan doğruya ilişkisi bulunmayan yöntemlerdir(Kaval, 2008:127).

Faaliyetlerin yönetim tarafından belirlenen işletme politikalarına uygun yürütülmesinin sonucunda etkinlik ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla işletme içinde hedeflere ulaşmak için geliştirilen politikalar iç kontrol sisteminin bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan işletme içinde belirlenen üretim hedefleriyle gerçekleşen fiili üretim sonuçlarının karşılaştırılması esnasında kurulan bilgi toplama ve raporlama sistemi sayesinde de işletme varlıklarının korunması sağlanabilecektir(Arcagök, 2004:3).

2.5.2. Muhasebe Kontrolleri

Yetkilendirme ve onaylama, kayıt tutma ve muhasebe raporlarının hazırlanması gibi görevler ile varlıkların korunması için yapılan varlıklar üzerindeki fiziki kontroller gibi faaliyetlerin devam ettirilmesine yönelik iç kontrol faaliyetleri muhasebe kontrolünün konusudur(Güven, 2008:25).

Muhasebe kontrolü, varlıkların korunmasını ve mali kayıtların güvenilirliği ile ilgili tüm örgüt planlarını, yöntem ve prosedürleri kapsar ve direkt olarak mali kayıtlarla ilgilidir. Bu tür kontroller genel olarak onaylama, yetkilendirme, kayıt tutma ve muhasebe raporlarının hazırlanması ile ilgili görevler ve faaliyetler veya varlıkların korunması ile varlıklar üzerinde fiziki kontroller şeklindeki önlemleri içerir(Erdoğan, 2005: 66).

2.6. İç Kontrol Sisteminin Sınıflandırılması

İç kontrol sistemi yazılı olsun veya olmasın bütün işletmelerde vardır. İşletmede bir iç kontrol sisteminin var olduğunu onay mekanizmaları, ekip toplantıları, açık iletişim, mutabakatlar, bütçe sistemi, erişim yöntemleri gösterir. İç kontroller doğaları gereği beş kısımdan oluşur. Bunlar; önleyici kontroller, yönlendirici kontroller, tespit edici kontroller, düzeltici kontroller ve telafi edici kontrollerdir(Selimoğlu ve vd., 2008:96).

2.6.1. Önleyici Kontroller

İstenmeyen sonuçların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla uygulanan, ortaya çıkabilecek sorunları çıkmadan engelleyen veya sorunu çözen kontrollerdir. Hataları önlemek amacıyla tesis edilen bu kontroller düzeltme masrafını ortadan kaldırdığı ya da azalttığı için idealdir. Bu kontrollere örnek olarak, yetkin personel istihdamı, etik

kodlar, görevler ayrılığı ve iyi bir kontrol çevresi oluşturmak verilebilir. Önleyici kontrollerin amacı istenilmeyen olayların çözümünü ortaya çıkmadan önce tespit etme ve gerekli önlemleri alma şeklindedir. Önleyici kontroller; uygulama kontrolleri ve bilgi teknolojileri kontrolleri olarak dizayn edilir (Usul, 2013:101).

2.6.2. Yönlendirici Kontroller

İşletmenin hedeflerini gerçekleştirilmesine yönelik olarak bir yön ve rehberlik sağlayan kontrollerdir. İnsanları motive etmek ve bir amaca yönlendirmek amaçlı, pozitif uygulamalardır. İstenen bir durumun meydana gelmesi veya oluşması için işlev görürler. Etik kodlar, mevzuat, spesifik bir konuda verilen personel eğitimleri gibi kontrol uygulamalarını içerir(Kaya, 2015:121).

2.6.3. Tespit Edici Kontroller

İşletme çalışanlarının ne miktarda işletmenin varlıklarını zimmetinde tuttuğunu, işletmeye ne ölçüde borçlu ya da alacaklı olduğunu saptamaya bunun sonucunda da yapılan bir hata veya hilenin nerede, kim tarafından yapıldığını kolayca saptamaya yönelik önlemlerdir(Manisalı, 2010:56).

2.6.4. Düzeltici Kontroller

Uygun olmayan sonuçların gerçekleşmesi ve tespitinde devreye giren kontrollerdir. Ortaya çıkan hataların düzeltilmemesi ya da tekrarlanmasına izin verildiğinde işletmenin maruz kalacağı zararın boyutu düşünülecek olursa düzeltici kontrollerin önemi oldukça büyüktür. Tanımlanan problemlerin doğru ve zamanında çözümüne yönelik olan düzeltici kontrollere yönetim eylemleri, düzeltme ve takip uygulamaları örnek olarak verilebilir(Kaya, 2015:121).

2.6.5. Telafi Edici Kontroller

Telafi edici kontroller genel itibariyle işlem bittikten sonra gerçekleştirilir. Büyük ölçüde yöneticilerin, yargısal kararları noktasında riskli gördükleri çok özel bir takım alanlarda sondaj usulü ile evrak incelemeleri gibi ani ve rutin olmayan işlemler ile aylık bütçeyle gerçekleştirmelerin takibi gibi önlemlerden oluşur(Kaval, 2008:135).

2.7. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Temel İlkeleri

Etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmak isteyen işletmelerin uyması gereken bir takım temel ilkeler vardır. Bu İlkeleri dikkate alan işletmeler etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmuş olacaktır. Bu ilkeleri şu şekilde açıklayabiliriz.

2.7.1. Görevlerin Ayırımı

Bu ilke muhasebe kontrolüyle ilgili bütün amaçları kapsamaktadır. Görevlerin ayırımı ilkesi bir kıymet hareketinin en başından sonlandırılması sürecine ve muhasebe kayıtlarına alınmasına kadar olan sorumluluğun yalnızca bir kişi tarafından değil; işlemin önemine ve büyüklüğüne göre birkaç görevli arasında paylaştırılmasını öngörmektedir. Görevlerin ayırımı ilkesinin amacı kasti veya kasti olmayan hataların, hilelerin önlenmesi ve yapılmış bulunan hata ve hilelerin mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ortaya çıkarılmasıdır. Görev ayırımı ilkesi sayesinde bir çalışan tarafından bir işlemde yapılan hata veya suiistimal işlemin sonraki kısmını yürütmekle sorumlu olan çalışan veya çalışanlar tarafından tespit edilmekte ve gereken müdahale geç kalmadan yapılarak, işletmenin bu işlem sonucunda göreceği zararın önüne geçilmesi veya minimum zararı görmesi sağlanmış olmaktadır. Görevlerin ayırımı ilkesi dört grup altında ele alınır.

- Varlıkların korunması ile muhasebe kayıtlarına aktarılması görevleri birbirinden ayrılmış olmalıdır.
- Kıymet hareketine neden olunmasının onaylanması ile varlıkların korunması görevlerinin birbirinden ayrılmış olması gerekir.
- Muhasebe kayıt ortamına yapılan kayıtlama görevleri birbirinden ayrılmış olmalıdır.
- Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili sorumluluklar kayıt tutma sorumluluğundan ayrılmış olmalıdır.

2.7.2. Kıymet Hareketlerinin Yetkilendirilmiş Olması

Bu ilkenin temel amacı, personelin yönetimin belirlemiş olduğu yetki alanı çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamaktır. Her işletmede yetkilendirilmiş çalışanların olması şarttır. Yönetimce hangi çalışana hangi yetkilerin verildiği net bir biçimde belirlenerek bu yetkiler yazılı hale getirilmek suretiyle çalışanlara bildirilmelidir. Bu sayede işletmedeki iş ve işlemlerin yürütülmesi sağlanmış olacaktır.

Yetkiler, genel veya özel olabilir. Genel yetki işletme politikalarıyla ve genel işletme uygulamalarıyla ilgilidir(Uzay, 2003:12).

2.7.3. Uygun Bir Belgeleme ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Var Olması

Etkin bir kontrolün yapılabilmesi uygun bir belgeleme düzeninin varlığını gerektirir. Kıymet hareketlerinin muhasebe kayıtlarına geçirilmesi belgeyle gerçekleşir ve sorumluluk belge üzerinde izlenir. Bundan dolayı muhasebe kayıtlarını yapan her bölüm kaydı bir belgeye dayandırılmalıdır. Belgeleme, fatura, ödeme belgesi, tesellüm raporu,...imza, paraf, lastik, mühür ile onay şeklinde olabilir(Türedi, 2000:181).

2.7.4. Fiziki Koruma

Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının her türlü olumsuz bir duruma karşı (doğal afetler, çalınma, yangın) korunması için yönetim tarafından fiziksel tedbirler alınması gerekmektedir.

2.7.5. Bağımsız Mutabakat

Bağımsız mutabakat, iç kontrol sisteminin elemanlarının uygun bir şekilde çalıştırılıp çalıştırılmadığının belirlenmesi için mutabakat sonucu ortaya çıkarılan uyumsuzlukların yönetime raporlanması gerekmektedir(Güven, 2008:32).

2.8. İç Kontrol Yapısını Etkileyen Faktörler

İşletmeler için iç kontrol yapısının verimliliğini etkileyen unsurların aşağıdaki şartlar çerçevesinde değerlendirilir.

- İşletmenin hacmi,
- İşletmenin ve ortakların özellikleri,
- İşletmenin yapısı,
- Faaliyetlerin karmaşıklığı ve çeşitliliği,
- Veri İşleme yöntemleri,
- Yasal ve düzenleyici koşulların uygulanabilirliği(Uzay, 1999:33)

2.9. İç Kontrolde Görev ve Sorumluluklar

İşletme içindeki herkesin ve şirket dışındaki kişilerin ve organların iç kontrol sisteminde bazı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. İç kontrol sisteminde tüm taraflara düşen görev ve sorumluluklar sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

2.9.1. Yönetim Kurulu

İşletmede iç kontrol sisteminin kurulmasına yönelik politika ve prosedürleri belirlemek yönetim kurulunun görevidir. Yönetim kurulu, işletmenin karşılaşılabileceği riskleri ve iç kontrol sisteminin bu riskleri makul seviyelere indirmekte ve uygun bir seviyede tutmakta başarılı olup olmadığını izlemek amacıyla politikalar belirlemeli ve düzenli bir şekilde süreçlerin etkin işleyip işlemediğini kontrol etmelidir. Yönetim Kurulu iç kontrol sistemini destekleyerek işletmede çalışan herkesinde kontroller konusundaki sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği ifade etmelidir(Erdoğan, 2009:37).

Yönetim Kurulu, hem iç denetim hem de dış denetim raporlarını göz önünde bulundurarak iç kontrol sisteminin ne ölçüde uygulandığını değerlendirmelidir.

2.9.2. Üst Yönetim

İşletme bünyesinde yer alan bütün çalışanlar iç kontrolden sorumludur. Burada, şirketin genel müdürü sistemin sahibi olarak düşünülebilir. Genel müdürler dürüstlük, etik değerler, şirketteki davranış kuralları gibi kontrol ortamını etkileyen yönetim kurulunun tutumunu ortaya koyabilir. Büyük bir işletmede genel müdür söz konusu görevi şirketteki yöneticilere liderlik ederek ve yöneticilerin işleri kontrol etme stratejilerini değerlendirerek yerine getirir(COSO, 1994:6).

2.9.3. İç Denetçiler

İç denetim birimi, işletme yönetimince iç kontrol sisteminin faaliyetlerini takip etmek ve bu faaliyetlerin etkinliğini ölçmek için kurulur. İç denetim birimi işletme faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması için önemli bir araçtır. İç denetçiler, iç kontrol sisteminin işleyişine ilişkin yönetime düzenli olarak bilgi verirler ve sistemin geliştirilmesi doğrultusunda tavsiyelerde bulunurlar. İç denetçiler iç kontrol sistemine yaptıkları bu katkıların yanı sıra, dış denetçilerin çalışmalarının tam ve güvenilir olmasına da katkı da bulunurlar. Çünkü dış denetçiler iç denetim tarafından yerine

getirilen çalışmaları göz önünde bulundurarak kendi çalışmalarının alanını zamanının ve yöntemini belirlerler(INTOSAI, 2001:44).

2.9.4. Çalışanlar

İşletme yönetimince iç kontrol sistemine ilişkin işletmede uygulanacak politika ve prosedürler belirlenmektedir. Çalışanların, iç kontrol sisteminin etkin bir biçimde çalışabilmesi için kontrol süreçlerinde yönetim kurulunca belirlenen politika ve prosedürleri yerine getirme sorumluluğu bulunmaktadır. Etkili bir iç kontrol sisteminde tüm faaliyetler açık bir şekilde herkesin görev tanımında yer almalıdır.

2.9.5. Kurum Dışındaki Taraflar

İşletme dışında bulunan yüksek denetleme kurumları, dış denetçiler yasa koyucular gibi taraflar da iç kontrol faaliyetlerinin etkinliğinde önemli bir rol oynamaktadırlar. İşletme dışındaki bahsedilen bu taraflar, işlemin hedeflerine ulaşmasında yardımcı olarak görev üstlenirler. İşletme dışındaki taraflar ayrı başlıklar altında aşağıda açıklanmıştır. Bunlar(COSO,1994;89);

Yüksek denetim kurumları: Bu kurumların başlıca görevleri iç kontrol sisteminin işlerliğini değerlendirmek, tespit ve önerilerini üst yönetime iletmektir. İşletmede eğer donanımlı bir iç denetim bölümü var ise, bu durum yüksek denetleme kurumlarının işini kolaylaştıracaktır. Netice olarak, bu kurumlar iç denetim departmanı ile sürekli olarak etkileşim içinde bulunmalıdır.

Dış denetçiler: Dış denetçilerde iç kontrolün mali bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ve özellikle üçüncü kişilerin şirket hakkında güvenilir finansal bilgiler elde etmesinde önemli rol oynarlar.

Kanun koyucular ve düzenleyiciler: İç kontrolle alakalı kanunları ve düzenlemeleri yaparak iç kontrol için ortak bir zemin oluşturulmasına katkıda bulunurlar.

2.10. İç Kontrol Sistemini Oluşturan Unsurlar

Denetim standartları kurulu 55 numaralı tebliğe (SAS 55) göre iç kontrol yapısı üç ana unsurdan oluşmaktadır. Bunları kontrol ortamı, muhasebe sistemi ve kontrol yöntemleri diye sıralayabiliriz.

2.10.1. Kontrol Ortamı

Bir işletmede etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulmak isteniyorsa bunun için uygun bir ortamın sağlanması şarttır. Bu ortamın oluşmasının etkileyen unsurlarda; yönetimin düşüncesi ve yaklaşımı, örgütsel yapı, personel politikaları ve uygulamaları, yönetimin kontrol yöntemleri, yetki ve sorumlulukların dağılımı, iç denetim, işletme politikaları ve uygulamaları ve dış etkenlerdir(Bozkurt, 2006:123).

2.10.2. Muhasebe Sistemi

Muhasebe sistemi, bir işletmenin mali nitelikteki işlemlerini para ile ifade edecek şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleme, analiz, yorum ve raporlama işlemlerini yerine getirmeye yaramaktadır. İşletmelerde muhasebe işlemlerinden kaynaklı olarak çeşitli hata ve düzensizlikler yapılabilmektedir. Etkili ve düzenli bir iç kontrol yapısı oluşturulduğunda bu hata ve düzensizlikleri önlenebilecektir(Bozkurt, 2006:125).

2.10.3. Kontrol Yöntemleri

Kontrol yöntemleri işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi için yürütülen faaliyetlerde, makul derecede güvenilirliği sağlayabilmek için yönetimin oluşturmuş olduğu politika ve prosedürlerdir. Bunları genel kontroller, uygulama kontrolleri, aktifler üzerindeki kontroller ve verilerin güvenilirliği şeklinde sıralayabiliriz. Kontrol yordamlarının başlangıç noktası genel kontrollerdir. Bunlar ne kadar etkili çalışırsa diğer kontrol prosedürlerinin başarı olasılığı da o kadar artar. Uygulama kontrolleri özellikle muhasebe tarafından elde edilen verilerin birinci elden kontrol edilmesidir. Bu kontroller ile muhasebe işleminin bütünlüğü ve doğruluğu incelenir(Ataman v.d., 2001:65).

2.11. COSO İç Kontrol Bileşenleri

İç kontrol sistemi üç boyutlu ve birbirleriyle etkileşimli çalışacak şekilde tasarlanmıştır(Pehlivanlı, 2010:33). İç kontrol sisteminin unsurlarını COSO; COSO küpü ve COSO piramidi ile ifade etmiştir. COSO küpü, bir kurumun birimlerinin ve faaliyetlerinin, iç kontrolün beş unsuru yardımı ile amaçlara ulaşmasını ifade eder. Faaliyet ve birimler, hedefler ve iç kontrolün unsurları bir küpün farklı yüzeylerini oluşturur ve ayrılmaz bir bütündür(İbiş ve Çatıkkaş, 2012:95).

İç kontrol sisteminin tanımında da yer alan iç kontrol sisteminin amaçları COSO küpünün dikey katmanında faaliyetler, finansal raporlama ve uygunluk olarak yer almıştır. COSO küpünün yatay katmanı, kontrol çevresi, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ile izleme'den meydana gelmektedir. Küpün üçüncü boyutu ise bölümler ve faaliyetler şeklinde ayrımlandırılmıştır(Pehlivanlı, 2010:33).

COSO piramidi ise iç kontrolün beş unsurunun birbiriyle ilişkisini gösterir. COSO piramidine göre kontrol ortamı temelde yer alır, kontrol faaliyetleri ve risk değerlendirme yapılırken bilgi ve iletişim kanalları kullanılarak gözetimin ihtiyaç duyduğu bilgiler sağlanır(İbiş ve Çatıkkaş, 2012:95).

- **İç Kontrol Çerçevesi Yatay Unsurları (Bileşenleri)**

COSO'ya göre bir organizasyonun kontrol hedeflerine ulaşabilmesi için birbiriyle ilişkili beş adet iç kontrol unsur dizayn edilmelidir. Bu unsurlar;

- Kontrol ortamı,
- Risk değerlendirme,
- Kontrol faaliyetleri,
- Bilgi ve iletişim,
- İzleme (Gözetim)dir.

Yönetimin kontrol hedeflerine ulaşmasında makul güvenceyi sağlamak amacıyla oluşturduğu bu unsurların (Uzay ve Gönen, 2012:43) birincisi olan kontrol ortamının diğer dört kısım üzerinde bir çeşit şemsiye fonksiyonu bulunmaktadır(Selimoğlu vd., 2009:96).

2.11.1. Kontrol Ortamı

Kontrol ortamı unsuru için oluşturulan standartlar; ahlak kuralları dürüstlük, misyon, rol ve görevler, personel yetkinliği, personel performansı, hassas görevler ve yetki verme alt standartlarından oluşur. Kontrol faaliyeti için oluşturulan standartlar; yöntemlerin belgelendirilmesi, görevlerin ayrılığı, gözetim, istisnaları, kaydetme ve faaliyetlerin sürekliliği alt standartlardan oluşur(Uyar, 2010:39). Dürüstlük, etik değerler ve çalışanların yeteneği, yönetimin felsefesi ve yönetim kurulunca sağlanan girdiler gibi faktörler vasıtasıyla çalışanların kontrol bilincini etkileyerek organizasyonun tarzını ortaya koyar. Bu unsur kontrolün ve diğer bütün bileşenlerin temelini oluşturmaktadır.

2.11.2. Risk Değerlendirme

Kurumun hedeflerinin gerçekleştirilmesini engelleyen önemli riskleri tespit ve analiz etme, bunlara uygun yanıtlar verilmesini belirleme sürecidir. Her kurumun hedefleri ile bağlantılı iç ve dış kaynaklı riskler tespit edilir. Risklerin değerinin ve meydana gelme olasılığının hesaplanmasından sonra kurumun başa çıkması gereken risk kapasitesi belirlenir. Son olarak risklere karşı nasıl tepki verileceği araştırılır.

2.11.3. Kontrol Faaliyetleri

Yönetmel, finansal ve operasyon el faaliyetlerin belirlenmiş strateji ve planlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesinde yöneticilere yardımcı olan politika, prosedür ve yöntemlerdir. Kurumsal risklerin azaltılması kontrol faaliyetleri ile amaçlanmaktadır. Kontrol faaliyetleri, risklerin düşürülmesine yönelik ana strateji olarak işlev gösterir. Önleyici, yönlendirici, düzeltici ve/veya tespit edici yönde olabilmektedir. Bütün işletmeler içinde bulunduğu sektöre, faaliyetlerine, organizasyon yapısına, yönetimine ve kültürüne uygun kontrol faaliyetlerini tasarlar ve uygulamaya koyar. Kontrol faaliyetleri bütün işletmelerde, bütün iş süreçlerinde işin gereği olarak bulunmalıdır.

2.11.4. Bilgi ve İletişim

Bilgi ve iletişim unsuru için oluşturulan standartlar; Yeterli yönetim bilgisi, evrak kayıt ve dosyalama işlemleri ve hatalı raporlama alt standartlardan oluşur. İzleme unsuru için oluşturulan standartlar ise; iç kontrole ilişkin zayıf yönlerin kaydedilmesi ve düzeltilmesi, denetim raporları, iç denetim yeterliliği, değerlendirme ve iç kontrolün yıllık gözden geçirilmesidir(Uyar, 2010:40)

2.11.5. İzleme

İzleme, iç kontrol sisteminin performans kalitesinin değerlendirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Performans kalitesinin sağlanması, sürekli gözetim ve bağımsız değerlendirme faaliyetleri ile gerçekleştirilir. Sürekli gözetim, faaliyetlerin isleyişi sürecinde gerçekleşir. Bu faaliyetler, yönetimin ve denetimin düzenli faaliyetleri ile birlikte personelin görevlerini yaparken gerçekleştirdiği diğer etkinlikleri de içerir. Bağımsız değerlendirmelerin kapsam ve sıklığı, esas olarak risklerin değerlendirilmesine ve sürekli gözetim prosedürlerinin etkinliğine bağlıdır. Önemli iç

kontrol eksiklikleri, kıdemli yöneticilere ve yönetim kuruluna raporlanmalıdır(Aksoy, 2005:196).

2.12. İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi

Organizasyonda etkin bir iç kontrolün olması hem iç denetçilerin hem de dış denetçilerin denetim sonuçlarının güvenilirliğini artırır. Denetçiler iç kontrol sisteminin kurulup uygulanmasından sorumlu değildirler. Burada sorumlu olan yönetimdir. Denetçiler yönetime karşı sadece iç kontrolün nasıl işlediği ile ilgili bilgi sağlamakla sorumludurlar. Denetçiler iç kontrol faaliyetleri hakkında elde ettiği bilginin değerlendirilmesinde not alma yöntemi, akış şemaları yöntemi ve anket formu uygulama yöntemlerinden birisini uygulayabilir.

2.12.1. Not Alma Yöntemi

Not alma yöntemi, denetim yapan denetçinin işletmenin iç kontrol yapısıyla ilgili olarak elde ettiği verileri notlara dönüştürmesidir. Bu yöntemin uygulanmasında not biçimine getirilmesi gereken bazı faaliyetler bulunmaktadır. Bunlar muhasebe sisteminde yer alan her bir belge ve kaydın doğuş noktalarının ortaya konulması, sistemde yer alan çeşitli uygulama süreçlerinin not biçiminde izlenmesi, çeşitli kontrol prosedürlerinin uygulanma biçimlerinin not alınmasıdır.

2.12.2. Akış Şemaları Yöntemi

Denetçinin örgütün iç kontrol sisteminin işleyişini, çeşitli semboller kullanarak şema şekline getirmesi ve izlemesine akış şemaları yöntemi denir. Akış şeması yöntemi sayesinde işletmede sistemin işleyişinin genel şablonu ortaya konmaktadır. İşletmede çalışanların görev dağılımları yetki ve sorumluluk durumları, belgelerin akış şekli, kayıtların hangi süreçlerde yapıldığı net bir şekilde ortaya konulur. Bu sayede denetçi işletmece kabul gören ve uygulanan düzeni, akış şeması üzerinde izler ve zayıf noktaları ortaya koyabilir(Bozkurt, 2006:140).

2.12.3. Anket Formu Uygulama Yöntemi

Denetlenen işletmenin iç kontrol sistemi hakkında en yaygın bilgi elde etme yöntemi, anket uygulama metodudur. Denetçi bu prosedürleri uygulayabilmek için iç kontrol sistemi hakkında bazı sorular oluşturur. Genellikle bu anket formu örgütün

bütün yönleriyle ilgili sorulardan oluşur. Soruların karşısında genel itibariyle “evet” veya “hayır” cevapları ilişkin kutucuklar olur. (Çömlekçi vd., 1993:68).

Denetçiler standart hazırlanmış anket formları haricinde kendilerince hazırlanmış formlarından da yararlanabilirler. Standart formların, kapsamı oldukça geniştir. Bundan dolayı işletmeye sorulmasından yarar bulunmayan soruların çıkarılması gerekmektedir. Bu formların noksanlığı esnekliklerinin bulunmamasıdır. Standart anket formlarındaki sorular, özellikle küçük işletmelerde uzmanlık arz eden endüstrilerde ve kar amaçsız örgütlerde genel itibariyle uygulanmaz(Güven, 2008:57).

Anket yöntemi ve akış şemaları yöntemi genellikle birlikte kullanılırlar. Çünkü biri ayrıntılı bilgi vermesine karşın, diğeri ise genel görünüm sağlamaktadır(Bozkurt, 2010:143).

2.13. İç Kontrol Riskinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

Denetçi yapıyla ilgili olarak toplanması gereken bilgileri toplayıp iç kontrol yapısını tanıdıktan ve iç kontrol sistemi test ettikten sonra iç kontrol yapısıyla ilgili bir değerlendirme yapılmalıdır. Ancak, Denetim Standartlarının Bildirisi'nde(SAS 55) oldukça ayrıntılı bir iç kontrol değerlendirmesini gerektirmemektedir(Uzay, 1999: 108).

Denetim riski üç unsurdan meydana gelmektedir (Bozkurt, 2006:106):

1. Doğal (Yapısal) Risk
2. Kontrol Riski
3. Ortaya Çıkartma Riski

Yukarıda bahsi geçen riskler dışında karşımıza çıkan şeyler; hatalı yapılan kayıtlar, hatalı kesilen makbuzlar, hatalı düzenlenen mali tablolar, eğer bağımsız denetimde de bulunulmadıysa, hatalı görüş olarak çıkmaktadır.

2.13.1. Doğal (Yapısal) Risk

Doğal risk, organizasyonun iç kontrol sisteminin işlevsel olmadığı veya çalışmadığı varsayımı düşünülerek, bazı işlem türlerinin belirli yapısal ve çevresel özellikleri yanlış kaydedilmesi veya hiç kaydedilmemesi sonucunda hesap kalanlarının yanlış olması ve bunların tek başına veya diğerleri ile birleşerek önemli bir ölçüye ulaşması riskini ifade etmektedir.

Doğal riski ortaya çıkaran faktörler üç grupta ele alınabilir. Bunlar;

İşletme yönetiminin özellikleri ve kontrol çevresi: yönetsel karar almada, karar alma süreci aşamalarının göz ardı edilmesi, kararların bir kişi tarafından alınması yönetimin çeşitli işletme faaliyetlerine karşı tavrı, belirlediği politikaları ahlaki yaklaşımları işletme yönetiminin kişiliğini oluşturmaktadır. Daha önceden ele aldığımız kontrol çevresi ve yukarıda bahsettiğimiz unsurlar doğal riski yaratan faktörlerdir.

Endüstriyel karakteristikler: Bunlar işletmenin içinde bulunduğu faaliyet koluna özgü koşulları ifade etmektedir. Bu endüstrideki ekonomik güçlükler veya yeterli alt yapının henüz sağlanamamış olması gibi durumlar finansal tablolara hata ya da hile yansımaları ihtimalini yani riskini artıracaktır.

İşlemsel karakteristikler ve finansal yapı: Örgütsel yapının yetersizliği ve izlenme zayıflıkları ile işlem sonuçlarının ekonomik faktörlere karşı duyarlı olması ya da finansal istikrarsızlıklar risk yaratıcı faktörlerdir.

2.13.2. Kontrol Riski

İşletmedeki iç kontrol sistemiyle ilişkili olarak kontrol riski artar veya azalır. İç kontrol sisteminin etkinliği arttıkça kontrol riski azalmakta, iç kontrol sisteminin etkinliği düştükçe kontrol riski artmaktadır. İç kontrolün tamamen etkisiz olması durumunda kontrol riski maksimum seviye olan %100 noktasına çıkar. Ancak iç kontrol sistemi ne kadar etkin olursa olsun hiçbir zaman kontrol riski % 0 olarak belirlenemez. Kontrol riskiyle denetçinin çalışmasının kapsamı arasında doğru bir orantı vardır. Yani kontrol riski arttıkça denetçinin yapacağı çalışmanın kapsamı artacaktır. Kontrol riski azaldıkça ise denetçinin yapacağı çalışmanın kapsamı daralacaktır.

Doğal risk ve kontrol riski, denetçinin çalışmalarının sonucunda değiştirebileceği riskler değildir. Yani denetçi bu iki risk üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

2.13.3. Ortaya Çıkartma Riski

Denetçinin finansal tablolarda bulunan önemli bir yanlışlığı ortaya çıkarmada başarısız olma olasılığına ortaya çıkartma riski denir. Denetim amaçlarından birisi de hatta en önemlisi finansal tablolarda meydana gelen hata ve yanlışlıkların ortaya çıkartılmasıdır. Bu amacın gerçekleşmesi için, denetçiden beklenen iç kontrol ve muhasebe sistemleri tarafından önlenemeyen veya tespit edilemeyen önemli hata ve yanlışlıkları ortaya çıkarmasıdır. Fakat iç kontrol ve muhasebe sistemleri tarafından

tespit edilemeyen, denetçi tarafından denetim çalışmaları sonucu bulunması beklenen ancak denetçinin de çalışmaları sonucunda ortaya çıkaramadığı hatalardan kaynaklanan risk ortaya çıkarma riskini oluşturur. Bu risk denetçinin uyguladığı denetim teknikleri ve topladığı kanıtların etkinliğine bağlı olarak azalabilmekte veya artabilmektedir. Ancak bu risk hiç bir zaman sıfır olmaz(Karacan ve Uygun, 2012:83).

2.14. İç Kontrol Sistemine İlişkin Yapılan Düzenlemeler

İşletmelerdeki iç kontrol sistemi, işletmenin hedeflerine ulaşmasını ve finansal raporların güvenilirliğini sağlamakta olup, aynı zamanda işletmenin faaliyetlerinin yürürlükte bulunan mevzuata uygun olmasını da sağlamaktadır. Bu yüzden denetimin planlanmasında, denetim çalışmalarının kapsamının ve denetim ile ilgili diğer çalışmaların belirlenmesinde iç kontrol sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Aşağıda ulusal ve uluslararası alanda düzenlenen belli başlı iç kontrol sistemlerine yer verilmektedir.

2.14.1. Uluslararası Alanda Yapılan Düzenlemeler

İç kontrol sistemi giderek önem kazanmıştır. Bunu iç kontrol sistemine ilişkin olarak Uluslararası alanda yapılan düzenlemelere bakmak anlamak mümkündür. Uluslararası alanda iç kontrol sistemiyle ilgili yapılan düzenlemelere; COSO, Uluslararası Yüksek Denetleme Kuruluşları Örgütü(International Organization of Supreme Audit Institutions - INTOSAI), Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants -AICPA), Uluslar arası Muhasebeciler Federasyonu(IFAC) ve İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors - IIA) tarafından yapılan düzenlemeler örnek olarak verilebilir.

2.14.1.1. COSO Tarafından Yapılan Düzenlemeler

1970’li yıllarda ABD’de hileli finansal raporlama nedeniyle meydana gelen büyük şirket iflaslarının sonucunda finansal raporlamalardaki hata ya da hileleri araştırmak amacıyla Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun ilk başkanının ismi, James C. Treadway olduğu için komisyon Treadway adını almıştır.

IIA, AICPA, Amerikan Muhasebe Birliği (The American Accounting Association- AAA), Amerika Yönetim Muhasebe Enstitüsü (The Institute of Management Accountants- IMA) ve Amerika Finansal Yöneticiler Enstitüsü’nün (The

Financial Executives Institute - FEI) desteğiyle kurulan komiteye göre iç kontrol sistemini tesis etme sorumluluğu yönetim kurulu ile yöneticilere, iç kontrol sisteminin etkin olmasını sağlama ise sadece yöneticilere aittir. İç kontrol sistemini incelemek için oluşturulan komiteye daha sonra kısaca COSO adı verilmiştir.

COSO, 1992 yılında iç kontrol sisteminin tanımını ve iç kontrol sisteminin nasıl iyileştirilmesi gerektiğini açıklayan İç Kontrol Bütünleşik Temel Yapı adlı raporu yayınlamıştır (İbiş ve Çatıkkaş, 2012;95). Bu rapor, iç kontrolün aynı zamanda kontrol çevresi, kontrol faaliyetleri, risk değerlendirme, bilgi-iletişim ve izleme olarak beş temel unsurdan oluştuğunu ve bu bileşenlerin aynı zamanda iç kontrolün her bir amacı ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

2.14.1.2. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)

Tarafından Yapılan Düzenlemeler

AICPA, ilk kez 1887 yılında Amerikan Kamu Muhasebeci Birliği unvanıyla kurulmuş daha sonra bu kuruluşa Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü adı verilmiştir. Son olarak da 1957 yılında Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü ismini almıştır.

AICPA, ABD’de denetim standartlarıyla ilgili düzenlemeler yapan bir enstitüdür. Bu enstitü 1947 yılında genel kabul görmüş denetim standartlarını(GKDS) yayınlamıştır(Haftacı, 2011;15). AICPA tarafından yayınlanan GKDS’ den biri olan çalışma standartlarında iç kontrol sistemi incelenmiştir. Bu standarda göre; bir dış denetçinin; denetimi planlaması, kapsamını belirlemesi ve daha sonra yapılacak çalışmalara temel oluşturması için iç kontrol sistemini incelemesi gerekmektedir.

2.14.1.3. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Tarafından

Yapılan Düzenlemeler

IFAC, uluslararası muhasebe uygulamalarına yön veren önemli bir meslek örgütü olup 1977 yılında Almanya’nın Münih kentinde 11. Dünya Muhasebeciler Kongresi’nde kurulmuştur. 1977 yılında 63 üye ile faaliyetlere başlayan IFAC’ın üye sayısı bugün itibarıyla 173 üyeye ulaşmıştır.

IFAC’ın iç kontrolle ilgili düzenlemeleri ISA(Uluslararası Denetim Standartları) “400 Risk Değerlemesi ve İç Kontrol” standarttı başlığı altında açıklanmaktadır. Bu standart ile işin etkin olarak yapılabilmesi için, her türlü çevresel faktörü de dikkate

olarak iç kontrolleri tasarlamak ve işletmek yönetimin sorumluluğuna verilmiştir. ISA 400' e göre iç kontrol sisteminin unsurları, muhasebe sistemi, kontrol ortamı ve kontrol prosedürleridir.

2.14.1.4. İç Denetçiler Enstitüsü Tarafından Yapılan Düzenlemeler

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü, 1941 yılında New York'ta kurulmuştur. İç denetim olgusunu inceleyen İDE(İç Denetçiler Enstitüsü), iç denetime ilişkin standart ve etik kurallarını belirlemekte ve bunları geliştirmektedir. İç Denetçiler Enstitüsünce 1978'de yayınlanan "İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları" adlı çalışmada iç kontrol konusu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada, iç denetim faaliyet alanının, iç kontrol sisteminin etkinliğinin değerlendirilmesini ve denetlenmesini kapsadığı belirtilmektedir. IIA'nın Uluslararası İç Denetim Standartları 2004 yılına kadar tekrar gözden geçirilmiş ve İDE tarafından uyulması zorunlu hale getirilmiştir.

2.14.2. Türkiye'de İç Kontrol İle İlgili Yapılan Düzenlemeler

Ülkemizde kamu ve özel sektöre ait işletmelerde iç kontrol sistem ve süreçlerinin uygulanmasına yönelik olarak yapılan düzenlemelerde(Tüm ve Memiş, 2012:155), kamu idarelerinde iç kontrol sistem ve süreçlerinin uygulanmasını öngören 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Yeni Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu (SPK, Seri No:22 Tebliği, Kısım:10, Madde:11) bulunmaktadır. Bu düzenlemeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

2.14.2.1. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

Kamu mali yönetiminin yapısı ve işleyişi tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesi, raporlanması ve mali kontrolü 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanuna göre kamu maliyesi prensiplerinin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığı'na belirlenir ve izlenir. Maliye Bakanlığı kamu iç kontrol standartları tebliğini yayımlayarak konu ile ilgili nasıl düzenleme yapılması gerektiğini tüm kamu kurumlarına bildirmiştir(Akyel, 2010:91).

5018 sayılı kanun, kamu iç mali kontrol sisteminde reform niteliğinde bir dönüşümü öngörmektedir. 2008 yılı başından itibaren, bütün eksiklikleri tamamlanmış, Avrupa Birliği(AB) uygulamaları ile uyumlu, şeffaf, etkin ve verimli bir kamu iç mali kontrol sisteminin işlemeye başlaması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği, Türkiye'nin kamu

mali kontrol sisteminin iyileştirilmesi ve uyumlaştırılması sürecinde, iç denetim ve iç denetçilerin fonksiyonel bağımsızlığının sağlanmasını talep etmiş, Türkiye’de, denetim birimlerinin ve denetçilerin bağımsızlığını geliştirecek mekanizmaların oluşturulacağını ve iç denetçilerin fonksiyonel bağımsızlık içinde görev yapmalarının sağlanacağını taahhüt etmiştir(Gösterici, 2006: 177-187).

Ülkemizde kamu mali yönetimi ve iç kontrol standartlarının sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi aynı zamanda da iç kontrol birimlerinden verim alınabilmesi için, kamudaki bürokratik teamül ve uygulamaların ve de geleneksel yönetim anlayışının terk edilmesi, çağdaş kamu yönetimi yaklaşımı ve ilkelerinin benimsenmesi gerekmektedir(Cömert, 2008:26).

2.14.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu İç Denetim Tebliği Kapsamında İç Kontrol Düzenlemeleri

Sermaye Piyasası Kurulu(SPK) iç kontrolle ilgili olarak 14 Temmuz 2003 yılında ve V, 68 seri nolu “Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliği”nde düzenlenmiş ve zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır(Akçakanat, 2011:106).

2.14.2.3. Türk Ticaret Kanunu Kapsamında İç Kontrol Düzenlemeleri

Adalet Bakanlığı tarafından 1999 yılında oluşturulan bir komisyonca hazırlanan kapsamlı çalışma sonucunda ortaya çıkan taslak 13 Ocak 2011 tarih ve 6102 sayılı kanunla TBMM tarafından kabul edilmiştir.

6102 Sayılı kanunun iç kontrole ve iç denetime ilişkin olarak getirdiğini düzenlemeler ise şu şekildedir:

Yönetim kurulunun, işletmedeki faaliyetlerin işleyişini izlemek üzere iç denetim amacıyla komite ve komisyonlar oluşturabileceği belirtilmiştir(Tüm ve Memiş, 2012:178).

İç kontrol sistemlerinin biçimsel tarifini veren düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre ilgili kanunun anonim şirketlerde işletme yönetiminin yetki ve sorumluluk ilişkisinin biçimsel bir şekilde düzenlenmesini ve sorumlu pozisyonlarda bulunan kişilerin görev tanımlarının yapılmasını öngörmüştür.

- Şirket hangi büyüklükte olursa olsun, şirkette, muhasebeden tamamen bağımsız, uzmanlardan oluşan, etkin bir iç denetim örgütüne gereksinim olduğu yani iç denetimin gerekliliği belirtilmiştir.
- Riskin erken saptanması ve yönetimi ile ilgili düzenleme yapılmıştır(Tüm ve Memiş, 2012:179).
- İç denetimin Türkiye Muhasebe Standartlarının öngördüğü ölçüde yapılması.
- 398. Madde ile de risklerin önceden teşhisi ve gerekli önlemlerin zamanında alınması üzerine bir komitenin oluşturulup oluşturulmadığı ile ilgili bilginin denetim raporlarına eklenmesi ve böylece oluşabilecek risklere karşı tedbirli olunması ile ilgili bir düzenleme getirilmiştir(Tüm ve Memiş, 2012:180).

2.15. İç Denetim Kavramı

İç denetim, günümüzde bir uzmanlık alanına dönüşmüştür(Pickett ve Spencer, 2004:7). Yapısıyla, büyüklüğüyle ve gayesiyle farklı olan çeşitli kurum ve kuruluşlarda, değişik ülke ve konumlarda yerine getirilmekte olup, kurumsal kapasite, yürürlükte bulunan mevzuat, uygulama ve beklenti farklılıkları, denetim modellerinde, denetim geleneklerinde, dolayısıyla iç denetim uygulamalarında yaklaşım farklılıklarını ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar, iç denetimin tanımında farklı düşünceleri beraberinde getirir. İç denetim sisteminin uygulandığı Avrupa Birliği ülkelerinde ve diğer ülkelerde iç denetim; Faaliyette bulunduğu kurumun her türlü etkinliğini geliştirmek, iyileştirmek ve kuruma değer katmak amacıyla, bağımsız ve tarafsız bir şekilde güvence ve danışmanlık hizmeti veren bir faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. İç denetimin genel kabul görmüş bu yaklaşımına paralel olarak geliştirilen bazı iç denetim tanımlamaları da yapılmıştır.

Uluslararası iç denetim standartları denetimi şu şekilde tanımlanmaktadır; İdarenin faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek üzere oluşturulan bağımsız ve tarafsız bir güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir(Moeller, 2005:3).

İç Denetçiler Enstitüsünün (IIA) tanımına göre iç denetim, bir işletmenin faaliyetlerini iyileştirmek ve faaliyetlerini geliştirmek amacıyla meydana getirilen bağımsız ve tarafsız bir bilgi alma, danışma faaliyetidir(Özel, 2007:161).

Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesinde iç denetim; kontrol, öz değerlendirme, danışmanlık veya yolsuzluk, suiistimal incelemesi

görevleri ya da gözden geçirme faaliyetlerinin bütününden oluşmaktadır(TİDE, 2008:26).

2.16. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi

Denetim kavramının, kökeninin oluşturan “audit” kelimesinin anlamı; İşitmek, dikkatli bir şekilde dinlemek anlamına gelmektedir. Unvan olarak ise auditor unvanı, ilk olarak 1289 senesinde İngiltere’de kullanılmıştır. Denetçilerin profesyonel olarak ilk olarak kurmuş oldukları örgüt 1581 senesinde İtalya’nın Venedik şehrinde kurulmuştur. Sanayi devriminin akabinde Avrupa’da muhasebe kayıtlarının incelenmesi ve belgelendirilmesi gibi günümüz denetimine benzer özellikler taşıyan bir denetim sistemi oluşturulmaya başlanmıştır. Avrupalılar Kuzey Amerika’ya kadar bu uygulamaları götürmüştür.

“İskoçya Fermanlı Muhasebeciler Enstitüsü”nce 1850’li yıllarda modern muhasebe denetimi yazılı bir hale getirilmiştir. 1886 yılına gelince İngiltere’den Amerika’ya doğru göç etmiş olan muhasebeciler, New York’ta Diplomalı Kamu Muhasipleri Kanunu’nun çıkarılmasına öncülük etmişlerdir. 1900’lü yıllardan itibaren geniş ve karmaşık yapıdaki şirketlerin meydana çıkmasıyla denetim fonksiyonunun gelişimi hızlanmıştır. Bunun sonucunda denetim uluslararası nitelikte örgütlenmelere ihtiyaç duymaya başlamıştır.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde, iç denetimin alanı, fonksiyonu değişmeye başlamıştır. Özellikle İngilizler, Amerika Birleşik Devletleri’nde yapmış oldukları ehemmiyetli yatırımlarını bağımsız olarak kontrol etme ihtiyacı duydukları için denetim on dokuzuncu yüzyıl süresince yatırımcılarla birlikte İngiltere’den Amerika Birleşik Devletleri’ne taşınmıştır(Sawyer, 1988:19).

Günümüzde işletmelerin sürekli olarak büyümelerinden ve çeşitli yasal düzenlemelerden dolayı denetime duydukları ihtiyaç artmıştır. Denetim ihtiyacının dış denetçilerden tarafından sağlanması mali olarak işletmeye büyük yükler getirdiğinden dolayı işletmeler iç denetim birimini oluşturarak iç denetçi istihdam etmeye başlamıştır. Son kırk yıla bakıldığında tüm bu nedenlerden dolayı iç denetim giderek gelişmiştir(Brink, 1986:463).

Amerika Birleşik Devletleri’nde 1933 ve 1934 yıllarında menkul kıymetlere ilişkin olarak çıkarılan yasalarda genel itibariyle muhasebeden ve denetimden fayda sağlanması, işletmelerce muhasebe kayıtlarının doğruluğunun incelenmesi ve muhasebe

kontrolleri ile uyum sağlanması için yalnız dış denetimle yetinilemeyeceğinin anlaşılmasına imkân sağlamıştır.

1941 yılında, iç denetimin temelinde muhasebe kayıtları vardı. Bu dönemdeki kayıtların genelde elle tutulmasından kaynaklı, hesapların kontrolünün sağlanması gerekmektedir. Bu aşamada, demiryolu işletmelerince ilk modern iç denetime rağbet edildi. Demiryolu işletmeleri tarafından istihdam edilen iç denetçilerin görevi, şirkete bağlı olarak çalışan bilet acentelerine ziyarette bulunarak bütün maddi işlemlerin hesaplara uygunluğuna karar vermektir. İç Denetimin o tarihlerdeki amacı, yolsuzluğu ortaya çıkarmaktır. Bundan dolayı işletmeler, iç denetim birimlerini meydana getirmişlerdir.

Dış denetim yıllardır devam etmesine karşılık olarak iç denetimin tarihi 40-50 yıla dayanmaktadır(Pickett ve Sıpencer, 2004:10). İş hayatında ortaya çıkan gelişmeler, profesyonellere yetki devri nedeniyle iç denetim hızla gelişmiş ve 1941 yılında ABD’ de kurulan İç Denetim Enstitüsü(IIA - Institute of Internal Auditors) ile kurumsal kimlik kazanmıştır.

Amerika’ da 1977 tarihli “Yabancı Ülkelerde Yolsuzluk Uygulamaları Yasası” halka açık şirketlerin işlemlerinin yetkili kişilerce gerçekleştirilmesinde ve kayda alınmasında yeterli güvence sağlayacak tatmin edici bir iç kontrol sistemi kurmalarını, mali faaliyetleri tüm detaylarıyla ve doğru bir biçimde gösteren muhasebe kayıt sistemleri oluşturmalarını öngörmekteydi. Söz konusu yasayla işletmelerin iç denetim birimleri kurmaları zorunlu hale getirilmemesine rağmen öngörülen güvencenin sağlanması amacıyla işletmelerce iç denetim birimi oluşturulmuştur(Akarkarasu, 2004:16).

İç Denetim Enstitüsü’nün iç denetimle ilgili çalışmalarına başlaması ile beraber iç denetim; Standartları, etik kuralları ve sistematik yaklaşımlara sahip bir meslek olarak gelişmeye ve daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. 1947 yılında ilk olarak yayımlanan “İç Denetimin Sorumlulukları Bildirgesi” süreç içerisinde iç denetim standartlarına dönüşmüş, 1978 yılında ilk kez “Genel Kabul Görmüş İç Denetim Standartları” yayımlanmıştır. Dolayısıyla, iç denetimin manasına uyacak bir biçimde ifa edilebilmek gayesiyle, iç denetim faaliyetinin ana ilkelerinin tanımlanması, katma değer ne mana ifade ettiğinin belirlenmesi ve iç denetimin verimliliklerinin değerlendirilmesi gayesiyle Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünce “Uluslararası İç Denetim Standartları “ geliştirilmiştir.

İç denetime ilişkin standartlar ilk kez, Amerika Birleşik Devletleri İç Denetçiler Enstitüsü tarafınca iç denetimin rolü ve sorumlulukları özetini kapsayan bir tebliğ şeklinde yayımlanmaya başlanmış ve mesleğin ilerlemesine paralel olarak bu tebliğlerin sayısı 13'ü bulmuştur. Bu tebliğler daha sonra bir kurgu ve üslup içinde bir araya getirilerek İç Denetim Mesleği Uygulama Standartları ismiyle dünya çapında kabul görmüştür(Özeren, 2000:34).

2.17. İç Denetime Katkıda Bulunan Yasal Düzenlemeler

2.17.1. Denetim Standardı Tebliği

İç denetim standartları 1947 senesinde ilk olarak Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü(American Institute of Chartered Public Accountant: AICPA) tarafından “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları” olarak yayınlanmıştır ve bu standartlar pek çok ülke tarafından da benimsenmiştir(Arens ve Loebbecke, 2000:29). Bu standartlar 1972 yılından sonra ASB Denetim Standartları Komitesi (Auditing Standards of Board) tarafından gözden geçirilerek Denetim Standartları Kurulu(SAS-(Statement on Auditing Standards) adı altında tekrar yayınlanmaya başlamıştır(Carmichael ve Willingham, 1989:15).

2.17.2. Sahte Mali Raporlama Ulusal Komisyonu Sonuç Raporu

Sahte Mali Raporlama Ulusal Komisyonu(Treadway Komisyonu) 1985 senesinde kurulmuştur. Treadway Komisyonunun en önemli hedefi; Sahte finansal raporların sebeplerini tespit etmek ve meydana gelme olasılığını azaltmaktır. Komisyonunun himayesinde iç kontrol literatürünün yeniden gözden geçirilmesi için bir çalışma grubu oluşturulmuş, sponsor kurumların iç kontrol sisteminin kurulması ve etkinliğinin değerlendirilmesi için genel kabul görececek standartlar belirleyen bir projeyi üstlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi(The Committee of Sponsoring Organizations of Treadway Commission) “İç Kontrol Bütünleşik Çerçeve” raporu(Internal Control Integrated Framework)’nu 1992’de yayımlamıştır. Bu rapor, COSO iç kontrol modeli olarak bilinmektedir(www.ismmmo.org.tr, 21.09.2015).

2.17.3. Sarbanes-Oxley Yasası ve Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Düzenlemeler

Büyük işletmelerde meydana gelen skandallar neticesinde bir önlem olarak “Sarbanes Oxley Yasası” çıkarılmıştır(Aldhizer, Cashell, Saylor, 2003:18). Bu yasanın temel gayesi; mali raporlama yapan işletmelerin yaptıkları izahatlar ve düzenleyip kamuya sundukları mali tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin artırılarak yatırımcıların koruma altına alınmasıdır.

“Sarbanes Oxley Yasası” ile bağımsız denetimde denetçinin bağımsızlığına ilişkin olarak esaslı düzenlemeler yapılmıştır. Sarbanes-Oxley yasının 302. ve 404. maddeleri çerçevesinde, işletmelerin mali raporlamalarındaki risklerin tespit edilmesi, tespit edilen risklere ilişkin kontrollerin dokümanter edilmesi ve değerlendirilmesi zorunlu tutulmuş, kontrollerin etkinliğinden işletme yöneticileri direk olarak sorumlu tutulmuştur(www.pwc.com, 10.08.2015).

2.18. İç Denetimin İşleyişi

İşletme yönetiminin gayesi, stratejik planlarla hedeflere varmak için ellerinde bulunan kaynakları bu hedeflere varma gayesiyle en verimli ve etkili biçimde kullanmaktır. Bunun içinde etkin olan bir iç denetim sistemince, uluslararası standartlara uygun olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda gerekli önlemlerin alınması için üst yönetime tavsiyelerin rapor edilmesi gerekmektedir.

İç denetim birimi hem denetlenenden hem de aynı zamanda her türlü dış etkilerden uzak olmayı yani bağımsız olmayı gerektirir. İç denetim bir yandan yönetimden bağımsız olarak hareket ederken bir yandan da yönetimin bir parçası olarak hareket etmektedir. Bu özelliğiyle iç denetim diğer denetim sistemlerinden ayrılmaktadır. Bu nitelikteki iç denetimin işletmelerde yönetsel hesap verme sorumluluğunun yerleşmesine faydasının olabileceğini ve aynı zamanda denetim sonuçlarının ve işletme yönetimine verilecek önerilerin de “tarafsız” olacağını söylemek mümkündür. İç denetime ilişkin diğer bir husus ise iç denetimin sistemin genel durumu üzerinde durması gerektiğidir(Özeren, 2000:2).

2.19. İç Denetimin Temel Amaçları

İç denetimin üç temel amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar;

- İşletmenin hedef ve amaçlarına ulaşabilmesini sağlamak için oluşturulan iç kontrollerin değerlendirilerek, değerlendirme sonucunda iç kontrollerin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla önerilerde bulunmak.
- İşletmenin amaçlarına varmasına engel olan risklerin belirlenerek, risk yönetim aşamalarının değerlendirilmesi ve risklerin önüne geçilmesiyle ilgili gereken tespitlerin yapılması.
- İşletmenin hesap verme mesuliyetini ve kurumsal yapısını güçlendirmek gayesiyle kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve işletme yönetimine tavsiyelerde bulunulması(Uzay, 1999:5).

2.20. İç kontrol ve İç Denetim İlişkisi

İç kontrol ve iç denetim kavramları arasında birbirini destekleyen, karşılıklı ve güçlü bir ilişki bulunmasına rağmen bu iki kavram aslında bir birinden farklı iki kavramdır. İşletme yönetiminin gayesine ulaşmasında, işletmeye ait faaliyetlerin daha etkin ve verimli olarak yerine getirilmesinde, kamuya sunulan mali raporların güvenilirliğinde iç kontrol sisteminin ve iç kontrol sisteminin ayrılmaz parçası olan iç denetimin ehemmiyeti artık herkesçe kabul edilen bir realiteye dönüşmüştür. İşletme yönetimince iç kontrol hususunda farkındalık oluşturmak bu manada çok ehemmiyetlidir.

İç kontrol, ilerde oluşması muhtemel risklerin etkisinin düşürülmesi için gerekli kontrol sistemlerinin ve yöntemlerin oluşturularak uygulanmasıdır. İşletmelerde iç kontrol sisteminin oluşturulması yetkisi üst yöneticilerdedir. Üst yöneticilerinin bu husustaki yetki ve sorumluluğu, kontrol sisteminin yürürlükte bulunan mevzuata, işletme politikalarına, işletme prosedürlerine uygun bir biçimde hazırlanması, sistemin işleyişinin takibini yapılarak geliştirilmesi için gereken önlemlerin alınmasına çalışmaktır.

İç denetim, iç kontrolün farklı bir boyutudur. İç denetim birimi işletme yöneticilerine iç kontrollerin niteliğiyle ilgili bilgiyi raporlar vasıtasıyla verir. İşletmelerde kurulu bulunan iç kontrol sistemlerinin gerektiği gibi çalışıp çalışmadığı hususunda üst yönetime iç denetim birimi rapor verir. Başka bir anlatımla işletme yönetimine iç kontrollerle alakalı olarak iç denetim birimi bilgiler temin ederek,

değerlendirmeler yapar ve önerilerde bulunur. İç denetimin temel amacı işletme içindeki kontrolleri inceleyerek bu kontrollerle ilgili aksaklıkları giderip iç kontrol sisteminin gelişmesine katkı sağlamaktır. Sahip olduğu vazife ve yetkilere karşın iç denetçi, istendiği gibi işlemeyen mali yönetimle iç kontrol ortamının ve iç kontrol yönetiminin etkinliğinden sorumlu değildir. Ancak iç denetçi iç denetimin başarısından sorumludur. İşletme yöneticileri ise iç kontrolün başarısından bizzat sorumludurlar. İç denetim birimi iç kontroller ilgili olarak üst yönetime veri sağlayarak önerilerde bulunur. Ancak bu durum iç denetimin iç kontrol sisteminin bir ikamesi olduğu anlamına gelmemektedir. Diğer yandan işletme bünyesinde oluşturulmuş etkin bir iç kontrol sistemi işletme yönetiminin işini azaltarak fayda sağlayacağı gibi iç denetim biriminde işini azaltarak fayda sağlayacaktır. İç denetimle iç kontrolün farklarından biri de, İç kontrol faaliyetlerinin kesinti olmadan işlemesine karşılık iç denetim faaliyetleri sürecin sonunda işlemektedir. İç kontrol faaliyetlerin doğruluğunu ve güvenilirliği sağlayan bir süreç iken iç denetim ise, bu süreç sonunda değerlendirme yaparak durumu rapor eden bir sistemdir.

İç denetim birimi iç kontrollerin sonuçlarını inceler, değerlendirir ve işletme üst yönetimine sunar. Aynı zamanda iç denetim işletmenin iç kontrol sisteminin bir parçasıdır ve iç denetimin alanına sadece mali kontrol değil, iç kontrolün tüm yönleri girer. İşletme yöneticileri ise iç denetim biriminin kurulması ve etkin çalışmasından sorumludurlar. İç denetim, işletmenin faaliyetlerde başarılı olması için işletmenin faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirmek ve sürekli değişimini teşvik etmek suretiyle işletmenin etkin kontrollere sahip olmasına yardımcı olmak zorundadır(<http://www.hacibayramcolak.net>, 01.06.2015).

2.21. Tarım Kredi Kooperatiflerinde İç Denetim

Tarım kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliği'ne bağlı 59 birim kooperatifte iç kontrol sisteminin etkinliği ölçülerek değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler neticesinde iç kontrollerle ilgili olarak zayıf yönler tespit edilmiş olup, bu zayıf yönlerin giderilmesi durumunda işletme bünyesinde daha etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulmuş olacaktır. İç kontrol sisteminin daha etkin bir duruma getirilmesinin yolu ise iç kontrol sisteminin ayrılmaz parçası olan iç denetimin görevidir. İç denetim, iç kontrol sistemiyle ilgili oluşacak aksaklıkları tespit etmek, bu aksaklıkları giderip iç kontrol sisteminin gelişmesine katkı sağlayarak işletme

bünyesinde etkin bir iç kontrol sisteminin oluşmasına yardımcı olan, iç kontrolün olmazsa olmazıdır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliği Müdürlüğüne Bağlı 59 birim kooperatifte iç denetim, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın 19.03.2012 tarih ve 1 sayılı genelgesi çerçevesinde kooperatiflerde 3-4 yıllık periyotlarla Rehberlik ve Teftiş Kuruluna bağlı olarak çalışan müfettişlerce yapılan teftişlerle ve yine Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın 15.09.2015 tarih ve 14230 sayılı talimatı çerçevesinde kooperatiflerde Bölge Birliğine bağlı olarak çalışan Kontrolörlerce 4'er aylık periyotlarla yılda 3 defa yapılan denetimlerle yürütülmektedir.

2.21.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Teftiş

Müfettişlerce gidilen kooperatiflerde 3-4 yıllık periyotlarla teftişler yapılmakta olup, yapılan bu teftişlerde konularına göre teftiş raporları düzenlenmektedir. Bu raporlar sırasıyla;

- 1- Muhasebe ve Finansman Raporu
- 2- Krediler Raporu
- 3- Kredi Takip ve Tahsilat Raporu
- 4- Teşkilatlandırma Raporu

olmak üzere 4 rapor olarak düzenlenirken,

2000'li yıllarla birlikte iç denetim anlayışı büyük bir hızla değişmiş, geleceğe dönük rehberlik etmeyi esas alan bir anlayış benimsenmiştir. Teftiş mekanizmasının, yanlış bulmaya ve eleştirmeye yönelik konumunun zamanla pasif hale geldiği, sistemin geliştirilmesine dönük, yol gösterici, alternatif modeller üreten aktif yönünün ön plana çıktığı, cezalandırmadan ziyade ödüllendirmeyi amaç edindiği bir misyon üstlenmeye başladığı, demokratik, yapıcı ve yol gösterici müfettişlik yaklaşımının geleneksel yaklaşımın önüne geçtiği gözlenmektedir.

Bu nedenlerle geleneksel denetim yaklaşımı yerinin, faaliyet ve süreç odaklı denetim yaklaşımının aldığı, önceleri daha ziyade kontrol odaklı olan müfettişlik anlayışının katılımcı, eğitici, çalışmalarla ve çalışanlarla bütünleşen bir anlayışa bıraktığı görülmektedir.

Teftiş anlayışında meydana gelen bu anlayış farklılığıyla birlikte birimler ve çalışanlar arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek, başarı ve başarısızlık nedenlerini ortaya çıkarmak, kurumlara, idarecilere, yetkililere karar alma süreçlerinde yardımcı olmak ve gerek istihbaratı sağlamak, tayin, terfi ve atamaları daha rasyonel kıstaslara göre belirleyebilmek, olması gereken ile mevcut durumun karşılaştırılmasıyla mükemmele yakın daha sağlıklı sonuçlar alınabilmesini sağlayabilmek amacıyla, Tarım Kredi Kooperatiflerinde müfettişlerce yapılan teftişlerde “Performans Değerlendirme Raporu” isminde bir raporun ihdas edilerek düzenlenmesi gereği hâsıl olmuş olup, Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı’nın kooperatiflerde yapılacak teftişlerin çerçevesinin belirlendiği 19.03.2012 tarih ve 1 sayılı genelgeye ek yapılarak teftişlerde düzenlenecek raporlar arasına 5. rapor olarak “Performans Değerlendirme Raporu” eklenmiştir.

2.21.1.1. Muhasebe Finansman Raporu

Teftiş edilen kooperatifin para ve para hükmündeki senet belgeleri ile stok, demirbaş ve kıymetleri görülerek, sayılmak suretiyle kayıtlara uygunluğunu araştırılarak, bütün bu işlemlere ait kayıt, karar, yazı, belge ve muhasebe işlemleri incelenerek, hata ve noksanlıklar tespit edilerek ve bu hata ve noksanlıkların giderilmesi yolları araştırılarak, gelir gider, vadeli vadesiz banka hesapları taranarak, önceki teftiş raporuna ait tembih namenin gereğinin yerine gelip gelmediğine bakılarak yapılmayan ya da noksan yapılan işlemler ile mevzuatın öngördüğü muhasebe ve finansman ile ilgili işlemler bu raporda değerlendirilmektedir.

Merkez Birliği, Bölge Birliği borç alacak ilişkisi olan firma ile üçüncü şahıslara ait hesap mutabakatı, kooperatifin çalıştığı bankalarla kooperatif kayıtları karşılaştırılarak, hesap mutabakatı sağlanmaktadır. Hesap mutabakatlarının sağlanması zaman alacağı görüldüğünde, mutabakatsızlığın nedeni ve alınacak tedbirler ile konu Bölge Birliğine talimatlandırılarak mutabakatın sağlanması ve sonucunun bildirilmesi istenmektedir. Merkez Birliği ve Bölge Birliği hesap özetleri merkezi otomasyon sisteminden yazışmaya gerek kalmadan alınabilmektedir.

Kooperatiflerce tutulması zorunlu defterler incelenerek, zamanında tutulup tutulmadığı, notere zamanında tasdik ettirilip ettirilmediği, işlemlerin zamanında deftere işlenip işlenmediğini kontrol edilmektedir.

Teftiş mizanını incelenerek ve tetkik edilmekte, teftiş mizanı bakiyelerinde açıklamaya ihtiyaç duyulan hesaplar mutlaka rapor maddesi ile yazılmaktadır.

Sondaj teftiş çalışmalarında; özellikle yıl sonu işlemlerinin doğru yapılıp yapılmadığının kontrolü, yıl sonu kapanış ve yıl başı açılış fişlerinin kontrolü açısından aralık ve ocak ayı evrakları kontrol edilerek, ikrazat ve tahsilat ayları tespit edilerek bu aya ait evrakların kontrolü ve her yıl farklı ayların evraklarının kontrolü yapılmasına dikkat edilmektedir.

Bu çalışma sonunda muhasebe işlemlerinde görülen noksanlıklar bu raporda düzenlenmektedir.

Rapor Ekinde; Sayım tutanakları(ön ifade, kasa, depo, kıymetli evrak, demirbaş), teftiş mizanı, mizanda bakiyesi bulunan hesapların açıklaması, Merkez Birliği, Bölge Birliği, kooperatifler, işletme ve iştirakler ile kooperatifle iş yapan firma hesap ekstraları, müfettiş tarafından lüzumlu görülen diğer ekler yer almaktadır.

2.21.1.2. Krediler Raporu

Krediler raporu, kooperatife ortak kaydedilen tarımsal faaliyette bulunan üreticilere kullandırılan kredilere ait işlemlerin, kurum içi mevzuata ve Bakanlar Kurulu Kararına uygun olarak yapılıp yapılmadığının tespiti amacıyla denetim elemanı tarafından kredilendirmeye ilgili olarak yapılan muhasebe işlemlerinin, kredi kullandırma esnasında kredi kullanan şahıs adına düzenlenen ve şahıslar tarafından imzalanan kredilendirmeye ilgili her türlü şartın yazılı olduğu kredi genel sözleşmesinin, kredi karşılığı alınan emtialara karşılık olarak düzenlenen ortağın imzasının bulunduğu kredi borç senetlerinin, kooperatifçe kullandırılan krediye istinaden alınan teminatların incelenerek, akabinde tespit edilen mevzuata aykırı durumların yazıldığı rapordur.

Krediler raporu düzenlenmeden önce denetim elemanı tarafından aşağıda belirtilen incelemelerin yapılması gerekmektedir.

- Öncelikli olarak ortaklık ve kredi işlemlerinin kurum iç mevzuatına uygun olarak yapılıp yapılmadığının,
- Ortağa tespit edilen kredilerin ortak şahıs dosyasındaki belgelerle uygunluğu, kullandırılan kredilerin amacına uygun olarak kullandırılıp kullandırılmadığı,
- Ortaklara kullandırılan kredilerin dayanağı olan kredi genel sözleşmelerinin mevzuata uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği,

- Kredi genel sözleşmesindeki borçlu, kefil, tanık ve onay imzalarının tamam olup olmadığı,
- Kullandırılan kredilere karşılık olarak düzenlenen kredi borç senetlerinde ortak imzasının olup olmadığı,
- Ortağa kullandırılan kredilere karşılık olarak alınan teminatların yeterli olup olmadığı, teminatların değer tespitlerinin gerçekçi olup olmadığı,
- Ortağın tarımsal ve hayvansal varlıklarına ve kooperatif lehine vermiş olduğu teminatlara istinaden tespit edilen ortağa kullandırılacak kredi limitinin üstünde kredi kullandırılıp kullandırılmadığı,
- İndirimli kredilerin Bakanlar Kurulu Kararına uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği,
- Hazineden doğan görev zararlarının doğru tespit edilip edilmediği,

Belirlenerek, teftiş günü itibariyle ortaklara kullandırılan kredilerin, senet tutarlarının, faizli bakiyesinin, vade durumunun(vadesi geçen/gelmeyen) ve ortakların toplam kredi limitlerinin yazılı olduğu ikrazat dökümünü oluşturulmak suretiyle, ortak bazında kullandırılan kredilerin ortak düzeyinde tetkiki yapılarak, bu raporda değerlendirilmektedir.

Rapor ekinde, otomasyonda oluşan ikrazat döküm listesinin son sayfası ile varsa müfettişin ihtiyaç duyması halinde ortağın kullandığı kredilere karşılık ortak arazi ve hayvan varlıklarına ilişkin belgeler(tapu fotokopileri, çiftçi kayıt sistemi belgesi, hayvan varlığı belgesi vs.), ayrıca müfettişin isteyeceği diğer ekler bulunmaktadır.

2.21.1.3. Kredi Takip ve Tahsilât Raporu

Kredi Takip ve Tahsilât Raporu, kooperatifçe kullandırılan fakat vadesinde ödenmeyen kredilerin tahsili için yapılması gereken işlemlerin yapılıp yapılmadığının, vadesi geçen kredi alacaklarının mevzuata uygun olarak kullandırılıp kullandırılmadığının tespiti amacıyla gerekli incelemelerin yapılarak denetim elemanı tarafından teftiş süreci sonunda düzenlenen rapordur.

Kredi Takip ve Tahsilât Raporu düzenlenmeden önce denetim elemanı tarafından aşağıda belirtilen incelemelerin yapılması gerekmektedir.

- Borçlu ortaklar için borçlu şahsın borç bakiyesi, vade tarihi gibi bilgileri içeren yetkili kişiler tarafından imzalanmış borç bildirim mektuplarının usulüne uygun olarak gönderilip gönderilmediği,
- Kurum mevzuatı gereği, vade tarihinde ödenmeyen ve daha sonra 90 gün boyunca idari takip hesaplarında takip edilen ve bur süreçte de ödenmeyip Kanuni takipteki alacaklar hesabına aktarılan krediler için icra işlemlerine başlanıp başlanmadığı,
- Vadesi geçen borçlu konumunda olan ortakların ortak şahıs dosyaları incelenerek alacakların tahsil edilip edilmeyeceğinin incelenmesi, bu alacakların krediler raporunda belirtilen amaca uygun olarak, yani ortağın tarımsal girdi ihtiyacını temin etmek amacıyla kullanırılıp kullanırılmadığı,
- Aciz vesikasına bağlanan alacakların doğru tespit edilip edilmediği, aciz vesikası sonucu Hazine'den talep edilen alacakların kanun ve mevzuatımıza göre yapılıp yapılmadığı,
- Faiz tahakkuklarının mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığı,
- İcra dairesince ve sözleşmeli avukat tarafından yapılan tahsilâtların kooperatif kayıtlarına zamanında alınıp alınmadığı,
- Sözleşmeli avukatların alacaklar ile ilgili takip işlemlerinin sağlıklı olarak yapılıp yapılmadıkları,
- Zamanaşımına uğramış ve uğrama riski bulunan alacak bulunup bulunmadığı,

Belirlenerek, teftiş günü ortaklara kullandırılan vadesinde ödenmeyen kredilere ait bilgilerin yer aldığı(ortak no, senet no, senet tutarı, faizli bakiye vs.) vadesi geçen alacak listesi otomasyon sisteminde oluşturulmak suretiyle, ortak bazında kullandırılan vadesi geçen alacakların tetkiki yapılarak, bu raporda değerlendirilmektedir.

Teftiş rapor ekinde, otomasyonda oluşan vadesi geçen alacak listesinin son sayfası, sözleşmeli avukatın vadesi geçen alacaklar ile ilgili rapor özeti, müfettişin ihtiyaç duyması halinde alacakların teminatları ile ilgili değerlendirmeler, otomasyonda oluşturulan ortakların kredi limitlerinin ve kefil olduğu tutarların bulunduğu ortak risk raporu ve yıllara göre kullandırılan kredilerinin ne kadarının tahsil edildiğini gösteren tahsilât oranı listesi bulunmaktadır.

2.21.1.4. Teşkilatlandırma Raporu

Teşkilatlandırma raporu, kooperatife ortak olan üreticilerin ortaklığa giriş çıkış işlemlerinin, sermaye taahhüt ve tahsilâtına ilişkin işlemlerin mevzuata uygun olarak yerine getirip getirilmediğinin, kooperatif yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, üst birlik temsilcilerinin görevlerine son verilmesi gereken şartların oluşup oluşmadığının, incelenerek yazıldığı rapordur.

Teşkilatlandırma Raporu düzenlenmeden önce denetim elemanı tarafından aşağıda belirtilen incelemelerin yapılması gerekmektedir.

- Kooperatife ortak olmak isteyen ortakların ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadıkları hususu,
- Teftiş dönemi içerisindeki ortakların şahıs dosyalarının tetkiki yapılarak dosyada bulunması gereken belgelerin noksanlığı ile ilgili değerlendirmeler,
- Ortak olmak isteyen ve ortaklıktan çıkanlar ile ilgili yönetim kurulu kararı alınıp alınmadığı hususu,
- Kooperatif Yönetim ve Denetim Kurulu Üyeleri ile üst birlik temsilcilerinin anasözleşmede belirtilen esaslar doğrultusunda vadesi geçen sermaye ve kredi borçlarından dolayı görevine son verilmesiyle ilgili değerlendirmeler,
- Ortak sermaye taahhüt ve taahhütlerinin anasözleşmede belirtilen esaslara göre yapılıp yapılmadığı,
- Kooperatif Yönetim Kurulu Kararları ve karar defterlerinin anasözleşmede belirtilen esaslara göre düzenlenip düzenlenmediği,
- Teftiş günü otomasyonda ortakların sermaye paylarına ilişkin bilgileri içeren(sermaye taahhüdü, sermaye tahsilatı vs.) sermaye listesi oluşturularak, ortak bazında sermaye taahhüt ve tahsilâtlarının tetkiki,
- Mevzuatımızın öngördüğü teşkilatlandırmayla ilgili diğer hususlar, bu raporda değerlendirilmektedir.

Bu teftiş rapor ekinde görevlerine son verilmesi gereken Yönetim Kurulu Üyeleri ile üst kurul temsilcilerinin kooperatife ortak olmaları esnasında kooperatif anasözleşmesini ve kendilerine tespit edilen kredi limitinin % 5'i tutarında sermaye ödemeyi taahhüt ettiklerini gösterir Yüken mektupları(sureti) ve ortakların kooperatife kayıtları esnasında düzenlenen ortak pay döküm kayıtları, otomasyondan alınacak ortak taahhüt ve tahsilatı gösterir ortak listesinin son sayfası, müfettişin ihtiyaç duyması halinde eklenecek diğer belgeler bulunmaktadır.

2.21.1.5. Performans Değerlendirme Raporu

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin faaliyetlerinin, gelir-gider dengesinin, karlılığının, verimliliğinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla sistematik bir şekilde verilerin incelenerek ve denetlenerek sonuçlarının yazıldığı rapordur.

Performans Denetiminin amacı ise, birim kooperatiflerde yürütülen teftiş çalışmaları kapsamında teftişi yapılan birimin icra ettiği faaliyetlerle ilgili olarak gerçekleştirdiği sonuçları; stratejik planlar, amaçlar ve önceden belirlenmiş standartlar kapsamında ölçmek ve değerlendirmek, bu değerlendirmede üstünlükleri ve zayıflıkları tespit etmek, gelecekteki hataların önlenmesi için önerilerde bulunmak ve alınması gereken tedbirleri belirlemektir.

Denetim faaliyetlerine ilişkin raporlama ve raporların ilgili birimlere gönderilmesi, Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığınca düzenlenen raporlama standartlarına göre yapılmaktadır. Burada “Cevaplı Teftiş Raporu Tanzimine” ilişkin cari mevzuat geçerli olmaktadır. Müfettiş tarafından aşağıdaki sıra gözetilerek performans denetim raporları tanzim edilmektedir. Performans Değerlendirme Raporundaki hususlar aşağıda kısaca izah edilmiştir.

İlgili birime ait bilgilerin yer aldığı “tanıtım kartında” belirtilen bilgiler giriş kısmında değerlendirilmektedir. Bu kısma madde numarası verilmeden “GİRİŞ” başlığı altında tanıtım kartında bulunan bilgilerden önemli görülenler rapora aktarılmaktadır.

Daha sonra performans denetimiyle ilgili olarak tespit hususlar, tenkitler ve alınması gereken tedbirlere ilişkin düzenlenecek raporda madde sırası aşağıdaki şekilde oluşturulmaktadır.

Madde-1) Teşkilatlandırma

Madde-2) Krediler ve Takip-Tahsilât

Madde-3) Tedarik ve Pazarlama

Madde-4) Sigortacılık

Madde-5) Muhasebe-Finansman

Madde-6) İnsan Kaynakları

Madde-7) Varsa Diğer Servisler

Madde-8) Sonuç ve Değerlendirme

Müfettiş tarafından lüzumlu görülmesi halinde diğer hususlar da değerlendirilmektedir. İlgili konularda il ortalamaları, Bölge birliği ortalamaları ve Türkiye ortalamaları ile karşılaştırma yapılarak birimin faaliyetleri değerlendirilmekte,

“Performans Karneleri” incelenerek, sistemin aksayan yönleri tespit edilerek ve hedeflere ulaşılmaması durumunda bunun nedenleri tetkik edilerek, birimlerin hedefleri gerçekleştirme oranı ve toplanan performans puanları gözlemlenerek ilgili birimin mevcut sorunları ve avantajları belirtilmektedir.

İncelenen birimin “üstünlüklerinin ve zayıflıklarının değerlendirmesi” ile “alınması gereken tedbirler ve müfettişin tavsiye-önerilerinin” belirtilmesi “Sonuç ve Değerlendirme” bölümünde işlenmektedir. Performans Değerlendirme Raporunu ilgili bölümlerinde izah edilen hususlar ile ilgili öneriler bu kısımda bulunmaktadır. Ayrıca üst birliklere yönelik görüş ve önerilerin “Son Düşüncelerde” belirtilmektedir.

Müfettiş ve Kontrolörler “Performans Değerlendirme Raporunu” tanzim ederken faydalanabilecekleri performans raporları otomasyon sistemine yüklenmiş olup, bu tablolarda çok sayıda rasyo ve bilgi mevcuttur. Müfettiş ve kontrolörlerin bütün bu bilgi ve rasyoları yorumlamaları beklenmemektedir. Burada önemli olan denetleyen kişilerin veri toplama ve tablo hazırlama işiyle vakit kaybetmemeleri ve emeklerini rapor hazırlama ve yorumlama işine harcamaları için bu bilgilerin ve rasyoların çeşitli olması yoluna gidilmiştir.

Müfettiş ve kontrolörler, hangi bilgi ve rasyoları yorumlayacakları hususunda serbest bırakılmıştır. İncelenen birimin mevcut sorunları ve çözüm önerilerine göre denetleyen kişilerin bu verilerden istediklerini alarak yorumlamaları ve çözüm önerileri getirmektedirler. Ancak şeffaflık ve muhatapların olayları tam olarak anlamaları açısından faydalanan eklerin raporlarda bulunmaktadır. Diğer ekler ihtiyaca göre raporda değerlendirilerek ek olarak konmaktadır.

2.21.2. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Denetim

1625 birim kooperatifte 80 kontrolör tarafından denetimler ani kapsamsız ve ani kapsamlı olarak gerçekleştirilmektedir. Her bir kontrolör tarafından ortalama olarak yıl içerisinde 20 birim kooperatifin denetimi yapılmaktadır.

2.21.2.1. Kapsamsız Ani Denetim

Kontrolör tarafından, kooperatifin kasa, stok fiili sayımlarının yapılarak muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırıldığı, muhasebe işlemlerinin mevzuata uygunluğunun, kredi borç senetlerdeki şekilsel şartların incelendiği denetimlerdir.

Bölge Birliğine bağlı birim kooperatiflerin kapsamsız ani denetimleri 4'er aylık periyotlarla yılda en az 3 defa kontrolörler tarafından yapılmaktadır. Kontrolörler kendilerine her yılın başında talimatlanan kendilerine bağlı bulunan birim kooperatiflerin denetimlerini belirleyeceği programa göre 1 ocak-30 nisan tarihleri arasında 1. ani denetimini, 1 mayıs-31 ağustos arasında 2. ani denetimini, 01 eylül-31 aralık arası 3. ani denetimini yapmaktadırlar.

Kapsamsız ani denetimlerde yapılması gerekenler aşağıda sırasıyla izah edilmiş olup, Kontrolörlerin gerekli gördükleri durumlarda, kooperatiflerin diğer iş ve işlemlerini de inceleyebilmektedirler.

Sayım çalışmalarına başlamadan önce, kooperatifte asil veya geçici olarak çalışan tek yetkili personel bulunması halinde sayım işlemleri sırasında en az iki yetkilinin bulundurulması için, öncelikle müşterek muhafazaya iştirak eden tercih edilmek kaydıyla en az bir yönetim kurulu üyesinin tedbiren davet edilmektedir.

Kapsamsız ani denetimde yapılan çalışmalar sırasıyla aşağıda izah edilmektedir;

Muhasebe İşlemlerinin İkmali ve Ön İfade tutanağının Düzenlenmesi:

Kooperatife gidildiğinde, henüz tamamlanmamış muhasebe işlemleri ile muhasebe fişleri, tanzim olmamış fiilen yapılmış tahsilâtlar ve sarf belgesine dayalı ödemeler var ise bu işlemlere ait fişlerin kontrolör gözetimi altında tamamlattırılmakta, bu işlemlere müteakip öncelikle müşterek muhafazaya iştirak eden kooperatif personelinin(1.yetkili) beyanlarını içerecek şekilde ön ifade tutanağı düzenlenerek imza altına alınmaktadır. Düzenlenen ön ifade tutanağında; Kooperatif 1. ve 2. yetkilisinin adı ve soyadı, müşterek muhafazanın kimler tarafından sağlandığı, para kasası anahtarlarının kimde bulunduğu, kasa sayımının en son ne zaman ve kimlerle yapıldığı ve sonucunun ne çıktığı, kooperatif paralarının nerde saklandığı, kasa dışında herhangi bir yerde para bırakılıp bırakılmadığı, Para alındığı halde tahsil fişi düzenlenmemiş veya düzenlendiği halde parası alınmamış veya parası ödendiği halde tediye fişi düzenlenmemiş veya düzenlendiği halde parası ödenmemiş herhangi bir işlemin, depoya alındığı veya depodan çıkışı yapıldığı halde gerekli tahsil, tediye ve mahsup fişleri düzenlenmemiş ihtiyaç maddeleri ve sair mallarla ilgili noksan bir işlemin olup olmadığı yazılacaktır.

Kasa Sayımı: Kasa müşterek muhafazaya iştirak edenlerin önünde sayılmaktadır. Kayıtlarda görünen bakiyesi ile fiili mevcudun birbiriyle uygun olup olmadığına bakılarak, çıkan sonuca uygun olarak kasa tutanağı tanzim edilerek tutanağın altı kontrolör ve kooperatif yetkilileri tarafından imzalanıp mühürlenmektedir.

Rapor Oluşturulması: Kasa sayımına mütetkip olarak, kontrolörce bilgisayar(E-Koop sistemi) üzerinden raporlar(mizan, ikrazat listesi, sermaye listesi v.b.) oluşturulmaktadır.

Muhasebe İşlemlerinin(Evrak-I Müspitenin) İncelenmesi: Kontrolörce bilgisayardan rapor oluşturulmasına mütetkip, son muhasebe işleminden başlanmak suretiyle geriye dönük olarak son 200 işlemin, evrak ekleriyle birlikte mukayeseli incelenmesi yapılarak ve kontrolörce dikkat çekici bir işlem ya da usulsüzlük tespit edilirse gerekli tedbirler alınmaktadır.

Borç Senetleri İncelemesi: Kontrolörce bilgisayardan rapor oluşturulmasına mütetkip son muhasebe işleminden başlamak suretiyle geriye dönük olarak kooperatiften kredi kullanan son 10 ortağın açık senetleriyle dosyadaki(yükten mektubu, beyanname, kredi genel sözleşmesi v.b.) imzalar karşılaştırılmakta ve herhangi bir farklılık tespit edilirse gerekli önlemler gecikmeye mahal vermeksizin alınmaktadır.

Stok Sayımı: Raporların oluşturulmasına mütetkip, stok mizanı yada stok sayım ön çalışması dokümanı ile fiilen stoklarda bulunan tüm emtiaların(konsinye emtialar dahil) sayım işlemleri kooperatif yetkililerinin nezaretinde kontrolörce gerçeleştirilmektedir. Bu doğrultuda yapılan sayımlar bittikten sonra sayım sonuçları stok sayım tutanağına geçirilerek tutanağın altı kontrolör ve kooperatif yetkilileri tarafından imzalanıp mühürlenmektedir.

Stok sayımları esnasında; Muamelesi tamamlandığı halde ortaklara teslim olmayan ihtiyaç maddeleri ile ortaklara teslim edilmesine rağmen muamelesi yapılmayan işlemlerle ilgili kontrolörce yapılan araştırma mutlaka sayım günü yerine getirilmekte, ikmal işlemleri aynı gün yaptırılmakta, bunun mümkün olmaması halinde ise durum bir tutanakla tespit edilerek ilgili kooperatifte herhangi bir usulsüzlük olup olmadığı hususu netleştirilmektedir. Bu bağlamda ikmal işlemlerin kooperatif personeline en kısa sürede yaptırılarak, yapılan ikmal işlemlerin kontrolüne mütetkip tarih ve işlem numarasını da içerecek şekilde excel formatında tablo oluşturulmakta, bu tablonun da kontrolör ve kooperatif yetkilileri tarafından imzalanıp mühürlenmekte ve stok sayım tutanağına mütetkip iliştirilmektedir.

Kontrolör tarafından yapılan kooperatifin ani denetim çalışmaları 1 günde sonlandırılarak rapora bağlanmaktadır.

2.21.2.2. Kapsamlı Ani Denetim

Kontrolör tarafından gerçekleştirilen ani denetimlerdeki kooperatifin kasa, stok fiili sayımlarının yapılarak muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılmasının, muhasebe işlemlerinin mevzuata uygunluğunun ve kredi borç senetlerdeki şekilsel şartların incelenmesinin yanında kredi genel sözleşmelerindeki şekilsel şartların ve de mizandaki hesapların incelendiği denetimlerdir.

Bölge Birliğine bağlı kooperatiflerin kapsamlı denetimi yılda en az 1 defa kontrolör tarafından yapılmaktadır. Fakat kontrolörlerin programlarında yer alan kooperatiflerden, yıl içinde müfettiş ya da kontrolörce teftişe tabi tutulanlar için, sayım tarihi itibarıyla kapsamlı ani denetim çalışması henüz yapılmamışsa o yıl içerisinde bu çalışma yapılmayabilmektedir.

Kapsamlı ani denetimlerde kapsamsız ani denetimde yapılan çalışmalar yapılarak ek olarak aşağıda belirtilen çalışmalarında yapılması gerekmektedir.

Kredi Genel Sözleşmesi İncelemesi: Kontrolörce bilgisayardan rapor oluşturulmasına müteakip, rapor oluşturmadan önceki son 50 kredi genel sözleşmesi mevzuatımız doğrultusunda(şekil şartları, kefil sayısı v.b. hususları) incelenecek, gerekli ikmali işlemler yaptırılarak ve kontrolörce dikkat çekici bir işlem ya da usulsüzlük tespit edilirse gerekli tedbirler alınmaktadır.

Mizan İncelemesi: Stok sayımına müteakip oluşturulan raporlardan teftiş mizanından;

-Ters bakiye veren hesapların tamamı incelenerek, sebepleri üzerinde durularak ve ikmali işlemler yaptırılmaktadır.

-Hesaplarda olmaması gerektiği halde geçmiş dönemlerden gelen ve özellikle mahiyeti itibarıyla borç-alacak durumu ile zaman aşımı hususu(personel, ortak v.b.) göz önünde bulundurularak hesaplarla ilgili gerekli işlemlerin yaptırılmasına(gerekli önlemlerin alınmasına) müteakip hesapların tasfiyesi sağlanmakta ve kontrolü yapılmaktadır.

Kontrolör tarafından yapılan kooperatifin kapsamlı ani denetim çalışması A-B sınıfı kooperatiflerde 2, C-D sınıfı kooperatiflerde 3 iş gününde sonlandırılarak rapora bağlanmaktadır.

Kontrolörler, denetimlere ilişkin iş ve işlemleri yerine getirirken düzenledikleri tutanak, liste, sayımlara ilişkin diğer belge yazıları 3 suret olarak tanzim ederek, bir suretini kooperatifte bulunan teftiş klasöründe muhafaza etmek üzere, tutanakla

kooperatif yetkililerine teslim etmekte, bir sureti kontrolörün kendi dosyasına konulmakta, diğer sureti ise üst yazı ile Bölge Birliğine intikal ettirilmektedir.

2.21.3. Merkezi Denetim Sistemi

Tarım Kredi Kooperatifleri denetim sisteminde, mevzuata aykırı işlemleri, hata ve suiistimalleri kayıpları takip ederek bunların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak uygulanan geleneksel denetim sisteminden ziyade, hatalı sonuçlar ile birlikte onu üreten sistemin zaafılarını belirleyen ve yok etme üzerine odaklaşan risk denetimi sistemine ağırlık verileceğinin belirtilmiş olması ve ülkemizde teftiş ve denetim yapısının da dikkate alınması neticesinde;

“Risk Denetimi” kapsamında Merkezi Denetim Sistemi uygulamasıyla ilgili olarak Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinden “Merkezi Denetim Birimi” oluşturulmuş ve ayrıca otomasyon sisteminde Merkezi Denetim Sistemin modülü altına çeşitli senaryolar eklenmiştir. Bu senaryolar sayesinde müfettişlerce yapılan teftişlerde ve kontrolörlerce yapılan denetimlerde yapılan kontrollerle ilgili sonuçlar daha kısa sürede alınmakta dolayısıyla zaman tasarrufu sağlanmakta olup ayrıca yapılan teftiş ve denetim çalışmalarında gözden kaçması muhtemel işlemlerinde önüne geçilmesi sağlanmaktadır.

Muhasebe İşlem Senaryoları: Kooperatifin, gün sonu kasa bakiyeleri, aylık kasa bakiyeleri, mesai saatleri dışında yapılan işlemler, parçalı tediye işlemleri, 331 numaralı hesap içerisinde yapılan aktarma işlemleri, personel avans tediyleri, ödeme dışı işlemler, 331 numaralı hesapta ters bakiye, pos makinesi blokelerinden usulsüz tasfiye edilenler, 612 numaralı hesaba borç yazılan pos makinesi bedelleri, 127.02 hesaptan olağan dışı yapılan işlemler, mizan hesap karakter kontrolü, borç işlemi yapılan gelir ve alacak işlemi yapılan gider hesapları, tohumluk aktarmaları mutabık olmayan kooperatifler, tohumluk peşin satış kontrolü, ortalama kasa hareketleri, şüpheli kasa hareketleri, 127 numaralı hesaba yapılan tediye işlemleri, ürün alım bedelleri aktarma işlemleri senaryoları muhasebe işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

Tedarik ve Pazarlama İşlem Senaryoları: Canlı hayvan stok belirleme süreleri, zirai alet bekleme süreleri, zararına satışlar, teşkilat içi düzenlenen faturalar, ürün değerlendirme işlemleri, motorin tankında kapasite üstü çıkışlar, yıllık satış artışı % 30 üzerinde olan kooperatifler, yıllık hedeflerine ulaşan kooperatifler senaryoları tedarik ve pazarlama işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

Kredi İşlem Senaryoları: Kredi tahsilâtı ile ilgili işlemler, pasif durumdaki ortaklara kredi kullandırılması, yaşlı ve reşit olmayan ortakların kredi hesaplarının kullanılması, ölen ortakların kredi hesaplarının kullanılması, mahsuben tahsilât işlemleri, 15.001,00-30.000,00 TL ve 30.001,00 TL-40.000,00 TL arasında kredi tespit edilen ortaklar, kanuni takip hesaplarında bulunan krediler, kredi vadelerinin tespiti, iptal edilen senetler, vadesinden önce tahsil edilen senetler, vadesinden 90 gün ve öncesinde kullandırılan krediler, yapılandırma ve ödeme kolaylığı işlemleri senaryoları kredi işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

Personel İşlem Senaryoları: Kadrosunda tek yetkili bulunan kooperatif listesi, kadrosunda tek yetkili personel olmayan kooperatif listesi, geçici personelce yürütülen kooperatifler senaryoları personel işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

Ortak İşlem Senaryoları: Sadece hayvan varlığıyla ortak olanların listesi, sadece kiralanmış arazilerle ortak olanların listesi senaryoları ortak işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

Teşkilat İşlem Senaryoları: Ortakların şahıs dosyası kayıt durumu, çıkan veya çıkarılan ortağın borç-alacak bakiyesi veren hesapları senaryoları teşkilat işlem senaryoları modülünde bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ MALATYA BÖLGE BİRLİĞİNE BAĞLI KOOPERATİFLERDE ARAŞTIRMA

Çalışmanın birinci bölümünde Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin tanıtımı yapılarak, ikinci bölümde iç kontrol sistemi ve iç denetim hakkında temel bilgiler verilerek, Tarım Kredi Kooperatiflerindeki iç denetim sistemi anlatılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde iç kontrol sisteminin etkinliği araştırılacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu uygulamanın temel amacı, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde iç kontrol sisteminin etkinliğinin ölçülmesi üzerine Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 59 birim kooperatifte iç kontrol sisteminin uygulanma durumunu incelemek ve etkinliğinin artırılması için söz konusu kooperatiflere önerilerde bulunmaktır. Bu bağlamda uygulamanın alt amaçları;

- Yönetim bölümünde iç kontrol sisteminin uygulanma durumunu belirlemek.
- Depo bölümünde iç kontrol sisteminin uygulanma durumunu belirlemek.
- Muhasebe bölümünde iç kontrol sisteminin uygulanma durumunu belirlemek.
- Kredi ve satış bölümünde iç kontrol sisteminin uygulanma durumunu belirlemek.

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

Uygulama gerçekleştirilmeden önce alan araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırmalara göre, Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 13 ilde faaliyet gösteren 59 birim kooperatif bulunmaktadır. 59 birim kooperatifin 1. derece yetkililerinin tamamıyla yüz yüze görüşme yapılmış olup, tamamından olumlu cevap alınarak kooperatifin 1. derece yetkilisi(Müdür, Müdür Yardımcısı, Kooperatif Yetkilisi, Yetkili Ziraat Mühendisi) konumunda bulunan kişilerle anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 15 paket programında değerlendirilmiştir.

3.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Analizi

Uygulamaya katılan Kooperatiflerin illere dağılımı Tablo 2.'de görülmektedir.

Tablo 2. Kooperatiflerin illere dağılımı

İller	Kooperatif Sayısı	Yüzde(%)
Malatya	23	39
Elazığ	9	15,1
Diyarbakır	5	8,5
Mardin	5	8,5
Bitlis	5	8,5
Van	3	5,1
Tunceli	2	3,4
Batman	2	3,4
Muş	2	3,4
Siirt	1	1,7
Bingöl	1	1,7
Şırnak	1	1,7
Hakkâri	0	0
Toplam	59	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi kooperatiflerin % 39'u Malatya'da, % 15,10'u Elazığ'da bulunmakta olup, geri kalan kooperatifler 10 ilde(Diyarbakır, Mardin, Bitlis, Van, Tunceli, Batman, Muş, Siirt, Bingöl, Şırnak)bulunmaktadır.

Uygulamaya katılan Kooperatiflerin kaç çalışanla faaliyette bulundukları Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Kooperatiflerin çalışan sayılarının dağılımı

Çalışan Sayısı	Kooperatif Sayısı	Yüzde(%)
1	10	17
2	18	30,5
3	18	30,5
4	5	9
5	4	6,5
6	4	6,5
Toplam	59	100

Uygulamaya katılan 59 birim kooperatifin % 17'si 1 çalışanla, % 30,5'i 2 çalışanla, % 30,5'i 3 çalışanlar, % 9'u 4 çalışanla, % 6,5'i 5 çalışanla ve % 6,5'i 6 çalışanla faaliyet göstermekte olup, 59 birim kooperatifte toplam 164 çalışan çalışmakta olup, kooperatif başına ortalama 2,78 çalışan düşmektedir.

Uygulamaya katılan Kooperatif 1. derece yetkililerinin yaş dağılımı Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin yaş dağılımı

Yaş	Personel Sayısı
18-25	0
26-35	29
36-42	7
43 ve Üstü	23
Toplam	59

Uygulamaya katılan 59 birim kooperatifte çalışan ve uygulamaya katılan 1. derece yetkililerinin % 49'u 26-35 yaş aralığında, % 13'ü 36-42 yaş aralığında, % 38'i 43 ve üstü yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Uygulamaya katılan Kooperatif 1. derece yetkililerinin öğrenim durumu dağılımı Tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin öğrenim durumu dağılımı

Öğrenim Durumu	Personel Sayısı
İlköğretim	0
Lise	17
Lisans	38
Yüksek Lisans	4
Doktora	0
Toplam	59

Uygulamaya katılan 59 birim kooperatifte çalışan ve uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin % 29'unun lise mezunu, % 64'ünün üniversite mezunu, % 7'sinin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Uygulamaya katılan Kooperatif 1. derece yetkililerinin unvan durumu dağılımı Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin unvan dağılımı

Unvan	Personel Sayısı
Ziraat Mühendisi	14
Yetkili Memur	15
Müdür Yardımcısı	16
Müdür	14
Toplam	59

Uygulamaya katılan 59 birim kooperatifte çalışan ve uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin % 24'ünün Ziraat Mühendisi, % 25'inin Yetkili Memur, % 27'sinin Müdür Yardımcısı, % 24'ünün Müdür statüsünde çalıştığı görülmektedir.

Kooperatifte 1. derece yetkili Müdür olup, Müdürün olmaması durumunda sırasıyla Müdür Yardımcısı, Yetkili Memur ve/veya Ziraat Mühendisi kooperatifte 1. derece yetkilidir.

Uygulamaya katılan Kooperatif 1. derece yetkililerinin hizmet süresi Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin hizmet süresi dağılımı

Hizmet Süresi	Personel Sayısı
0-5	15
6-10	18
11-15	0
16-20	10
21-25	14
26-30	2
Toplam	59

Uygulamaya katılan 59 birim kooperatifte çalışan ve uygulamaya katılan 1. derece yetkililerin % 25'inin 0-5 yıl arasında, % 31'inin 6-10 yıl arası, % 17'sinin 16-20 yıl arasında, % 24'ünün 21-25 yıl arası, % 3'ünün 26-30 yıl arası kooperatifte hizmeti bulunduğu görülmektedir.

3.3.1. Yönetim Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili Değerlendirmeler

Kooperatiflerin sorulara verdikleri cevaplara göre yönetim bölümünde etkin bir iç kontrol sisteminin sağlayıp, sağlayamadıkları anlaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 8. Yönetim Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi

Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsız	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Organizasyon şemasındaki hiyerarşiye önem verilmektedir.	% 30	% 64	% 4	% 2	% 0
Organizasyon şeması günün şartlarına göre değişmektedir.	% 17	% 73	% 7	% 0	% 3
Yetki ve sorumluluk yazılı olarak belirlenmektedir.	% 17	% 77	% 3	% 3	% 0
Kooperatif çalışanlarının yetki ve sorumlulukları dengeli olarak tespit edilmektedir.	% 10	% 61	% 15	% 14	% 0
Kooperatifteki iş ve işlemlerin yürütülmesi sağlayabilecek kaliteli personeller işe alınmaktadır.	% 12	% 68	% 10	% 0	% 10
Kooperatifte yeterli sayıda personel vardır.	% 0	% 42	% 18	% 20	% 20
Personele görevleri yazılı olarak bildirilmektedir.	% 10	% 80	% 0	% 10	% 0
Personel terfilerinde objektif kriterler kullanılmaktadır.	% 0	% 39	% 20	% 41	% 0
Personel ücret politikalarından memnuniyet sağlanmaktadır.	% 0	% 33	% 17	% 25	% 25
Kooperatif Müfettiş veya Kontrolör tarafından düzenli denetlenmektedir.	% 75	% 25	% 0	% 0	% 0

Organizasyon şemasındaki hiyerarşiye önem veriliyor mu? Sorusuna kooperatiflerin % 64'ü katılıyorum derken % 30'u da kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiş olup, % 4'ü kararsız olduğunu, % 2'si katılmadığını belirtmiştir. Bu durum iç kontrol açısından olumlu bir sonuçtur. Çünkü kooperatiflerdeki iş ve işlemlerin rahat bir şekilde yürüyebilmesi ve denetlenebilmesi için ast-üst ilişkisinin doğru bir biçimde tanımlanmış olması gerekmektedir. Ast-üst ilişkisi doğru bir şekilde tanımlanması sayesinde verilen talimatlar hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirilmekte, iş ve işlemlerin etkin bir biçimde yapılması sağlanmış olmaktadır.

Organizasyon şeması günün şartlarına göre değişiyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 73'ü katılıyorum, % 17'si kesinlikle katılıyorum, % 7'si kararsızım ve % 3 kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Organizasyon şemasının günün şartlarına uygun olarak değiştirildiği verilen cevaplardan görülmekte olup, Kooperatiflerin değişen şartlara bütünleşmiş olması oldukça önemlidir. Günün şartlarına

göre yeniden organizasyon şeması yapılandırıldığından kooperatifteki faaliyetlerin, işlerin etkin bir biçimde yürütülmesi sağlanmış olmaktadır.

Yetki ve sorumlulukların yazılı olarak belirleniyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 77'si katılıyorum, % 17'si kesinlikle katılıyorum derken % 3'ü kararsız, % 3'ü ise katılmıyor olduğunu belirtmiştir. Yetki ve sorumlulukların yazılı olarak belirleniyor olması olumlu bir sonuçtur. Kooperatifte çalışan her personelin kendi görev ve sorumluluk alanının yazılı olarak belirlenmesi sayesinde personeller arasında yetki ve sorumluluk çatışması yaşanmayacak ve de bu sayede çalışanlar kendi sorumluluk alanlarıyla ilgili riskler olarak inisiyatifler kullanabilecektir. Etkin bir iç kontrol sistemi için, yetki ve sorumluluklar kesinlikle yazılı olarak belirlenmiş olması gerekmektedir. Çünkü bu sayede yerine getirilecek işlerin ve talimatların hangi personelin yapması gerektiği ve bu işlemler sonucunda doğacak zararlardan hangi personelin sorumlu tutularak rücu edileceği belirlenmiş olacaktır.

Kooperatif çalışanlarının yetki ve sorumlulukları, kooperatiflerin % 71'inde(% 61 katılıyorum, % 10 kesinlikle katılıyorum, % 15 kararsız, % 14 katılmıyorum) dengeli olarak tespit ediliyor olup, bu durum iç kontrol sistemi açısından olumlu bir sonuçtur. Çalışanların yetki ve sorumlulukları statülerine uygun olarak belirlenmesinin iş ve işlemlerin aksamadan yürütülmesi açısından oldukça önemlidir. Dengesiz bir yetki ve sorumluluk dağılımında çok farklı sonuçlar doğabilecektir. Çalışan personele yetkisinden daha fazla sorumluluk verilmesi durumunda, gerekli yerlerde risk ve inisiyatif almada personel zorlanacak olup, verilen sorumluluklar altında ezilecek iş ve işlemleri yürütmede zorlanacaktır. Personele verilen yetkiden daha az sorumluluk verildiğinde ise, sorumluluk duygusuyla hareket etmeyecek büyük zararlar meydana getirecek riskleri rahat bir şekilde alarak işletmeyi gereksiz yere riske etmiş olacaktır.

Kooperatiflerin % 80'inde (% 68 katılıyorum, % 12 kesinlikle katılıyorum, % 10 kararsız, % 10 kesinlikle katılmıyorum)kaliteli personel istihdam ediliyor olup, kooperatiflerde genel itibariyle kalifiye personelin olması personelin kurum mevzuatına ve gerekli muhasebe bilgisine hakim olduğu anlamına gelmektedir. Kaliteli personel sayesinde yapılan iş ve işlemler mevzuata uygun bir şekilde yapılmış olacak olup, bu sayede iç kontrol sistemi de etkin bir biçimde çalışmış olacaktır. Ayrıca kalifiye personelin olması, personelin değişen şartlara ve gelişen durumlara uyum sağlayıp sürekli kendini mesleki anlamda geliştirebileceği anlamına gelmektedir.

Yeterli sayıda personel var mı? Sorusuna, kooperatiflerin yalnızca % 42 ‘si katılıyorum şeklinde cevap vermiş olup, % 18’i kararsız, % 20’si katılmadığını, % 20’si kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. İç kontrol açısından oldukça olumsuz bir durumdur. Kooperatifte yeterli personelin olmaması iş ve işlemlerde aksamaların meydana geleceği, iç kontrol açısından etkin bir iç kontrol sisteminin kurulmasının oldukça güç olacağı anlamına gelmektedir. Çünkü iş ve işlemlerin mevzuata uygun bir şekilde yapılarak kontrolünün sağlanması için yeterli sayıda personelin istihdamı şarttır.

Kooperatiflerin % 90’ında(% 80 katılıyorum, % 10 kesinlikle katılıyorum, % 10 katılmıyorum) personele görevleri yazılı olarak bildiriliyor olup, kooperatifte farklı pozisyonlarda çalışan personellerin görevlilerinin neler olduğunu hususunda yazılı bir mevzuatın olması personelin görev ve sorumluluklarını yetkilerinin neler olduğunu bilmesi açısından önemlidir. Böylece personel hangi görevlerin kendine ait olduğunu bilecek ve buna göre hareket edecektir.

Personel terfilerinde objektif kriterler kullanılıyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 39’u katılıyorum, % 20’si kararsızım, % 41’i katılmıyorum şeklinde cevap vermiş olup, bu anket sonucuna göre kooperatiflerde, terfilerde objektif kriterler uygulanmamaktadır. Personel terfilerinde objektif kriterlerin uygulanmamasından dolayı üst görevlere liyakatten uzak, geldiği makamın ve konumu temsilden uzak gerekli bilgi ve donanımına sahip olmayan kişiler gelecek olup, bu durum kooperatifteki iş ve işlemlerin kalitesini düşürecek, kooperatif faaliyetlerini olumsuz etkileyecektir. Etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmak isteyen işletmeler terfilerde mutlaka objektif kriterler kullanmak zorundadır. Aksi takdirde üst makamlara donanımsız personeller gelecek, bu da personelin iş verimliliğini düşürecektir.

Personel ücret politikalarından, kooperatif çalışanlarının sadece % 33’ünün(% 33 katılıyorum, % 17 kararsız, % 25 kesinlikle katılmıyorum, % 25 katılmıyorum) memnun olduğu görülmektedir. Bu oran düşük bir oran olup, çalışanların işe olan motivasyonlarını etkileyecek ve aidiyet duygularını zedeleyecek bir durumdur. Çalışanların genel itibarıyla ücretlerden memnun olmaması şüphesiz iş kalitesini de etkileyecektir. Ücretlerin düşük olması durumunda çalışanlar gerekli gayreti göstererek çalışmayacak, gerekli yerlerde risk alarak inisiyatif kullanmayacaklardır. Özellikle kooperatifte yeni işe başlayan üniversite mezunu personellerin, ücretlerin düşük olmasından dolayı henüz daha yetki almadan stajları bitmeden kurumdan ayrılacakları, bu durumda kurumun zararına olduğu açıktır.

Kooperatifler(% 75 kesinlikle katılıyorum, % 25 katılıyorum) düzenli olarak denetim elemanları tarafından denetlenmektedir. Bu konu iç kontrol sisteminin etkinliği açısından son derece önemli bir husus olup, düzenli yapılan denetimler sayesinde iç kontrolün etkinliği şüphesiz artacaktır. Yapılan denetimlerde denetim elemanlarınca, kooperatif denetiminde tespit edilen eksiklikler, yapılan yanlışlar hakkında kooperatif personeline uyarılarda bulunulacak olup, bu sayede kooperatif çalışanları söz konusu noksanlıkları ikmal ederek ve yanlışları düzelterek tekrarına mahal vermeyecektir. Ayrıca kurum nezdinde denetimler sayesinde soruşturma sayısı da giderek düşecektir. Denetim elemanları kurumun mevzuatının aksayan yönlerini tespit ederek iş ve işlemlerin daha etkin bir biçimde yürütülmesini sağlamış olacaktır.

59 birim kooperatifin 1.derece yetkili personeline Yönetim Bölümündeki iç kontrol etkinliğini ölçmeye yönelik olarak toplam 10 soru sorulmuş olup, sonuç olarak; Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yönetim Bölümünde etkin bir iç kontrol sistemi oluşturabilmek için yeterli sayıda personel istihdamı sağlanmalı, personel terfilerinde objektif kriterler koyarak, üst makamlara çıkışı bu kriterleri sağlayan personeli getirmeli ayrıca kooperatifte çalışan personelin ücretinde iyileştirme yapılmalıdır. Tüm bunlar sağlandığında şüphesiz daha etkin bir iç kontrol sistemi kooperatifte oluşmuş olacaktır.

3.3.2. Depo Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili Değerlendirmeler

Kooperatiflerin sorulara verdikleri cevaplara göre depo bölümünde etkin bir iç kontrol sisteminin sağlayıp, sağlayamadıkları anlaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 9. Depo Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi

Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Karasız	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Deponun Minimum ve maksimum stok kapasitesi belirlenmektedir.	% 34	% 54	% 0	% 8	% 4
Stok sayımları en az 6 ayda bir düzenli olarak yapılmaktadır.	% 17	% 73	% 7	% 0	% 3
Fiili sayım sonuçları, muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılmaktadır.	% 80	% 20	% 0	% 0	% 0
Yetkililer tarafından stok sayımları ile ilgili olarak tutanak düzenlenmektedir.	% 61	% 39	% 0	% 0	% 0
Depodaki giriş ve çıkış işlemleri için yetkilendirilmiş bir depo sorumlusu vardır.	% 34	% 41	% 14	% 6	% 5
Depo sorumlusu her türlü stok giriş kaleminin fiziki kontrolünden sorumlu tutulmaktadır.	% 27	% 45	% 18	% 14	% 14
Depodan stok çıkışında belge kullanılmaktadır.	% 20	% 61	% 7	% 7	% 5
Stoklar uygun koşullarda saklanmaktadır.	% 27	% 60	% 8	% 5	% 0
Stok hareketleri otomasyon sisteminden izlenmektedir.	% 47	% 45	% 8	% 0	% 0
Stok kayıtları depo bölümünden sorumlu personel dışında başka bir personel tarafından tutulmaktadır.	% 20	% 41	% 20	% 5	% 14

Etkin bir iç kontrol sistemi kurmak isteyen işletmeler için stok yönetimi oldukça önemlidir. Stok yönetiminin en önemli amacı; işletmenin faaliyetleri için gerekli olan stokun miktar ve zamanlamasının etkin olarak yapılmasıdır.

Kooperatif deposunun maksimum ve minimum stok kapasitesi(% 34 kesinlikle katılıyorum, % 54, % 8 katılmıyorum, % 4 kesinlikle katılmıyorum) kooperatiflerin tamamına yakınında belirlenmektedir. Deponun kapasitesinin belirlenmesi sayesinde stok sirkülasyonu daha etkin bir biçimde sağlanmış olacak, deponun atıl bir şekilde kullanılması engellenerek kaynakların etkin kullanımı sağlanmış olacaktır. Ayrıca stok siparişlerinin zamanında verilerek, stoklama maliyeti minimize edilmiş olacaktır.

Kooperatiflerin tamamına yakınında depodaki stokların sayımları 6 ayda bir düzenli olarak yapılmaktadır(% 17 kesinlikle katılıyorum, % 73 katılıyorum, % 7

kararsız, % 3 kesinlikle katılmıyorum). 6 ayda bir yapılan sayımlar sayesinde stoklarda herhangi bir noksanlığın olup olmadığının tespiti sağlanmış olacak ve de söz konusu noksanlığın nedenlerinin araştırılma imkânı doğacaktır.

Fiili sayım sonuçları, muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılıyor mu? Sorusuna kooperatifler çok büyük bir oranla % 80'i kesinlikle katılıyorum, % 20'si katılıyorum demiştir. Verilen cevaplardan Kooperatiflerin tamamında fiili sayım sonuçları ile muhasebe kayıtlarının karşılaştırıldığı anlaşılmaktadır. Kayıtlarla fiili sayım sonuçlarının karşılaştırılması sayesinde, stok çıkışı yapıldığı halde kayıtlardan düşülmeyen stokun olup olmadığının ve/veya kayıtlardan çıkış işlemi yapıldığı halde depodan stok çıkışı yapılmayan malların olup olmadığının tespiti yapılmış olacak, eksik işlemlerin ikmali sağlanarak fiili sayımlarla kayıtlar arasındaki mutabakatsızlık giderilmiş olacaktır.

Yetkililer tarafından stok sayımları ile ilgili olarak tutanak düzenleniyor mu? Sorusuna yine kooperatifler büyük bir oranla % 61 kesinlikle katılıyorum, % 39 katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Alınan cevaplardan kooperatiflerin tamamında stok sayımlarının tutanak altına alındığı görülmektedir. Stok sayımlarının tutanak altına alınması sayesinde, fiili olarak yapılan sayımlar belgeye dayandırılmış olacaktır.

Depodaki giriş ve çıkış işlemleri için yetkilendirilmiş bir depo sorumlusu var mı? Sorusuna kooperatiflerin, % 34'ü kesinlikle katılıyorum, % 41'i katılıyorum, % 14'ü kararsızım, % 6'sı katılmıyorum, % 5'i kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Depo sorumlusunun bulunmasından dolayı depoya girişi ve çıkışı yapılan stokların kontrolü sağlanmış olacak, depoya girişi ve çıkışı yapılan mallarla ilgili bir problem meydana geldiğinde anında depo sorumlusu tarafından müdahale edilerek durum yetkililere rapor edilecektir.

Depo sorumlusu her türlü stok giriş kaleminin fiziki kontrolünden sorumlu tutuluyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 27'si kesinlikle katılıyorum, % 45'i katılıyorum derken % 18' kararsız, % 14 katılmadığını, % 14 ise de kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Depo Sorumlusunun stokların fiziki kontrolünden sorumlu olmasından kaynaklı olarak depo girişi yapılan bütün stokların kontrolü sağlanmış olacaktır.

Stok çıkışlarında kooperatiflerin büyük çoğunluğu belge kullanmakta olup (% 20 kesinlikle katılıyorum, % 61 katılıyorum, % 7 kararsız, % 7 katılmıyorum, % 5 kesinlikle katılmıyorum), bu durum stok çıkışlarının doğru bir biçimde yapılıp

yapılmadığının kontrolünün sağlanması açısından önemlidir. Stok çıkışlarıyla ilgili olarak ilerde meydana gelebilecek bir sorunda, bu belgeler sayesinde sorunun tespiti sağlanacaktır.

Depodaki stoklar kooperatiflerin büyük bir kısmında uygun koşullarda saklanıyor olup(% 27 Kesinlikle katılıyorum, % 60 katılıyorum, % 8 kararsız, % 5 katılmıyorum) stokların uygun koşullarda saklanması neticesinde, stoklarda bozulma, zayi olma gibi bir durumla karşılaşmamaktadır.

Stok hareketleri çok yüksek bir oranda kooperatiflerde otomasyon sisteminden izlenmektedir(% 47 kesinlikle katılıyorum, % 45 katılıyorum, % 8 kararsız). Bu durum stoklar üzerindeki kontrolü arttırmakta olup, stok giriş ve çıkışlarından kaynaklı olarak meydana gelmesi muhtemel sorunların ortaya çıkma olasılıklarını azaltmaktadır.

Stok kayıtları depo bölümünden sorumlu personel dışından ki başka bir personel tarafından tutuluyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 20'si kesinlikle katılıyorum, % 41'i katılıyorum, % 20'si kararsız, % 5'i katılmıyorum, % 14'ü kesinlikle katılmıyorum demiş olup, bu sonuç kooperatiflerde genel itibariyle stok giriş ve çıkışına ait muhasebe kayıtlarının depo sorumlusu dışında başka kişilerce tutulduğunu göstermektedir. Bu durum iç kontrol sisteminin görevler ayrımı ilkesine uygun davranıldığını göstermektedir. Depo bölümünden sorumlu personele aynı zamanda stok kayıtları da yaptırılırsa bu personelin hata ve hile yapma olasılığı artacaktır. Çünkü stoklarla ilgili tüm iş ve işlemler tek bir personelde olmasından kaynaklı olarak personeli denetleyecek bir iç mekanizma olmadığından, personelce yapılacak hata ve hilelerin tespiti yapılamayacaktır. Bu da iç kontrol sisteminde istenmeyen bir durumdur.

59 birim Kooperatife, Depo Bölümündeki iç kontrol etkinliğini ölçmeye yönelik olarak toplam 10 soru sorulmuş olup, kooperatiflerin büyük bir çoğunluğu genel itibariyle sorulan tüm sorulara katılıyorum veya kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermiş olup, bu durum kooperatiflerin Depo Bölümünde iç kontrol sisteminin etkin bir biçimde uygulandığını göstermektedir.

3.3.3. Muhasebe Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili Değerlendirmeler

Kooperatiflerin sorulara verdikleri cevaplara göre muhasebe bölümünde etkin bir iç kontrol sisteminin sağlayıp, sağlayamadıkları anlaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 10. Muhasebe Bölümüyle ilgili kontrollerin değerlendirilmesi

Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsız	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Muhasebe el kitabı kullanılmaktadır.	% 0	% 27	% 36	% 37	% 0
Muhasebe bölümü diğer bölümlerden tam bağımsız olarak çalışmaktadır.	% 8	% 37	% 55	% 0	% 0
Muhasebe işlemleri Müfettiş veya Kontrolör tarafından kontrol edilmektedir.	% 59	% 41	% 0	% 0	% 0
Bir işlemin kaydı bir kişi tarafından yapılıyor.	% 10	% 31	% 18	% 31	% 10
Kasa sayımı fiili olarak her günün sonunda yapılarak, kasa hesabıyla mutabakat sağlanmaktadır.	% 95	% 5	% 0	% 0	% 0
Firmalarla, üst kuruluşlarla, diğer birim kooperatiflerle belirli aralıklarla hesap mutabakatı sağlanmaktadır.	% 32	% 68	% 0	% 0	% 0
Kooperatifte çalışan personeller birbirilerinin yapmış oldukları muhasebe kayıtlarını kontrol edilmektedir.	% 30	% 61	% 9	% 0	% 0
Kooperatife gelen paraların günlük olarak bankaya yatırılmaktadır.	% 80	% 20	% 0	% 0	% 0
Banka cari ve pos hesap bakiyeleri belirli aralıklarla muhasebe kayıtlarıyla mukayese edilerek hesap mutabakatları sağlanmaktadır.	% 51	% 49	% 0	% 0	% 0
Belge, rapor ve dosyalar tam olarak korunmaktadır.	% 51	% 49	% 0	% 0	% 0

Kooperatiflerin sadece % 27'sinin, muhasebe el kitabı kullanıyor musunuz? Sorusuna katılıyorum şeklinde cevap vermesi oldukça olumsuz bir sonuç olup, ayrıca %36'sı kararsız olduğunu, % 37'si katılmadığını belirtmiştir. Yapılan işlemlerin doğru bir biçimde doğru hesaplar kullanılarak kayıtlara alınmasının sağlanması için Kooperatiflerin mutlak suretle muhasebe el kitabı kullanmaları gerekmektedir.

Muhasebe Bölümü diğer bölümlerden bağımsız çalışıyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 8'i kesinlikle katılıyorum derken % 37'si katılıyorum demiş, % 55'i ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Alınan cevaplar irdelendiğinde; Kooperatiflerde genel itibariyle Muhasebe Bölümünün diğer bölümlerde bağımsız çalışmadığı sonucuna varılmakta olup, görevlerin ayrımı ilkesi gereği bölümlerin bir birinden bağımsız bir biçimde çalışmaları, iş ve işlemler üzerinde etkin denetimin sağlanması açısından önemli olup, personelin çalışmış olduğu bölümde uzmanlaşması açısından da oldukça önemlidir.

Muhasebe işlemleri müfettiş veya kontrolör tarafından kontrol ediliyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 59 kesinlikle katılıyorum, % 41 katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Muhasebe işlemleri, denetim elemanları tarafından kooperatiflerin tamamında denetleniyor olması; hatalı, kasıtlı işlemlerin tespit edilmesine ve de önüne geçilmesine fayda sağlayacak olup, etkin bir iç kontrol sistemini oluşturmak isteyen işletmeler için denetim elemanları tarafından muhasebe işlemlerinin belirli periyotlarla kontrol edilmesi vazgeçilmezdir.

Bir işlemin kaydı bir kişi tarafından yapılıyor mu? Sorusuna, kooperatifler farklı cevaplar vermişlerdir(% 10 kesinlikle katılıyorum, % 31 katılıyorum, % 18 kararsız, % 31 katılıyorum, % 10 kesinlikle katılıyorum). Alınan cevaplar doğrultusunda kooperatiflerde genel itibariyle bir işlemin kaydı birden fazla kişi tarafından yapılmaktadır. Bir işlemin yapılış sürecinde birden fazla kişinin yer almasından dolayı yapılan işlemin kontrolü sağlanmış olacak ve sonuç olarak hata yapma olasılığını azaltacaktır.

Kooperatiflerin tamamında kasa sayımı fiili olarak her günün sonunda yapılarak, kasa hesabıyla mutabakat sağlanıyor olup(% 95 kesinlikle katılıyorum, % 5 katılıyorum), kooperatiflerde günlük olarak kasaya para giriş çıkış sirkülasyonunun yoğunluğu düşünüldüğünde hata yapma olasılığı kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Hata yapma olasılığının yüksek ve yapılan bu hataların ciddi sonuçlar doğurduğu göz önüne alındığında kooperatiflerde kasa kontrolü oldukça önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında kooperatiflerin tamamında kasa sayımı fiili olarak her günün sonunda yapılarak, kasa hesabıyla mutabakat sağlanıyor olması kasa kontrolünün sağlanması açısından oldukça olumlu bir durumdur. Bu sayede kasaya giriş çıkışlarda yapılan hata gün sonunda ortaya çıkmış olacak ve söz konusu hatanın tespiti kolaylaşacaktır.

Firmalarla, üst kuruluşlarla, diğer birim kooperatiflerle belirli aralıklarla hesap mutabakatı bütün kooperatiflerde sağlanıyor olması(% 32 kesinlikle katılıyorum, % 68 katılıyorum), olumlu bir sonuçtur. Kooperatifin sürekli olarak ticari ilişki içinde olduğu firmaların ve üst kuruluşların ilgili hesapların da hemen hemen her gün birçok işlemin gerçekleşmesinden dolayı ilgili hesapların kontrolünün sürekli bir biçimde sağlanması gerekmekte olup, bu kontrolünde ancak firmalarla ve üst kuruluşlarla yapılacak mutabakatlar sonucunda sağlanacağı tabidir.

Kooperatifte çalışan personeller birbirilerinin yapmış oldukları muhasebe kayıtlarını genel itibariyle kontrol ediyor olup(% 30 kesinlikle katılıyorum, % 61 katılıyorum, % 9 kararsız), bu durum iç kontrol sistemi açısından oldukça önemlidir. Çünkü yapılacak bir hatanın veya hilenin önüne geçilebilmesi için personellerin bir birilerinin yapmış oldukları işlemleri denetlemesi gerekmektedir. Böylece yapılmış olan hatalı bir işlem olduğunda gerekli düzeltmelerin yapılması sağlanacaktır.

Kooperatiflerin tamamında kooperatife günlük olarak gelen paralar aynı gün banka hesabına yatırılıyor olup(% 80 kesinlikle katılıyorum, % 20 katılıyorum), bu durum oldukça olumlu bir durumdur. Gelen paraların aynı gün bankaya yatırılması, finansmanların atıl bir biçimde durmasını ve olası bir hırsızlık durumunda paraların risk altında kalmasını engellemektedir.

Banka cari ve pos hesap bakiyeleri belirli aralıklarla muhasebe kayıtlarıyla mukayese edilerek hesap mutabakatları sağlanmaktadır(% 51 kesinlikle katılıyorum, % 49 katılıyorum). Kooperatifin gün içerisinde banka cari ve pos hesabıyla ilgili olarak birçok işlem yapılmasından dolayı banka cari ve pos hesabının olası hatalı işlemlerin önüne geçilebilmesi için sürekli bir biçimde kontrolünün yapılması gerekmektedir. Bu kontrolünde yapılabilmesi için bankadaki ilgili hesapların dökümleriyle Kooperatifçe banka cari hesabının ve pos hesabının kayıtlarının karşılaştırılarak mutabakatın sağlanması gerekmektedir.

Kooperatiflerde belge, rapor ve dosyalar tam olarak korunuyor(% 51 kesinlikle katılıyorum, % 49 katılıyorum) olup, belge, rapor ve dosyalar muhasebe iş ve işlemlerini tevsik edici olması münasebetiyle korunmaları etkin bir iç kontrol açısından önemlidir. Çünkü yapılan işlemlerin ispatı ancak belge, rapor ve dosyalarla sağlanmaktadır.

Etkin bir iç kontrol sistemini oluşturmak isteyen işletmeler için en önemli bölüm muhasebe bölümüdür. Kooperatifler içinde aynı durum geçerlidir. 59 birim kooperatife Muhasebe Bölümündeki iç kontrol etkinliğini ölçmeye yönelik olarak toplam 10 soru

sorulmuş olup, alınan cevaplardan kooperatiflerin muhasebe bölümünde iç kontrol sisteminin etkin bir biçimde uygulanmasıyla ilgili bazı sorunlar olduğu görülmektedir. İç kontrol sisteminin daha etkin hale getirilebilmesi için kooperatiflerde, yukarıda bahsedilen sorunların çözülmesi gerekmektedir.

3.3.4. Kredi ve Satış Bölümü Faaliyetlerinde İç Kontrol Sisteminin Uygulanma Durumu İle İlgili Değerlendirmeler

Kooperatiflerin sorulara verdikleri cevaplara göre kredi ve satış bölümünde etkin bir iç kontrol sisteminin sağlayıp, sağlayamadıkları anlaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 11. Kredi ve Satış Bölümüyle ilgili kontroller

Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kararsız	Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor
Kredilendirme işlemleri mevzuata uygun bir şekilde yapılmaktadır.	% 59	% 41	% 0	% 0	% 0
Vadesi geçen alacakların tahsilinde Kooperatif Sözleşmeli Avukatı etkili olmaktadır.	% 51	% 39	% 10	% 0	% 0
Gerçekleşmesi mümkün satış hedefleri tespit edilmektedir.	% 29	% 61	% 0	% 10	% 0
Kredi kullandırılan ortaklara borç bildirim mektupları zamanında gönderilmektedir.	% 39	% 61	% 0	% 0	% 0
Kooperatif personeline kredi kullandırma konusunda yeterince yetki verilmektedir.	% 49	% 41	% 0	% 0	% 10
Yöredeki satış potansiyeli tam olarak değerlendirilmektedir.	% 31	% 59	% 0	% 10	% 0
Satışların arttırılması için yapılmış bir çalışma vardır.	% 32	% 58	% 0	% 10	% 0
Kullandırılan kredilerin mevzuata uygunluğunun kontrolü Müfettiş veya Kontrolör tarafından belirli periyotlarla yapılmaktadır.	% 59	% 41	% 0	% 0	% 0
Satış fiyatları piyasayla rekabet edebilecek şekilde belirlenmektedir.	% 31	% 31	% 20	% 10	% 8
Profesyonel satış teknikleri kullanılmaktadır.	% 41	% 51	% 0	% 0	% 8

Kooperatiflerde kredi işlemleri mevzuata uygun bir biçimde yapılmakta olup(% 59 kesinlikle katılıyorum, % 41 katılıyorum), bu durum kredilerin geri dönüşümü için gerekli kefaletin ve/veya teminatların alındığı anlamına gelmektedir. Bu sayede kredilerin geri dönüşüm riski minimize edilmiş olacaktır. Günümüz ekonomisinde kullandırılan kredilerin geçmişteki gibi yüksek faiz getirilerinin olmadığı dikkate alındığında kooperatif tarafından kullandırılan kredilerin çok küçük bir kısmının dönmemesi halinde bile kooperatif kredi faaliyetlerinden zarar edebileceğinden, mevzuat doğrultusunda kredilerin kullandırılması kooperatif açısından oldukça faydalıdır.

Vadesi geçen alacakların tahsilinde sözleşmeli avukatlar genel itibariyle etkin olup(% 59 kesinlikle katılıyorum, % 41 katılıyorum, % 10 kararsız), ödenmeyen kredilerin geri dönüşümünü sağlanması açısından bu durum oldukça önemlidir. Kredi maliyetlerinin günümüzde çok yüksek olması münasebetiyle çiftçilere kullandırılan kredilerden elde edilen faiz gelirinden kredi maliyetleri düştüğünde çok düşük oranda faiz getirisi elde edildiğinden dolayı kullandırılan kredilerin % 100'ünün geri dönüşümünün sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında kooperatif sözleşmeli avukatlarının vadesi geçen alacaklar konusunda etkin olması kredilerin geri dönüşümü açısından faydalı bir durumdur.

Kooperatiflerin tamamına yakınında(% 29 kesinlikle katılıyorum, % 61 katılıyorum, % 10 katılmıyorum) gerçekleşmesi mümkün satış hedefleri tespit ediliyor olup, hedeflerin hayalî olmaması hedeflerin gerçekleşme olasılığını arttıracaktır.

Kredi kullanan ortaklara borç bildirim mektupları zamanında gönderiliyor olup(% 39 kesinlikle katılıyorum, % 61 katılıyorum), bu sayede ortakların borçlarını zamanında ödemesi sağlandığı gibi, borç bakiyesinde yapılan olası bir hatanın da önüne geçilmiş olacaktır.

Kooperatif personeline kredi kullandırma konusunda yeterince yetki veriliyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 49'u kesinlikle katılıyorum derken, % 41'i katılıyorum, % 10'u kesinlikle katılmıyorum demiştir. Kooperatif personeline kredi kullandırma konusunda yeterince yetki verilmesi sayesinde kredilendirmeye ilgili iş ve işlemler kooperatifçe kısa sürede sonlandırılacaktır. Aksi takdirde ortakların kredi talepleri için üst kuruluşlarla sürekli bir biçimde irtibata geçilerek ancak bu şekilde kredi kullandırılabilir. Bu da bürokrasiyi arttıracaktır.

Yöredeki satış potansiyeli tam olarak değerlendiriliyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 31'i kesinlikle katılıyorum, % 59'u katılıyorum, % 10'u ise katılmıyorum demiştir. Alınan cevaplardan Kooperatiflerin yöresindeki satış potansiyelini değerlendirdiği anlamı çıkmaktadır. İyi bir pazar payına sahip olması kooperatiflerin faaliyetleri açısından oldukça önemlidir.

Satışların arttırılması için yapılmış bir çalışma var mı? Sorusuna, kooperatiflerin % 32'si kesinlikle katılıyorum, % 58'i katılıyorum derken, % 10'u katılmadığını belirtmiştir. Faaliyet karlılığını arttırma açısından satışların arttırılması gerekmektedir. Satışların arttırılması da ancak daha önce yapılmış bir çalışmayla mümkündür. Kooperatiflerin büyük çoğunluğunda satışların arttırılması için bir çalışmanın yapılmış olması oldukça olumlu bir durumdur.

Kooperatiflerin tamamında(% 59 kesinlikle katılıyorum, % 41 katılıyorum)kullandırılan kredilerim mevzuata uygunluğunun kontrolü Müfettiş veya Kontrolör tarafından belirli periyotlarla yapılıyor olması, kullandırılan krediler üzerinde etkin bir iç kontrol sisteminin uygulandığını göstermektedir. Bu sayede kredilerin geri dönüş oranları artacaktır.

Satış fiyatları piyasayla rekabet edebilecek şekilde belirleniyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 31 kesinlikle katılıyorum, % 31 katılıyorum, % 20 karasızım, % 10 katılmıyorum, % 8 kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Satış fiyatlarının piyasa şartlarına uygun şekilde belirlenmesi sayesinde piyasada faaliyet gösteren diğer işletmelere ait ürünlerle kooperatif ürünleri rekabet edebilecektir. Böylece Kooperatif yöredeki pazar payına sahip olabilecektir.

Profesyonel satış tekniklerinin kullanılıyor mu? Sorusuna, kooperatiflerin % 41 kesinlikle katılıyorum, % 51 katılıyorum, % 8 kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Profesyonel satış tekniklerini personelin uygulaması sayesinde satışlar arttırılacaktır.

59 birim kooperatife Kredi ve Satış Bölümündeki iç kontrol etkinliğini ölçmeye yönelik olarak toplam 10 soru sorulmuş olup, alınan cevaplardan kooperatiflerin Kredi ve Satış Bölümünde iç kontrol sisteminin etkin bir biçimde uygulandığını görülmektedir.

SONUÇ

Dünyada meydana gelen ekonomik krizlerin dışında ülkemizde de meydana gelen ekonomik krizler nedeniyle işletmeler iç kontrol sistemine ihtiyaç duymuştur. Ekonomik krizden etkilenen işletmelere bakıldığında birçoğunun iç kontrol sistemlerinin etkin olmadığı ve iç denetimlerinin bulunmadığı görülmektedir. Kurumsal yönetim anlayışına sahip işletmeler şeffaf, açık ve hesap verilebilir bir hale gelebilmek için bünyelerinde güçlü bir iç kontrol sistemi kurmaları gerekmektedir.

İç kontroller, daha önce gerçekleşen risklerin etkilerini azaltmaya yönelik faaliyetlerden oluşmaktayken, bugün meydana gelmesi öngörülen risklerin önceden tespit edilip, işletmede önleyici kontrollerin yerleştirilmesini hedefleyen faaliyetler bütünü haline gelmiştir.

İşletmelerde iç kontrol sisteminin oluşturulması yetkisi üst yöneticilerdedir. Üst yöneticilerin bu husustaki yetki ve sorumluluğu, kontrol sisteminin yürürlükte bulunan mevzuata, işletme politikalarına, işletme prosedürlerine uygun bir biçimde hazırlanması, sistemin işleyişinin takibini yapılarak geliştirilmesi için gereken önlemlerin alınmasına çalışmaktır. Üst yöneticinin tabii ki de bu sorumluluklarını kendisinin bire bir takibini yaparak yerine getirmesi beklenilemez. Üst yönetici kontrol sistemiyle ilgili sorumluluklarını, birim yöneticileri, iç denetçiler ve diğer personellerce yerine getirerek sonuçlarını kontrol eder. İç kontrol sistemiyle ilgili olarak bütün görevler üst yöneticiye düşmemektedir. En üst kademedan en alt kademeye kadar işletme içinde çalışan bütün personele iş düşmektedir. İç kontrol sisteminin kurulmasıyla görevli üst yönetim iken etkinliğinin ve verimliliğinin ölçülmesi iç denetim elemanlarının görevidir. Bu nedenle işletmelerde zaman içerisinde kurumsal yönetim anlayışının oluşmasıyla beraber gerek kamu kurumlarında gerek özel işletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve bu sistemi denetleyecek iç denetim birimine olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, çalışmanın kavramsal çerçevesi tamamlandıktan sonra Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 13 ilde faaliyet gösteren toplam 59 birim kooperatife bir anket uygulanmıştır. Bu ankette kooperatlara Yönetim Bölümü, Depo Bölümü, Muhasebe Bölümü, Kredi ve Satış Bölümü ile ilgili olarak 10'ar sorudan toplam 40 soru sorulmuştur. İncelenen kooperatiflerde, işletme içinde faaliyetlerin bir parçası olarak devam etmekte olan bazı kontrol faaliyetleri mevcuttur. Bu çalışmada bu kontrol faaliyetlerinin nasıl olması gerektiği, kontrollerin nasıl

geliştirileceği ve etkin bir iç kontrol sisteminin ne şekilde oluşturulacağına ilişkin durum incelenmiş, iç kontrollerin etkinliği açısından bulunan eksiklikler ortaya konulmaya çalışılmış, etkin bir iç kontrol sistemi oluşturabilmeleri için nasıl bir yapı oluşturması gerektiği ve ayrıca kooperatiflerde uygulanan iç denetim hakkında bilgiler verilmiştir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 59 birim kooperatifin iç kontrol sistemiyle ilgili olarak yapılan incelemeler sonucunda;

Bölge Birliği Müdürlüğünün, kooperatifin yıllık satış gelirlerinin genel yönetim giderlerini karşılama durumuna bakarak kooperatifte istihdam edilecek personel sayısını belirlediği, kooperatiflerin genel itibariyle satış gelirlerinin düşük olmasından dolayı kooperatiflerde yeterli sayıda personelin istihdamı(% 17'si 1, % 30,5'i 2, % 30,5'i 3 personelle yalnızca % 22'si 4 ve üzeri personelle çalıştığı)sağlanamadığından, kooperatiflerin tamamına yakınında yönetim, depo, muhasebe, kredi ve satış bölümleri birbirinden bağımsız bir biçimde çalışmadığı görülmüştür. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatiflerinde uygulanan iç mevzuat gereği kooperatiflerde yürütülen iş ve işlemlerde bürokrasi yoğun olduğundan yapılan iş ve işlemlerde uzunca bir zaman aldığı da düşünüldüğünde kooperatiflerde çalışan personel sayısının yetersiz olması iş ve işlemler üzerindeki kontrolü oldukça güçleştirmektedir. Özellikle tek personelle çalışan kooperatiflerde, üreticilerin kooperatife kayıt sürecinden başlamak üzere, kredi kullandırma, satılan malların teslimi, stok girişi, kurumsal yazışmalar, diğer kurumlarla olan işlerin yürütülmesi, vadesi geçen alacaklarla ilgili icra işlemleri gibi birçok işlemin ve de kooperatifin temizlik, bakım, inşaat gibi işlerinin yürütülmesi tek bir personel tarafından yapılmakta olup, bu durum iç kontrol sistemi açısından olumsuz bir durumdur.

Personelin büyük çoğunluğunun alınan ücretlerden memnun olmadığı görülmekte olup, özellikle finans sektöründe hizmet veren işletmelerin çalışanlarını ekonomik olarak tatmin etmemeleri zimmet, görevi kötüye kullanma gibi suçların işlenmesi oranını arttıracaktır.

Kurumun, personelin terfi usul ve esaslarını net bir biçimde belirleyen bir mevzuatının olmamasından kaynaklı olarak terfilerde tarafsızlık sağlanamamaktadır. Bu durum iç kontrol sisteminin etkinliğine gölge düşürdüğü görülmüştür.

İç kontrol sisteminin etkinliğini etkileyen bu unsurların yanında, kooperatiflerde birçok kontrol mekanizmasının bulunduğu görülmektedir. Kooperatiflerde yapılan işlemlerin kaydedildiği E-KOOP otomasyon sistemi sayesinde denetim elemanlarınca uzaktan yapılan işlemlerin anında gözlemi sağlanarak, yapılan hatalı bir işlemin önüne geçilebilmektedir.

Personelin görev ve sorumlulukları kurum içi mevzuatta belirlenmiş olup, bu durum sayesinde personeller arasında yetki ve sorumluluk çatışması yaşanmamakta ve de bu sayede çalışanlar kendi sorumluluk alanlarıyla ilgili riskler olarak inisiyatifler kullanabilmektedir.

Kooperatiflerin birçoğunda kasa ve stoklarla ilgili sayımlar zamanında yapılarak tutanak altına alınıp, kayıtlarla mutabakat sağlanmaktadır.

Kooperatiflerce gerek banka gerek ticari ilişkide bulunan firmalarla gerekse de Bölge Birliğiyle sürekli olarak mutabakat sağlanmaktadır.

Kurum içi mevzuattan kaynaklı olarak bütün işlemlerde bürokrasinin arttığı görülmekle beraber, bütün işlemleri tevsik edici imzalı belgelerin, dosyaların raporların bulunduğu ve bunların itina ile saklandığı tespit edilmiştir.

İç kontrol sisteminin etkinliğini şüphesiz iç denetim etkilemektedir. Kooperatiflerin tamamının müfettişlerce ve kontrolörlerce teftiş edilerek iç denetimin kooperatiflerde yapılması olumlu bir durumdur.

Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliğine bağlı 59 birim kooperatifin iç denetimiyle ilgili olarak yapılan incelemeler sonucunda;

Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığına bağlı olarak çalışan müfettişlerce 3-4 yıllık periyotlar yapılan teftişlerle ve Bölge Birliğine bağlı olarak çalışan kontrolörlerce yılda 3 defa yapılan denetimlerle sağlanmaktadır.

Müfettişlerce birim kooperatiflerde yapılan teftişlerde, teftiş dönemi içerisinde yapılan iş ve işlemlerle ilgili gerekli incelemeler yapıldıktan sonra sırasıyla “Muhasebe ve Finansman Raporu, Krediler Raporu, Kredi Takip ve Tahsilat Raporu, Performans Değerlendirme Teşkilatlandırma Raporu” olmak üzere 5 rapor düzenlenmektedir.

Kontrolörlerce kendilerine bağlı olan kooperatiflerde 4'er aylık periyotlarla yılda 3 defa denetim yapılmaktadır. Bu denetimlerde eksik işlemler ikmal edilmekte, ön ifade tutanağı düzenlenerek, kasa ve stok sayımı yapılmaktadır. Sayımların akabinde kredi borç senetleri ve kredi genel sözleşmeleri şekil yönünden incelenmektedir. Ayrıca mizan hesapları kontrol edilmekte olumsuz bir duruma rastlandığında gerekli

düzeltilmeler yapılarak bundan sonraki iş ve işlemlerde neler yapılması gerektiği hususu hakkında çalışanlara iş başında kontrolör tarafından eğitim verilmektedir.

Ayrıca yapılan iç denetimlerin kalitesini arttırmak, zaman tasarrufu sağlamak, denetim elemanlarının teftiş ve denetim esnasında gözünden kaçması muhtemel işlemlerin önüne geçebilmek, amacıyla “Risk Denetimi” kapsamında Merkezi Denetim Sistemi uygulamasıyla ilgili olarak Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinden “Merkezi Denetim Birimi” oluşturulmuş ve ayrıca otomasyon sisteminde Merkezi Denetim Sistemi modülü altına çeşitli senaryolar eklenmiştir.

Müfettişlerce yapılan teftişlerde düzenlenen Muhasebe ve Finansman Raporu, Krediler Raporu, Kredi Takip ve Tahsilât Raporu uygunluk denetimini kapsadığı, Performans Değerlendirme Teşkilatlandırma Raporu’nun ise faaliyet denetimini kapsadığı, uygunluk denetimi sonucu düzenlenen raporlarda yıllardır aynı tenkit maddelerinin yazıldığı, yazılan tenkit maddelerinin tamamına yakınının iç denetime katkı sunmaktan uzak olduğu, düzenlenen teftiş raporlarının 5’er nüsha olarak düzenlenmesi ve rapor eklerinin çok sayıda olmasından kaynaklı olarak gereksiz bir kırtasiyeciliğin olduğu bununda zaman kaybına sebebiyet verdiği, teftiş sürelerinin 15 ila 20 iş günü olmasında kaynaklı olarak teftiş çalışmalarında sondaj uygulamasının yapıldığı bununda kontrol riskini arttırdığı, faaliyet denetimini kapsayan Performans Değerlendirme Teşkilatlandırma Raporu’nun ise otomasyon sistemindeki çeşitli performans rakamlarının rapora yazılmasından ibaret kaldığı, kooperatifin verimliliğini artırıcı bir tarafının bulunmadığı görülmüştür.

Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı’na gönderilen Kontrolörlerce yıl içerisinde yapılan denetimlere ait listelere bakıldığında, Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı’nın 15.09.2015 tarih ve 14230 sayılı talimatı çerçevesinde kooperatiflerde Bölge Birliğine bağlı olarak çalışan Kontrolörlerce 4’er aylık periyotlarla yılda 3 defa denetim yapılması gerekirken, birçok kooperatifte yıl içerisinde 3 defa denetimin yapılamadığı, bazı kooperatiflerde yıl içerisinde hiç denetim yapılamadığı görülmüştür.

Kooperatiflerde uygulanan iç kontrol sistemiyle ilgili olarak bilhassa mali kaynaklı olarak bazı problemler olmasına karşın özellikle depo, kredi ve satış bölümü başta olmak üzere etkin bir iç kontrol sistemi uygulandığı, Kooperatiflerde uygulanan iç denetimin kuruma değer katmanın uzağında kaldığı görülmüştür.

İç kontrol sisteminin daha etkin hale getirilmesi için; Bilhassa tek personelle çalışan kooperatiflerde başta olmak üzere personel istihdamının sağlanarak, kooperatifte

alışan personellerin özlük haklarında iyileştirilme yapılması gerekmekte olup, bunun sonucunda genel yönetim giderlerinde artış olacağı gözükmekle beraber kooperatiflerdeki verimlilik artacak ve satış gelirlerindeki büyüme genel yönetim giderlerindeki büyümeden daha fazla olacaktır. Yeterli sayıda personelin istihdamı sayesinde bölümlerin birbirinden bağımsız çalışmaya başlayacak, iş ve işlemler üzerinde kontrolün sağlanması kolaylaşacaktır.

Kooperatiflerde istihdam edilecek personelin kısa, orta ve uzun vadede planlamasının yapılması gerekmektedir. Daha sonra kurum iç mevzuatıyla terfilerin hangi şartlarla nasıl gerçekleşeceği net bir biçimde ortaya konmalıdır.

Kooperatiflerde daha iyi bir iç denetim sağlayabilmek için, teftiş usul ve esaslarının değiştirilerek, uygunluk denetiminden ziyade faaliyet denetimine ağırlık veren bir yapıya teftişlerin getirilmesi sağlanmalıdır. Teftiş sonrası düzenlenen içeriği itibariyle kuruma hemen hemen hiçbir fayda sağlamayan raporların formatlarının değiştirilmesi, 5 çeşit rapor şeklinde 5'er nüsha olmak üzere düzenlen ve bir çok eki bulunan toplam 25 teftiş raporunun gereksiz bir kırtasiyeciliğe sebebiyet verdiği, bunun sonucunda kağıt ve en önemlisi zaman israfına sebebiyet verildiğinden raporların bilgisayarda otomasyon sistemi üzerinde düzenlenmesi, faaliyet denetimine hiçbir katkı sunmayan performans değerlendirme raporunun uygulamadan kaldırılması, tüm bunlar sonucunda zaman tasarrufu sağlandığında teftiş süreleri içinde daha etkin iç denetimlerin yapılabilereceği düşünülmektedir.

Kontrolörlerce yapılan denetimlerin düzenli bir biçimde yerine getirilmesini sağlamak amacıyla kontrolörlere denetleyecekleri kooperatiflerin denetiminin direk Rehberlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı aracılığıyla süre tahmini yapılmak suretiyle talimatlanması sağlanması sayesinde denetimlerin düzenli bir biçimde gerçekleşeceği düşünülmektedir.

İyi bir iç denetim ancak etkin bir iç kontrol sistemiyle mümkündür. Bundan dolayı Tarım Kredi Kooperatiflerinde iç denetim biriminin güçlendirilmesi için iç kontrol sistemindeki zayıf yönlerin daha güçlü hale getirilmesi gerekmektedir. Etkin iç kontrol sistemi sayesinde hatalar çok daha önceden tespit edilerek teftiş ve denetim öncesinde önlenecektir. Bu sayede iç denetim mekanizması, geleneksel denetim anlayışı olan iş ve işlem hatalarının tespiti yerine, faaliyet ve süreç odaklı denetim yaklaşımıyla, daha ziyade kontrol odaklı olan iç denetim anlayışından katılımcı, eğitici, çalışmalarla ve çalışanlarla bütünleşen bir anlayışa geçiş sağlamış olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKARKARASU, N.**, 2004, “Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler”, Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlik Etüdü, İstanbul.
- AKÇAKANAT, Ö.**, 2011, Devlet Muhasebe Sistemi İçinde Özel Bütçeli İdarelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliği: Üniversitelere Yönelik Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- AKSOY, T.**, 2005, Bağımsız Denetim Şirketleri İçin Ulusal ve Uluslar arası Düzenlemelerle Uyumlu Çok Yönlü Bir İç Kontrol Anket Önerisi, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:73.
- AKYEL R.**, 2010, “Türkiye’de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 17(1), İstanbul.
- ARCAGÖK M., YÖRÜK B.**, 2004, Yönetim Kontrolü/ İç Kontrol, Maliye Dergisi sayı 145, Ankara.
- ARENS A., LOEBBECKE J.**, 2000, Auditing “An Integrated Approach” Prentice Hall, ABD.
- ATAMAN, Ü., HACİRÜSTEMOĞLU,R.,BOZKURT, N.**, 2001, Muhasebe Denetim Uygulamaları, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- BOZKURT, N.**, 2010, “ İyi Mali Yönetimin Gerçekleştirilmesinde İç Kontrol ve Denetimi”, SAYDER Dış Denetim Dergisi, Sayı 1, İstanbul.
- BOZKURT, N.**, 2006, Muhasebe Denetimi, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- CÖMERT, N.**, 2008, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında İç Denetim ve İç Kontrol”, İç Denetim Dergisi, Sayı:21, 2008, İstanbul.
- ÇEVİK, O.N.**, 1997, Kooperatifler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Yetkin Yayınları Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara.
- ÇOLAK, H.B.**, <http://www.hacibayramcolak.net/makaleler>, 01.06.2015.
- COSO**, 1994, İnternal Control İntegrated Framework, A.B.D.
- ÇÖMLEKÇİ F., ERDOĞAN M. ve KEPEKÇİ C.**, 1993, Muhasebe Denetimi, 2. Baskı, Eskişehir.
- DABBAĞOĞLU, K.**, 2007, "İç Kontrol Sistemi", Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 82, Ankara.

- DEMİRBAŞ, M., ve UYAR, S.,** 2006, Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİRTAŞ, M.,** 2005, “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.7, Ankara.
- ERDOĞAN, M.,** 2005, Denetim, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, S.,** 2009, İç Kontrol Sistemi: Kamu İktisadi Teşebbüsleri İçin İç Kontrol Modeli Önerisi, (DPT-Uzmanlık Tezleri), Yayın No: 2799, Ankara.
- ERKAN, M.,** 2008, Muhasebe Denetimi, Alf Matbaası, İstanbul.
- GÜNAL, A. A.,** 2010, Üretim İşletmelerinde İç Kontrol Sistemi ve Bir Uygulama, İstanbul.
- GÜVEN, F. M.,** 2008, İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Yeri ve Önemi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÖSTERİCİ, H.** 2006, “Kamu İç Mali Kontrol Sisteminde İç Denetimin Bağımsızlığı – Fonksiyonel Bağımsızlık”, İstanbul, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:295, Mart, s.177- 187.
- HAFTACI, V.,** 2011, Muhasebe Denetimi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- HAZAR, N.,** 1990, Kooperatifçilik Tarihi, 3.Baskı Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, No:3, Ankara.
- HİGTOWER, R.,** 2009, Internal Controls Policies And Procedures. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., A.B.D.
<http://www.pwc.com/exweb/cgallenges.nsf/docid>, 10.08.2015
- INTOSAI,** 2001, Internal Control: Proving a Foundation for Accountability in Government, An Introduction to Internal Control for Managers in Governmental Organization, Belgium.
- İBİŞ, C., ÇATIKKAŞ, Ö.,** 2012, “İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış”. Sayıştay Dergisi, Ankara.
- İSMMMO,** 2015, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/08sempozyum/> 2007-sunumlar.
- KALKINOĞLU, M.,** 2003, "İç Kontrol Sistemi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 265, İstanbul, s. 74.

- KARACAN S., UYGUN R.**, 2012, Denetim ve Raporlama, Umuttepe Yayınları, İstanbul.
- KAVAL, H.**, 2008, Muhasebe Denetimi, Gazi Kitabevi, 3.Baskı, Ankara.
- KAYA, B.**, 2015, Yöneticiler ve İç Denetçiler için Temel İç Kontrol Bilgileri, http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=25, 01.10.2015
- KÖROĞLU, Ç., UÇMA, T.**, 2006, İşletmelerdeki İç Kontrol Sisteminin Etkinliği ve Dış Denetimdeki Önemi, Mevzuat Dergisi, www.mevzuatdergisi.com, Ankara, s. 1.
- KUYUCU, Ö., C.**, 2003, “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Denetlenmesi”, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SAWYER, L.,B.**, 1988, Sawyer’s Internal Auditing, The Practice and Modern Internal Auditing, Revised and Enlarged, The Institute of Internal Auditors, Altamonte Springs, Florida, s.19.
- Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü**, 2006, Üst Yöneticiler İçin İç Kontrol ve İç Denetim El Kitabı, Ankara.
- MANİSALI D., G.**, 2010, Kurumsal Yönetimde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik, TÜRMOB Yayınları-394, Ankara, s.56
- MEMİŞ, Mehmet Ünsal**, 2006, İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye’deki Büyük İşletmeler Üzerinde Bir Saha Araştırması, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana.
- MOELLER, Robert**, 2005, Brink’s Modern Internal Auting”, John Wilwy&Sons,Inc.Printed in the United States of America, Wiley&Sons Sixth Edition, s.3
- MUTLU A. ve SALTİK N.** 2007, İç Kontrol Standartları, Maliye Bakanlığı, Ankara.
- MÜLAYİM, Z., G.**, 2003, Kooperatifçilik, Yetkin Basımevi, Ankara.
- OĞUZ, C., BAYRAMOĞLU, Z.**, 2003, Konya Yöresinde Tarım Kredi Kooperatiflerinden Alınan Kullanım Düzeyinin Belirlenmesi, Ulusal I.Konya Ekonomisi Sempozyumu, Konya.
- ÖZEL, K.**, 2007, İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Mali Yönetiminde Toplam Kalite Uygulamaları Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, s. 161.

- ÖZBEK Ç.**, İç Denetim Kurumsal Yönetim-Risk Yönetimi-İç Kontrol. İstanbul; Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, 2012. s. 385.
- ÖZEREN, B.**, 2000, İç Denetim, Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları, İnceleme, TC Sayıştay Başkanlığı, Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 8, Birinci Basım, Ankara, s.2, 34.
- PEHLİVANLI, D.**, 2010, Modern İç Denetim, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- PICKETT, K.H.Spencer**, 2004, “The Internal Auditor At Work”, A Practical Guide to Everyday Challenges, Printed in the United States of America, A.B.D.
- R., ALDHIZER, J. CASHELL, J SAYLOR**, 2003, Ten Months Later: Internal Audit Directors Assess the Impact of The Sarbanes- Oxley Act, İnternal Auditing,s.18.
- R CARMICHAEL, J. WILLINGHAM**, 1989, Auditing Concepts and Methods, A guide to Current Auditing Theory and Practice, 5th Edition, Mc Graw-Hill, s.15.
- SELİMOĞLU, K., S. Ve UZAY, Ş.**, 2008, Muhasebe Denetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- TİDE**, 2008, Uluslararası İç Denetim Standartları Meslekî Uygulama Çerçevesi, Türkiye İç Denetim Enstitüsü, İstanbul.
- TÜM, K., ve MEMİŞ, M., Ü.**, 2012, İç Kontrol Ulusal ve Uluslar arası Düzenlemeler Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Karahan Kitapevi, Adana.
- TÜREDİ, H.**, 2000, Denetim, Celepler Yayıncılık, Trabzon.
- T.T.K.K.M.B.**, 2008, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun Mevzuat, Yayın No: 79, Ankara.
- T.T.K.K.M.B.**, 1986, Tarım Kredi Kooperatiflerinde Atatürk ile 50 yıl, Yayın No:18, Ankara.
- USUL, H.**, 2013, Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamalı Bağımsız Denetim. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- UYAR, S.**, 2010, UFRS Uygulamalarında İç kontrol Sisteminin Etkisi ve Önemi, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2/2.
- UZAY, Ş.**, 2003, “İç Denetimin Geleceği ve Yeni Eğilimler”, XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Muhasebe-Eğitim: Eğilim ve Etkileşimler, Belek/Antalya: T.C. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Ankara.
- UZAY, Ş.**, 1999, İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Sermaye Piyasası Yayın Kurulu Yayın No:132, Ankara.

- UZAY Ş., ve GÖNEN S.,** 2012, “Yeni TTK ile Getirilen Yıllık Faaliyet Raporu Denetiminin Finansal raporlama ile İlgili İç Kontrol Raporu Denetimi ile Benzerlikleri”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:14, Sayı 4, Ankara.
- V.Z. BRINK,** 1986, “Internal Auditing- A Historical Perspective and Future Directions”, Perspectives in Auditing, Fourth Edition, D.R. Carmichael and JJ. Willingham, Mc.Graw-Hill Book Company.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLIK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Kanazhan Dicle
Öğrenci Numarası	131216119
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler
Programı	İşletme
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Recep GÜNEŞ
Tez Başlığı (Türkçe)	Tanım Kredi Kartı Sistemlerinde İcra Kontrol Sistemleri ve İçerik Kontrol Sistemleri Başlı Kart Sistemlerinde İcra Kontrol Sistemlerinin Etkinliği Üzerine Bir Çalışma

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 104... sayfalık kısmına ilişkin, 05.05.2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 29.....'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Recep GÜNEŞ
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Kenan PEKER
Fırat Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'a geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler:**

Adı Soyadı : Ramazan DİCLE
Doğum Yeri : Adıyaman
Doğum Tarihi : 07.08.1985
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : Adıyaman Ticaret Meslek Lisesi 1999-2002
Önlisans : İnönü Üniversitesi Adıyaman MYO Muhasebe Programı 2004-2006
Lisans : Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi 2006-2008
Gazi Üniversitesi TTEF Muhasebe ve Finansman Öğretmenliği 2006-2009
Yüksek Lisans: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı
2013-Devam ediyor

İş Deneyimi:

2006-2009 Gazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO Memur
2009-2010 Balıkesir SGK İl Müdürlüğü Sosyal Güvenlik Kontrol Memuru
2010-Devam ediyor Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Birliği Müdürlüğü
Kontrolör